

Zámecké knihovny

jihozápadní Moravy

NÁRODNÍ
MUZEUM

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

Zámecké knihovny jihozápadní Moravy

LENKA BENDO VÁ – JANA BISO VÁ
PETR MAŠEK – JAN KRYŠTŮFEK

Tato publikace byla vydána s finanční podporou Ministerstva kultury ČR poskytnutou v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity (NAKI II) v projektu *Virtuální rekonstrukce rozptýlených provenienčně bohemikálních knižních celků v tuzemských i zahraničních knihovnách* (DG18P02OVV009).

Editori: Pavel Hájek, Richard Šípek

Odborně lektorovala: Jindra Pavelková

Seznam zkratk:

Autoři:

-ben- Lenka Bendová
-bis- Jana Bisová
-kryš- Jan Kryštůfek
-maš- Petr Mašek

Autor mapy: Jiří Mašek

Instituce:

KNM Knihovna Národního muzea
NPÚ Národní památkový ústav

Za spolupráci děkujeme: Milena Davidová, Adam Jaško, Jaroslava Kašparová, Barbora Nebeská, Radim Němeček, Ivana Pešoutová, Michaela Růžicková, Dagmar Semecká, Helga Turková

Na obálce velká knihovna na zámku v Dačicích v roce 1940

NÁRODNÍ
MUZEUM

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

© Národní muzeum, 2021

Authors © Lenka Bendová – Jana Bisová – Jan Kryštůfek – Petr Mašek

ISBN 978-80-7036-690-5

Obsah:

Zámecké knihovny jihozápadní Moravy	7
Batelov 1	7
Batelov 2	7
Biskupice	8
Bitov 1	15
Bitov 2	15
Brtnice 1	16
Brtnice 2	16
Budiškovice	20
Budkov	20
Dačice	21
Hostim	28
Hrotovice	28
Jaroměřice nad Rokytnou	29
Jevišovice	29
Krasnice	30
Kravsko	30
Moravské Budějovice	32
Myslibořice 1	32
Myslibořice 2	32
Myslibořice 3	32
Nové Syrovice	33
Okříšky	33
Police	33
Sádek 1	36
Sádek 2	36
Staré Hobzí 1	37
Staré Hobzí 2	37
Telč	37
Třebíč	38
Třešť 1	40
Třešť 2	40
Uherčice	43
Vranov nad Dyjí 1	44
Vranov nad Dyjí 2	44
Zátiší	49
Závěr	50
Prameny a literatura	54
Abstract	60

Mapa zámeckých knihoven v oblasti jihozápadní Moravy

Zámecké knihovny jihozápadní Moravy¹

LENKA BENDOVIÁ – JANA BISOVÁ – PETR MAŠEK – JAN KRYŠTŮFEK

V oblasti jihozápadní Moravy byla v minulosti velmi pestrá pozemková držba, konstituovala se zde řada panství a statků a spolu s nimi i jejich centra, tj. zámky. Na mnoha zámcích pak jejich majitelé shromáždili své knihovny. Studie o některých knihovnách byly již v odborné literatuře publikovány a ty jsou představeny jen stručně, s odkazem na publikovaný článek. Zahrnuti jsou i popisy knihoven, které se nedochovaly, ale jsou o nich alespoň nějaké zprávy. Celkově přináší publikace 12 zcela nových studií o existujících knihovnách, 9 odkazů na publikované články a zprávy o 14 dnes již neexistujících knihovnách této oblasti.

Publikované poznatky o zámeckých knihovnách jihozápadní Moravy jsou přímým výsledkem provenienčního průzkumu realizovaného v letech 2018–2021 v rámci projektu NAKI *Virtuální rekonstrukce rozptýlených provenienčně bohemikálních knižních celků v tuzemských i zahraničních knihovnách*, na jehož řešení se v rámci konsorcia podílejí Národní muzeum, Národní památkový ústav a Národní knihovna ČR.

Většina v textu uvedených genealogických dat je převzata z tzv. gothajských almanachů, tj. *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Adelligen Häuser*, Gotha 1900–1942, *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser*, Gotha 1848–1942, *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser*, Gotha 1825–1942, *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Fürstlichen Häuser*, Gotha 1763–1944, dále z *Genealogisches Handbuch der Adels. Fürstliche, Gräfliche, Freiherrliche, Adelige Häuser*, Limburg an der Lahn 1951–2011, případně z *Almanachu českých šlechtických rodů*, Praha 1996–2017. Data z jiných pramenů jsou pak citována v poznámkách. Obdobně data o změnách majitelů zámků jsou (není-li uvedeno jinak) převzata z díla Ladislava Hosáka *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Díl I. Jižní Morava*, Praha 1981, Františka Spurného *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Díl II. Severní Morava*, Praha 1983, a Gregora Wolného *Die Markgrafschaft Mähren*, Band I.–VI., Brünn 1833–1842.

Batelov 1²

Z původní právnické knihovny Johanna Christopha Ludwiga Burkhardta von der Klee (1697–1760) se zachoval pouze katalog, o jejím dalším osudu není nic známo. -maš-

Batelov 2³

Zámek Batelov získala hrabata z Blanckensteinu počátkem 19. století. Knihovnu obohatila především manželka Karla Franze hraběte z Blanckensteinu (1814–1891), Constanze princezna z Hohenlohe-Langenburgu (1824–1884), která vedle knih svých přinesla i některé knihy svého otce Karla Gustava (1777–1866). V roce 1945 byla batelovská knihovna rodu konfiskována. Dnešní fond obsahuje 1 850 svazků 16.–20. století. Prakticky celá knihovna je tvořena německou a francouzskou poezií a beletrií, eventuálně teatriemi, fond starších tisků obsahuje díla některých antických autorů. -maš-

¹ Text je jedním z výstupů projektu „Virtuální rekonstrukce rozptýlených provenienčně bohemikálních knižních celků v tuzemských i zahraničních knihovnách“ (č. DG18P02OVV009) financovaného Ministerstvem kultury ČR v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity (NAKI II).

² MAŠEK 2019, s. 114–126.

³ Tamtéž.

Biskupice

Zámek Biskupice zdědil roku 1813⁴ Josef Jan Schaffgotsche (1794–1894), příslušník původně franckého šlechtického rodu, který byl v roce 1703 povýšen do hraběcího stavu.⁵ Ačkoliv on sám nemá ve fondu označený žádný titul, jádro původní knihovny je na základě provenienčních znaků⁶ odhaleno díky jeho manželce Marii Filipíně princezně z Fürstenbergu (1792–1863), která svým podpisem opatřila časopis *Neue allgemeine deutsche Garten-und Blumenzeitung*. Stejně tak jejich syn, Friedrich hrabě Schaffgotsche (1822–1892), nemá v knihovně označenou žádnou knihu, ovšem jeho manželka Terezie Pálffy de Erdöd (1824–1879) má v biskupickém fondu podpisem „Terezie Pálffy“ označeny tituly dva. Prvním z nich je *Buchholzens in Italien* od Julia Stinde, druhým zeměpisná příručka *Ritter's geographischen-statistisches Lexikon* od Carla Rittera. V jedenácti svazcích se pak vyskytuje vpisek „Pálffy“, který nekonkretizuje, o které příslušníky rodu se jedná. Soubor těchto knih představuje převážně francouzské romány, jeden německý román historický a cestopisy.

Nejvíce označených titulů příslušníka rodu Schaffgotsche najdeme u dcery Friedricha a Terezie, Antonie Schaffgotsche (18. 7. 1850 Brno – 26. 3. 1942 Biskupice), manželky rakouského generála Lamorala prince Thurn-Taxis (13. 4. 1832 Subotica – 9. 12. 1903 Bratislava), za kterého se provdala 22. 4. 1871 v Bratislavě. Princ Lamoral vlastnil statek Biskupice od roku 1874.⁷ V knihovně se k němu váže publikace *Über den Zweikampf* od rakouského politika Otty Hausnera, která obsahuje rukopisné věnování od autora Lamoralu Thurn-Taxisovi jako sekundantovi s datací 29. 3. 1880.⁸ S Antonií měli dva syny, staršího Friedricha Hanibala (4. 9. 1799 Praha – 17. 1. 1857 Benátky) (viz níže) a mladšího Huga Lamorala (1. 9. 1873 Marienthal – 6. 9. 1915 Winiatycze am Seret).⁹ Během druhé světové války se majitelé biskupického panství zapsali do povědomí místních občanů především svým příklonem a obdivem k nacistickému Německu. Výjimkou v této rodině byla Antonie, jejíž odmítnutí nacistické ideologie bylo demonstrováno na jejím pohřbu v roce 1942, který byl celebrován v češtině.¹⁰ Antonie Schaffgotsche označila různými variantami svého jména osm svazků převážně beletristické literatury, zahrnující anglické romány, německé básně a dramata. Stejně jako u Pálffyových také u Schaffgotschů je ve fondu knihovny označeno několik titulů samostatným vpiskem „Schaffgotsch“. Mezi ně patří francouzská a anglická beletrie či německé cestopisy Bedřicha ze Schwarzenbergu, Friedricha Gerstäckera a rakouského diplomata barona Alexandra Hübnera.¹¹

Snad nejvýznamnějším rodem, který se o biskupické panství staral v letech 1874–1945, byl rod Thurn-Taxis. V českých zemích se Thurn-Taxisové znovu objevují koncem 18. století, kdy jim byl 18. 9. 1797 ve Vídni přiznán český inkolát. Jednalo se o dvě linie – první řezen-

4 LAŠTŮVKOVÁ 2003, s. 7 a BISKUPICE BISNET.

5 MAŠEK, 2010, s. 217–218.

6 V biskupické knihovně se nacházejí provenienční znaky pouze v podobě razítek a vpisků. Fond nebyl označován žádným supralibros či exlibris tak jako u jiných fondů Thurn-Taxis, např. Loučeň. Viz PROVENIO DATABÁZE Thurn-Taxis (rod), knížata [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://provenio.net/records/ccf482b6-03e5-469a-aa-89-a313ecd8006a>. K zámecké knihovně Biskupice se bohužel nedochovaly žádné archivní prameny v podobě rukopisného katalogu či archiválií týkajících se knihovny ve fondech Moravského zemského archivu (MZA BRNO ARCHIV BISKUPICE). Rodinný archiv Thurn-Taxisů Biskupice, Velkostatek Biskupice, Moravskoslezské zemské právo. Moravský zemský archiv v Brně.

7 POUZAR 2001, s. 418.

8 ÖBL HAUSNER, S. 222–223. MAŠEK 2021, s. 19.

9 Hugo Lamoral šel po stopách rodiny ve vojenské kariéře. Stal se důstojníkem u šestého dragounského pluku, ale během první světové války padl. Viz LAŠTŮVKOVÁ 2003, s. 8.

10 LAŠTŮVKOVÁ 2003, s. 10.

11 OSN XI 1897, s. 825.

Dedikace Otty Hausnera Lamoralu principi Thurn-Taxisovi

ská a druhá česká.¹² K Biskupicím se z tohoto významného rodu vztahují Friedrich Hanibal Thurn-Taxis (4. 9. 1799 Praha – 17. 1. 1857 Benátky),¹³ po němž v knihovně nezůstala žádná dochovaná stopa, a jeho manželka hraběnka Antonie Aurory Bathyány (13. 6. 1806 Budapešť – 18. 9. 1881 Ischl), jejíž spojitost s knihovnou je doložena vpisky „Aurore Taxis“.¹⁴ Stejně jako u Friedricha Lamorala najdeme i u Antonie Aurory Bathyány titul *Corinne ou l'Italie* od Madame de Staël, dále román *Louis XIV et son siecle* od Alexandra Dumase a poezii *Poetry of the Magyars* od Johna Bowringa.

Vpisem „Helene Kinsky – Taxis 1899“ označila jeden svazek Helena Thurn-Taxis (1836–1901), dcera Friedricha Hanibala a Antonie Aurory Bathyány. Jedná se o paměti manželky císaře Františka Josefa I., *Elizabeth, empress of Austria, a memoir*, sepsané Edwardem Morganem Alborough De Burgh. Nejvíce označených titulů (67) připadajících na jednu osobu patří Helenině manželovi, hraběti Volkfangovi Kinskému z Vchynic a Tetova (1836–1885).¹⁵ Ten své publikace opatroval vpisky „Kinsky, W. Kinsky, Wolfgang Kinsky“. Takto označené tituly představují průřez autorů klasické literatury od středověku až do 19. století. Výčet začíná dílem zastupujícím středověkou literaturu v podobě pikareskního románu a pokračuje anglickými klasiky, jakými jsou William Shakespeare, Charlotte Brontëová, William Makepeace Thackeray, Charles Dickens, Mrs. Henry Wood (Ellen Wood), Georg Alfred Lawrence, z viktoriánské éry Mary Elizabeth Braddon, Anthony Trollope. Román *Zoe's 'brand'* od Matildy Charlotty Houstounové upozorňuje hned na dva majitele, vedle V. Kinského také na blíže

12 MAŠEK 2010, s. 362–363.

13 Syn Lamoral Thurn-Taxis, manžel Antonie Schaffgotsch.

14 Dále používala variantu jména „Tassis či Taxis“.

15 PROVENIO DATABÁZE, Kinský z Vchynic a Tetova, Volkfang [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://provenio.net/records/a8b6014f-ff8c-4257-aa0a-21517746ce07?locale=fr>

neurčeného Šternberka vpiskem „G. Sternberk“. Z německých klasiků jsou zastoupeni Johann Wolfgang von Goethe, Heinrich Heine, Friedrich Wilhelm Hackländer. Tak jako jiní vlastníci biskupické knihovny označil i Wolfgang svazky od rakouského spisovatele a dramatika Franze Grillparzera.¹⁶ Fond čítá řadu děl francouzských romanopisců, jako jsou Auguste Maquet, Eugène Sue, George Sandová, Marcel Prévost, Alphonse Daudet, Ernest Daudet, Jules Verne, čtyři romány pochází z pera Adolpha Belota. Ruskou kriticko-realistickou prózu představuje Ivan Sergejevič Turgeněv. Stejně jako Antonie Schaffgotsche také Wolfgang Kinsky vlastnil publikaci od spisovatele, britského premiéra, Benjamina Disraeliho s názvem *Lothair*. Dále se zde vyskytují militarista, tituly z oblasti historie a filozofie. Mezi Wolfgangovými tituly se nachází dva kalendáře. *Österreichischer Amtskalender* obsahuje seznam rakouských orgánů, úřadů a veřejných institucí. Druhým je vojenský kalendář *Oesterreichischer Militaer Kalender für das Jahr 1850*.

Dalším majitelem Biskupic, jehož tituly se v knihovně nacházejí, byl Friedrich Lamoral Thurn-Taxis (23. 12. 1871 Győr – 10. 5. 1945 Biskupice),¹⁷ o němž je známo, že byl za svou prohitlerovskou orientaci zastřelen a byl mu vystrojen tajný pohřeb.¹⁸ Tituly, které Friedrich označil vpiskem či razítkem „Fr. Taxis“, jsou převážně v německém jazyce, několik zbývajících titulů je ve francouzštině. Z obsahového hlediska přispěl Friedrich do biskupické zámecké knihovny několika cestopisy a romány. V knihovně tak najdeme cestopisy Emila Holuba *Sieben Jahre in Süd-Afrika* a *Eine Segelfahrt um die Welt an Bord der Yacht ‚Sunbeam‘ in elf Monaten* od Annie Brassey. Z německých myslitelů je zastoupen Gotthold Ephraim Lessing. Pestrost Friedrichových knih doplňují tituly s náboženskou tematikou od Johannese von Schmida a Ěmila Bougouda. Tak jako Antonie Aurory Bathány označil Friedrich Lamoral titul *Corinne ou l'Italie* od Madame de Staël. Dále se zde nachází literatura pro mládež od Sophie Wörishöferové či dobrodružná próza od Gabriely Ferryho. Dalším oddílem jsou politicky zaměřená díla od Alexandra Szana či Otokara Czernína. Z periodického tisku se objevuje celý ročník *Alte und Neue Welt* 1887. Zbytek Friedrichových knih tvoří německé a anglické romány. Friedrich Lamoral se 30. 11. 1907 oženil s Eleonorou princeznou de Ligne (25. 1. 1877 Brusel – 13. 8. 1959 Hohenberg b. Seehaupt), díky níž se v biskupických knihách objevují jména příslušníků tohoto belgického rodu, který v roce 1848 získal český inkolát.¹⁹ Eleonora byla dcerou Eduarda Henriho de Ligne (1839–1911) a Eulalie princezny zu Solm Braunfels (1851–1922). Také byla sestřenicí belgického krále a sestrou belgického velvyslance v USA. Jelikož její manžel a synové tíhli k nacistické ideologii, čelila Eleonora po válce, již jako vdova, výslechům, při nichž popírala pronacistickou orientaci. Nakonec mohla v biskupickém zámku zůstat, přičemž jí byly ponechány dva pokoje.²⁰ Podle četnosti vpisků se Eleonora de Ligne výrazně podílela na rozvoji knihovny. Její šlechtický původ je patrný nejen podle jména, ale také podle literatury, kterou si vybírala. Své tituly opatrovala vpisky v různých variantách. Část titulů obsahuje ještě označení s rodným jménem „Eleonora/Leonore Ligne“, další prozrazují, že byly pořízeny během biskupického pobytu s již novým příjmením „Eleonora Taxis/Thurn-Taxis“. Některé svazky obsahují dataci, která se pohybuje v rozmezí let 1882–1940. Její fond čítá řadu pamětních a vzpomínkových knih příslušníků šlechtických rodů. Příkladem uveďme paměti na císařovnu Alžbětu, *Kaiserin Elizabeth und ich*, sepsané její neterí Marií Louisou hraběnkou Larisch-Wallersee. Stejně tak najdeme literaturu související s rodem de Ligne. Vzpomínky na

¹⁶ NDB 1966, s. 69–75.

¹⁷ Syn Lamorala Thurn-Taxisa a Antonie Schaffgotsch. Friedrichovi náležely kromě Biskupic také statky Vranová, Vranová Lhota, Březinky, Hartinkov, Libštejn, Stará a Nová Roveň, Vysoká a od roku 1885 také sousední obec Jaroměřice. Viz LAŠTŮVKOVÁ 2003, s. 9.

¹⁸ LAŠTŮVKOVÁ 2003, s. 15–17.

¹⁹ MAŠEK 2008, s. 557.

²⁰ LAŠTŮVKOVÁ 2003, s. 9, 15–17.

tento rod popisuje Ch. Princesse de Ligne s názvem *Souvenirs de la princesse de Ligne... Vie du feld-maréchal prince de Ligne* je dílo o Charlesovi Josephovi princí de Ligne (1735–1814) od O. P. Gilberta. Od prince Alberta de Ligne má Eleonora ve fondu knihu *Le prince Eugène de Ligne 1804–1880* s autorským věnováním datovaným 1940. O Vánocích stejného roku si Eleonora označila dopisy *Wilhelm I. und Kurt... Briefe Kaiser Wilhelms I. an Fürstin Luise Radziwill...* Dále je v jejím fondu zastoupena filozofie dílem Julese de Gaultiera či náboženská tematika od P. W. Deviviera. Velkou část pak tvoří díla klasické literatury od Jeana de la Fontaina, Daniela Defoea, romány od Christopa Schmidta, Justa Girarda, Hendrika Conscience a dalších. Autorským věnováním s datací v červnu 1913 v Benátkách je opatřen titul *Sous le manteau vénitien* od Fréderica de Hohenlohe-Waldenburg vydaný v roce 1911. Poezii zastupuje německý autor Emanuel Geibel. Eleonora svým podpisem označila také hudebniny, konkrétně německé operety. Dále vlastnila týdeník pro dívky *Journal hebdomadaire*, vydávaný v Bruselu, čísla z roku 1889–1890, z příruční literatury pak převážně jazykové učebnice pro výuku němčiny, francouzštiny a angličtiny. Soubor uzavírá zeměpisná příručka.

Biskupické knihy obsahují vlastnické vpisky od Eleonořiných příbuzných, konkrétně matky, Eulalie zu Solm Braunfels (1851–1922), od níž jsou ve fondu označeny dva tituly – korespondence z pera Marie Radziwill a náboženská monografie od Albana Stolze. Sedm titulů původně vlastnila Eleonořina babička, Hedvika Lubomirsky (1815–1895), označeny jsou převážně vpiskem „Hedvika de Ligne“.²¹ Pro představu jmenujme poezii Friedricha Schillera, publikovaný otevřený dopis „J'accuse!“ týkající se Dreyfusovy aféry od Ěmila Zoly v německém překladu, tištěný notový materiál k Donizettiho *Opera la Favorite* či cestopis *Voyage dans quelques parties de l'Europe*, který obsahuje věnování princezně de Ligne, rozené Lubomirské (Paříž 22. června 1839). Ve fondu knihovny zbývá několik titulů označených vpiskem „de Ligne“ bez konkrétního jména.

Posledními příslušníky rodu Thurn-Taxis, kteří v knihovně označili své svazky, jsou potomci Friedricha a Eleonory. Trávili v Biskupicích především své dětství, což se odráží v charakteru jejich fondu, neboť se sestává převážně z učebnic. Od nejstarší Eulalie, přezdívané jako Illa (21. 12. 1908 Biskupice – 30. 12. 1993 Hohenberg b. Seehaupt),²² se ve fondu nachází tři svazky. Prvním je učebnice němčiny *Deutsches Lesebuch...*, kromě vpisku opatřená též školským razítkem z Moravské Třebové „Mädchen-Volks- u. Bürgerschule. Mähr. Trübau“. Mezi zbývajících dvě díla, označená už pouze jejím podpisem, patří *Kaiser Karel I.* od Lea Smolleho a *Promenade autour du monde* od Alexandra Hübnera.

Nejvíce označených titulů připadá na druhého potomka Georga Lamorala Thurn-Taxisa (26. 4. 1910 Biskupice – 4. 10. 1986 Mnichov), o kterém je známo, že sloužil v říšské armádě a od roku 1938 byl členem Sudetoněmecké strany. Sympatizoval s hitlerovským režimem a spolu

Razítka ředitelství statku Biskupice

²¹ Manželka Eugena Lamorala de Ligne (1804–1880), vnuka slavného politika, spisovatele, diplomata a vojáka. Eugen získal v roce 1848 český inkolát. Spolu měli syna Eduarda Henriho de Ligne. Viz MAŠEK, 2008, s. 557.

²² Eulalie se roku 1929 provdala za Filipa Thurn-Taxisa (1908–1964), s nímž žila v bavorském Hohenbergu a měli čtyři děti. Viz LAŠTŮVKOVÁ 2003, s. 8–9.

s otcem Friedrichem a bratrem Hugem usilovali o připojení Biskupice i s ostatními statky k území Třetí říše.²³ Manželkou Geoga Lamorala byla Edite Scheer (9. 8. 1921 – 13. 6. 1969). Spolu měli dceru Marii Katharinu (* 22. 4. 1944 Brno).²⁴ Princ Lamoral byl po válce nezvěstný.²⁵ Fond Geoga Lamorala obsahuje díla náboženská (od katechismů k biblickým dějepprávám) a beletristické romány. Svými četnými vpisky opatřil *Schematismus für... Kriegs-Marine für 1890–1903*. Stejně jako sestra Eulalie vlastnil Georg Lamoral také publikaci *Kaiser Karl I.* od Lea Smolleho. Další skupinu publikací tvoří botanické učebnice, ornitologická příručka, slovníky a příručky. Německo-český slovník *Allgemeines Handwoerterbuch...* od Josefa Ranka obsahuje kromě Lamoralova podpisu i vpisek „Vysoká škola zemědělská, Brno 1928“. Vpisky v německo-francouzském slovníku *Taschenwörterbuch...* od Jacoba Schellense prozrazují, že sloužil jak Lamoralovi, tak bratrovi Hugovi. Najdeme zde také úřední věstník *Landesgesetz und Verordnungsblatt für das Herzogthum Kärnten* vydávaný v Klagenfurtu (1897–1900), který je označený razítkem „Prinz und Prinzessin Lamoral von Thurn & Taxis'sche Guts Direction Biskupitz“.

Nejmladší Hugo Lamoral Thurn-Taxis (21. 9. 1916 Biskupice – 6. 5. 1975 Mnichov) byl taktéž členem Sudetoněmecké strany. V roce 1940 se oženil s Ingeborg (*8. 9. 1921 Vídeň), dcerou továrníka Karla Sponera z Chornic, s níž měl syna Carla Friedricha (* 20. 7. 1941 Pähl).²⁶ Po válce byl Hugo za svou pronacistickou orientaci zatčen sovětskými vojáky. Při výsleších využil smrti otce a nepřítomnosti bratra a vypovídal v jejich neprospěch. Nakonec se mu podařilo vycestovat do Rakouska.²⁷ V biskupické knihovně se od Huga Lamorala nacházejí tři samostatně označené publikace. Jednou z nich je aritmetická učebnice pro základní školy od matematika France Močnika, dále německá čítanka, obě opatřené razítkem „Hugo Taxis“. Třetím titulem s Hugovým vpiskem datovaným 1926 je román *Wolfsblut* od Jacka Londona.

Ve fondu zámecké knihovny Biskupice je nemálo titulů označeno obecným rodovým pojmenováním „Taxis, Thurn-Taxis“ či věnováním od autora, případně je v některých knihách k podpisu doplněné místo („Brünn“ a „Biskupitz“) a rok. Také tento soubor obsahuje učebnice (matematické od France Močnika, ekonomické, elektrotechnické), díla zabývající se politikou, cestopisy a beletrií. Spojitost hraběnky Stephanie Troyer (1816–1886) s rodem Thurn-Taxis se nepodařilo vypátrat. Rod Troyer pochází z Lucemburska. V 16. století se rozdělil na tři základní linie, přičemž na našem území žili příslušníci druhé větve, která byla v roce 1671 povýšena do stavu svobodných pánů s predikátem „z Troyensteinu“.²⁸ Na základě podpisu Stephanie Troyer lze určit, že do fondu biskupické knihovny přispěla tato šlechtična patnácti tituly. Třináct z nich zastupují francouzské romány od Louise Ulbacha, Hectora Malota, Paula Brilla a dalších. Také u Stephanie Troyer najdeme dílo od rakouského spisovatele Franze Grillparzera, tentokrát poezii.

Nejčtenější provenienční znak, který se v biskupickém fondu objevuje, je kulaté heraldické razítko „Biskupitz“. Otisknuto bylo přibližně do 522 svazků. Z cizích proveniencí se v několika svazcích vyskytuje vpisek „Obersleutnant Dr. Pusch“, „Gabriel K. Jaworski“ a další, blíže neurčení. V jednom svazku se nachází heraldické exlibris Jeana Baptisty Comte Malabaila de Canal, Leut. Colonel.²⁹

23 Díky tomu, že se statky dostaly na území Sudet, nebyla platná československá pozemková reforma. Friedrich tedy mohl volně nakládat se svou půdou ležící na německém území. Jednalo se však pouze o polovinu pozemků, což mu způsobilo ekonomické potíže. Viz LAŠTŮVKOVÁ 2003, s. 10–13.

24 Marie Katharina se v roce 1968 provdala za Antona Weilera, přičemž jejich jediný syn, Alexandr, zemřel několik měsíců po narození v roce 1970. Viz LAŠTŮVKOVÁ 2003, s. 15.

25 Viz LAŠTŮVKOVÁ 2003, s. 15.

26 POUZAR 2001, s. 419.

27 LAŠTŮVKOVÁ 2003, s. 16–17.

28 MAŠEK 2010, s. 377–378.

29 LIFKA 1982, s. 128.

Zámecká knihovna Biskupice byla několikrát přestěhována. Na počátku padesátých let 20. století se nacházela na Bouzově, poté v Novém Jičíně. V současné době je uložena v depozitáři Národního muzea v Terezíně, kde knihovnu postihla v roce 2002 povodeň. Před ní čítala 5 224 svazků,³⁰ bohužel část fondu byla trvale poškozena, a proto nyní obsahuje kolem 5 000 svazků.³¹

Biskupická knihovna se vyznačuje mladším fondem literatury 19. století a první poloviny 20. století. Staré tisky se vyskytují v řádu desítek, převážně z 18. století, zejména biblické texty. Je zde obsažena literatura z různých oborů, např. historie (značné množství titulů pojednává o Napoleonovi), přírodní vědy, militaria, politická a náboženská díla. Nejvíce je zastoupena beletrie psaná francouzsky, německy a anglicky. Mnoho anglických a ruských románů je přeloženo do němčiny. Z žánrového hlediska převládá román. Dále se vyskytují vzpomínkové knihy,

deníky, korespondence, cestopisy. Z příruční literatury jsou nejvíce zastoupeny učebnice,³² slovníky a lexikony. V knihovně se vyskytuje řada hudebnin v podobě notových záznamů oper a operet. Většina děl biskupické knihovny byla vydána v Lipsku a Paříži. Obecná obsahová charakteristika kopíruje fondy jednotlivých příslušníků rodů.

Beletristická díla různých autorů 19. století zabírají většinu fondu. Jsou zastoupena převážně dvěma skupinami literárních velikánů. Na jedné straně jsou to francouzští klasici, k nimž patří např. Émile Zola, Alexandre Dumas, Eugène Sue, George Sandová, Antoine François Prévost, Alphonse Daudet, Edmond de Goncourt, Jules Verne. Na straně druhé jsou to angličtí spisovatelé formující viktoriánskou éru, kam se řadí Charlotte Brontëová, William Makepeace Thackeray, Charles Dickens, Mary Elizabeth Braddon. Dále je zde množství autorů méně známých, přesto významných, např. Hector Belot, Arsène Houssaye, Georges Ohnet a další. Nechybí ani mnohasvazková díla klasiků německé literatury Friedricha Schillera, Johanna Wolfganga von Goetha, Heinricha Heineho, dále pak Gottholda Ephraima Lessinga či Franze Grillparzera.

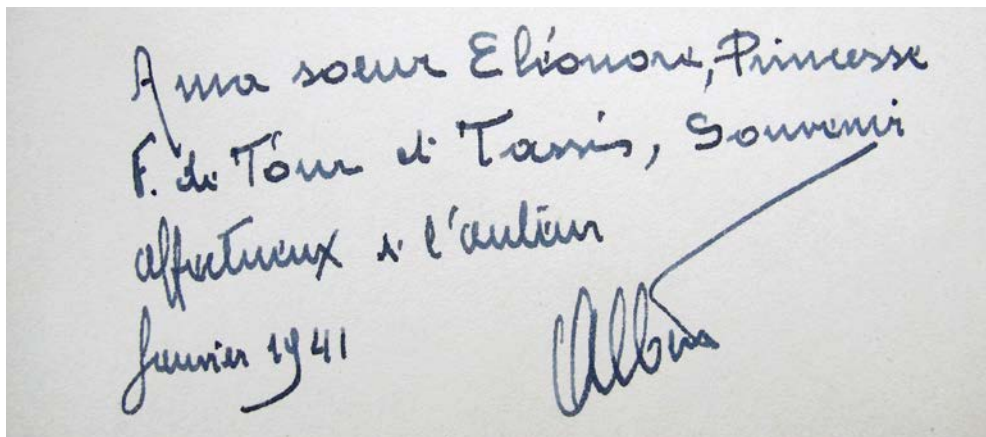
30 LEPIČOVSKÝ – HAMPEIS – MACHÁČKOVÁ 1976–1977.

31 AGENDA NKK.

32 Nejvíce jich pochází od matematika France Močnika.

Heraldické exlibris Jeana Baptisty hraběte Malabaila de Canal

Dedikace Alberta de Ligne Eleonoře de Ligne

V zámecké knihovně Biskupice se setkáváme s řadou kvalitních cestopisů. Mezi ně patří *Zwanzig Jahre an Indischen Fürstenthöfen* od Otty Mayera (1922), *Reisen in den Vereinigten Staaten, Canada und Mexico* od německého ornitologa, barona Johanna Wilhelma von Müllera.³³ Julius Payer patřil k nejvýznamnějším arktickým výzkumníkům v druhé polovině 19. století. Poznatky z expedice Payer vypsál v díle *Die österreichisch-ungarische Nordpol-Expedition in den Jahren 1872–1874* (Víděň, 1876). Konkrétně toto vydání doprovázejí tři mapy, sestavené podle Payerových podkladů.³⁴ Zájem o Afriku potvrzuje titul *Mein afrikanisches Tagebuch* od Ottokara Czernina z Chudenitz. Od rakouského arcivévodě a toskánského prince Ludvíka Salvátora se v knihovně nachází výpravná publikace *Yacht Reise in den Syrten 1873* (Praha, 1874).³⁵

V knihovně najdeme politologická díla se zaměřením na problematiku česko-německých vztahů či sudetských Němců, příkladem je *Die Kulturgemeinschaftlichen Beziehungen der Deutschen und Tschechen* od Ernsta Czuczky (1925). Neopomenutelnou skupinu tvoří nacistika odrážející sympatie příslušníků rodu Thurn-Taxis k této ideologii. *Kampf und die Macht* je kniha od předního nacistického a antisemitského propagandisty Alfreda Rosenberga.³⁶ Nacistická ideologie se taktéž objevuje v titulu *Ein Volk kehrt heim...* od Hanse Gustla Kernmayra (Berlín, 1938). Od členů NSDAP se v biskupické knihovně nachází *Reichstagung in Nürnberg in 1933* od Juliuse Streichera³⁷ a od Gerharda Rühleho *Das dritte Reich...* Titul *Tschingis-Chan und sein Erbe – Sonderausgabe für die Truppenbetreuung der Waffen-SS und Polizei* sepsal novinář a historik Michael Prawdin.³⁸ Další obdivovatel nacistické ideologie, Hans Richter, který spolu s dalšími 87 spisovateli podepsal v roce 1933 nejvěrnější slib věrnosti Adolfu Hitlerovi, je představen titulem *Quartier im Elsass*.³⁹

Nechybí ani tituly související s aristokracií, od genealogických příruček po beletristická díla v podobě sbírky básní od Leontiny Radziwiłł-Clary, pamětí od příslušnice rodu Pálffy a dalších. V publikaci *Hige lige de Belgique* jsou uvedeni příslušníci rodu de Ligne. Najdeme také několik titulů, které se zabývají osobností Rasputina. -ben-

33 NDB 1997, s. 429.

34 MACEK 1993, s. 9–14.

35 OSN XVI 1900, s. 431–432.

36 NDB 2005, s. 59–61.

37 NDB 2013, s. 534–535.

38 DB PRAWDIN.

39 BRADLEY 1944.

Bítov 1⁴⁰

V roce 1617 zakoupil hrad Bítov Bedřich Jankovský z Vlašimi († ca 1639); po něm následoval syn Hynek Jankovský z Vlašimi († 1653), známý jako autor rukopisného díla *Appatyka koňská na tři díly rozdělená*⁴¹, které sepsal na Bítově v roce 1650. Na hradě vznikla v této době knihovna, která byla obohacena dědictvím po Adamovi hraběti Zrinském⁴². Zrinského knihovna obsahovala cenná díla v latině, maďarštině a italštině. Zakladatelem této knihovny byl chorvatský bán Mikuláš Zrinský (1620–1664), který zdědil menší množství knih po svém dědovi Jiřím Zrinském (1549–1603) a otci, též Jiřím (1598–1626). Knihy nakupoval Mikuláš pomocí prostředníků hlavně v Benátkách a ve Vídni a shromažďoval je na svém sídle v Čakovci. Dále byla knihovna obohacena asi 100 svazky z knihovny uherského hraběcího rodu Liszty. V roce 1646 pověřil Zrinský vídeňského rytce Eliáše Widermanna vytvořením exlibris se svým portrétem a heslem „Nemo me impune lacesset“. Více než polovina knih byla v latině, třetina v italštině, zbytek ve francouzštině, němčině, češtině, španělštině a chorvatštině. Knihovna obsahovala mimo jiné militaria, italskou poezii a díla o politice. V roce 1662 nechal Mikuláš vyhotovit katalog knihovny, který zaznamenal více než 600 bibliografických jednotek. Po Mikulášově smrti spravoval majetek za nezletilého syna Adama (1662–1691) bratr Petr (1621–1671), chorvatský bán. Jeho majetek, včetně knih, mu byl pro vzpouru zabaven, ale Mikulášova knihovna v Čakovci zůstala a Adam ji později převzal a obohatil. Knihovna tak obsahovala více než 800 svazků. Jeho vdova Kateřina Marie z Lambergu († 1717) se v roce 1693 podruhé provdala, za Maxmiliána Arnošta II. Jankovského z Vlašimi († 1736), a předsídlila i s knihovnou a dalším movitým majetkem na moravský Bítov. Zde se knihovna spojila se sbírkou Jankovských z Vlašimi; podpis Hynka Jankovského se dnes nachází na více než 30 svazcích. Maxmilián Arnošt II. byl posledním z rodu Jankovských z Vlašimi a Bítov zdědila jeho dcera Marie Leopoldina (1697–1734) provdaná za Heinricha hraběte Dauna (1678–1761). V roce 1892 prodal baron Ottakar Daun (1813–1904) knihovnu Zrinských (ochuzenou o ca 320 svazků, ale zase obohacenou o knihy Jankovských z Vlašimi) Královské chorvatské knihovně v Záhřebu. Dnes je tato knihovna uložena v Záhřebu a obsahuje okolo 500 svazků, včetně 5 inkunabulí a 29 rukopisů. -maš-

Bítov 2⁴³

V roce 1912 zakoupil Bítov Georg Haas (1841–1914), spolujatel firmy Haas & Czjzek. Tento podnik se stal největším výrobcem porcelánu v celé rakousko-uherské monarchii. V roce 1899 byl Georg Haas povýšen do šlechtického stavu s predikátem „z Hasenfelsu“ a v roce 1908 byl povýšen do stavu svobodných pánů. Jeho syn Georg (1876–1945) byl nadšeným chovatelem zvířat a vytvořil na Bítově malou zoologickou zahradu. Na hradě vznikla také knihovna, která obsahuje necelých 3 500 svazků literatury 19. a 20. století. Jde o rozsáhlý soubor přírodovědecké a hlavně chovatelské literatury, zejména kynologie. -maš-

40 KOSIČ 2005.

41 TRUHLÁŘ 1906, s. 158, č. 410.

42 Soupis části knihovny byl publikován již v BRÜNNER ZEITUNG a o knihovně referoval též D'ELVERT 1852, s. 119.

43 MAŠEK 2003, s. 21.

Brtnice 1

Renesanční zámek v Brtnici vystavěl Hynek Brtnický z Waldsteina (1545–1595). Tento vzdělaný moravský zemský hejtman, horlivý bojovník za čistý luterský směr v moravských církvích zanechal po své smrti na brtnickém zámku takovou knihovnu⁴⁴, že v ní mohl vidět skutečnou ozdobu rodinného sídla, takže ji učinil nezczitelnou součástí svého rodinného statku. Byly v ní vedle rozličných rukopisných traktátů „in philosophiam et theologiam“ zastoupeny četné spisy Martina Luthera, Filipa Melanchthona, Davida Chytraea aj. Zámek i s knihovnou zdědil jeho synovec Zdeněk (1582–1624)⁴⁵, který se aktivně účastnil protihabsburské vzpoury, byl moravským direktorem a komorníkem krále Friedricha Falckého. I on byl mužem kulturních zájmů, přítelem mistra Václava Bacháčka z Nauměřic, autora pozoruhodného cestopisu po západní a jižní Evropě. Za účast v protihabsburském povstání byl Zdeněk odsouzen do vězení, kde zemřel, a veškeré jeho statky byly konfiskovány. Brtnickou knihovnu dal pro sebe zabavit kardinál František z Dietrichsteinu (1570–1636), umístil ji v Mikulově, kde se ve čtyřicátých letech 17. století stala kořistí Švédů. Po jejím převozu do Švédska se její část dostala s královnou Kristinou do Říma, kde je dochován i zmíněný cestopisný rukopis. -maš-

Brtnice 2

Zámek Brtnici získal v roce 1623 Rambaldo XIII. hrabě di Collalto e San Salvatore (1579–1630), zvaný Veliký (Magnus)⁴⁶ ze starého italského, původně langobardského rodu a nechal toto panství prohlásit fideikomisním.⁴⁷ Byl diplomatem a vojevůdcem ve službách Habsburgů a v roce 1610 byl povýšen do hraběcího stavu. Po něm následoval syn Claudio III. († 1661), ale protože jeho syn Rambaldo Annibale zemřel záhy, přešel majetek na dalšího syna Rambalda XIII. Antonia Francesca († 1696) a dále na jeho syna Leopolda Rambalda Antonia († 1707), kterým tato větev rodu vymřela a fideikomisní panství zdědil jeho prabratranec Antonio Rambaldo (1681–1741), v roce 1730 povýšený do hraběcího stavu. Jeho synem byl Vinciguerra VI. Tomasso († 1769), jehož synem Giovannim Nepomucenem Antoniem († 1772) vymřela i tato linie. Brtnický fideikomis zdědili příbuzní z Nicolovy větve, se kterou měli výše uvedení posledního společného předka v druhé polovině 15. století. Prvním dědicem byl Antonio Ottaviano I. (1719–1793), v roce 1781 povýšený do hraběcího stavu. Jeho syn Odoardo III. (1747–1833) byl v roce 1822 povýšen do primogeniturně děděného knížecího stavu. Tato linie držela Brtnici až do konce druhé světové války. Posledním majitelem Brtnice byl Ottaviano kníže di Collalto (1906–1973), který se v roce 1924 přihlásil k italské národnosti.

Ze své staré vlasti, pravděpodobně ze zámku San Salvatore, si příslušníci rodu přiváželi knihy, velmi často se vztahující k dějinám svého rodu. Spolu s tím byly do Brtnice přemísťovány i archiválie⁴⁸. Padovský tisk Giacomu Zabarely *Merovea Siue Familiarum Brandenburgicae et Zollerenses in Germania Colvmiae Collaltaeqve in Italia...* z roku 1609 je označen heraldickým exlibris rodu Collalto s jedním klenotem, vojenskými atributy a Řádem Zlatého rouna.

44 D'ELVERT 1852, s. 113. Viz též HRUBÝ 1932, s. 113, 141, 142, 144; POLIŠENSKÝ – KOLLMANN 1995, s. 31, 51; ZÍBRT 1900, č. 3870.

45 PODAVKA 206.

46 Genealogické a biografické údaje o rodu byly převzaty z: HOPF 1858, s. 414–416, Nr. 668 a, b; ANNUARIO 1879, s. 144–146; GAGD 1878, s. 1–8, 3442, 65–82, 126–128, 157–160, 193–196. Pro dějiny rodu jsou důležité publikace Piera Angela Passolunghio, jejichž soupis je obsažen v publikaci ELBEL – SCHMIDT – BÁRTA. V genealogiích rodu Collaltů se ustálil přehledný systém číslování opakujících se křestních jmen za pomoci římských číslic.

47 WOLNY 1842, s. 337–338.

48 ELBEL – SCHMIDT – BÁRTA, s. 8.

Tímto řádem byl vyznamenán Rambaldo Veliký (1579–1630)⁴⁹. Téma této knihy, tj. údajné příbuzenství rodu italských Collaltů a německých Zollernů, pozdějších markrabat braniborských a králů pruských, je v knihovně četné. Vzniklo však pouze na základě podobnosti erbů těchto rodů. Rambaldův syn Claudio III. († 1661) označil svým vpiskem „Claudio Collalti Comite ec. Dedicate“ rukopis o totožné příbuzenské legendě *Brandenburgicae Zollerenses Collaltaqve origines...*

Velkým rozšiřovatelem knihovny byl Antonio Rambaldo (1681–1741). Jeho heraldické exlibris s jedním klenotem a textem „Ex Bibliotheca Antonii Rambaldi S. R. J. Comitibus de Collalto Sancto Salvatore, Ray, Credazo, Musestre, Pírnitz, Teuta Ruddletz, Tscherna &c“, je v knihovně ve více než 10 dílech. Nalezneme jej nejčastěji na italských poetických dílech a na dílech o dějinách rodu Collaltů. Ojedinele se setkáme i s jeho podpisem a s podpisem jeho syna Vinciguerry Thomassa († 1769). O něco méně knih nese na vazbách heraldické supralibros⁵⁰ rodu se třemi klenoty a textem „ANTONIO OTTAVIANO CONTE DI COLLALTO“, které užíval Antonio Ottaviano (1719–1793). Toto supralibros nalezneme i v zámecké knihovně Lipník nad Bečvou. Několik knih s dedikačními vpisky obdržela darem manželka jeho syna Odoarda (1747–1833), kněžna Cecilia Maria (1755–1827), rozená hraběnka di Gradenigo.

Dvě francouzské a dvě italské knihy ze 16.–18. století (historie a beletrie) jsou označeny dvěma druhy heraldických exlibris. Na prvním vidíme na rozbořeném základu cihlové věže s nápisem „COMIIT TARVIS“ erb rodu Collaltů s korunou, řádem připomínajícím Řád Zlatého rouna, Merkurem s odhozenou holí a do knihy pišícím, texty „Jacobus I. Maximilianus I S. R. I. Co: Comes et Dominus Collalti S. Salvatoris Rai: Credatij Colis S. Martini Musestris Teusophi N.V. ec.“; „BIBLIOTHECAM AER: PROP: FUNDIT: EREC. TAM. ET MUSEUM. MDCC [=1771] PROPRIO ET HEREDIBUS BENEFITIO. ET UTILITAE LXXI.“. Okolo exlibris jsou latinské citáty. Druhé exlibris zobrazuje erb rodu Collaltů na erbovním plášti, s korunou, řádem připomínajícím Řád Zlatého rouna, dole několik různých královských korun, a textem „Jacobus Maximilianus Co: Collalti, Sancti Saluatoris S. R. I. N. Vec.“. Obě varianty exlibris jsou známé, jsou zastoupeny v různých světových sbírkách a soupisech⁵¹. Jejich majitelem byl Giacomo Massimiliano hrabě di Collalto (1729–1810), bratr Antonia Ottaviana I. (1719–1793), vášnivý sběratel knih, který shromáždil sbírku ve svém paláci v San Stino v Benátkách. V knihovně nalezneme další tři druhy osobně neurčených heraldických collal-

49 LA TOISON D'OR 1962, s. 49, Nr. 581. Tento řád obdržel i jeho syn Antonio Francesco († 1696), ale dle data knihy je Rambaldovo vlastnictví pravděpodobnější.

50 LIFKA 1982, s. 140.

51 WARNECKE 1890, s. 48, Nr. 339; s. 154–155. Výskyt uvádí také Bibliotheca Nazionale Marciana a Graphic Arts – Princeton University.

Heraldické supralibros Antonia Ottaviano hraběte di Collalto e San Salvatore

Heraldické exlibris Antonia Rambalda hraběte di Collalto e San Salvatore

hybernů, supralibros bosých karmelitánů v Praze na Malé Straně, a exlibris olomouckého kanovníka a majitele Hlučína Franze Gregora markýze Gianini z Carpinetti (1693–1758).⁵³ Na prahu 19. století vývoj této historické části knihovny ustal. V roce 1907⁵⁴ deponoval Emanuel kníže Collalto (1854–1924) archiv spolu s knihovnou do Moravského zemského archivu v Brně. V roce 1943 byl archiv (nepochybně opět s knihovnou) převezen zpět do Brtnice, v roce 1945 byl majetek rodu Collaltů konfiskován a archiv po roce 1946 skončil v Zemědělsko-lesnickém archivu v Třebíči a v roce 1953 se opět dostal zpět i s knihovnou do Brna⁵⁵. V průběhu 50. let byla knihovna umístěna spolu s dalšími zámeckými fondy na zámku Kunštát. Odtud byla v roce 2007 odvezena do depozitáře Moravského zemského archivu v Brně. Tato knihovna obsahuje přes 300 titulů v necelých 600 svazcích. Nejstaršími jsou dva prvotisky z konce 15. století, *Homiliarius doctorum* vydané v Basileji 1498⁵⁶ a *Quadragesimale de filio prodigo* Johanna Medera, jež vyšlo v témže městě 1497⁵⁷. Většina z více než 45 rukopisů se věnuje dějinám rodu Collaltů, včetně několika děl o již zmíněné erbovní legendě. Velmi významným, ale bohužel ztraceným rukopisem byla kronika od autora jménem Andrea Redusio da Quero⁵⁸. Tisky pocházejí ze 16.–18. století, ojediněle z první poloviny 19. sto-

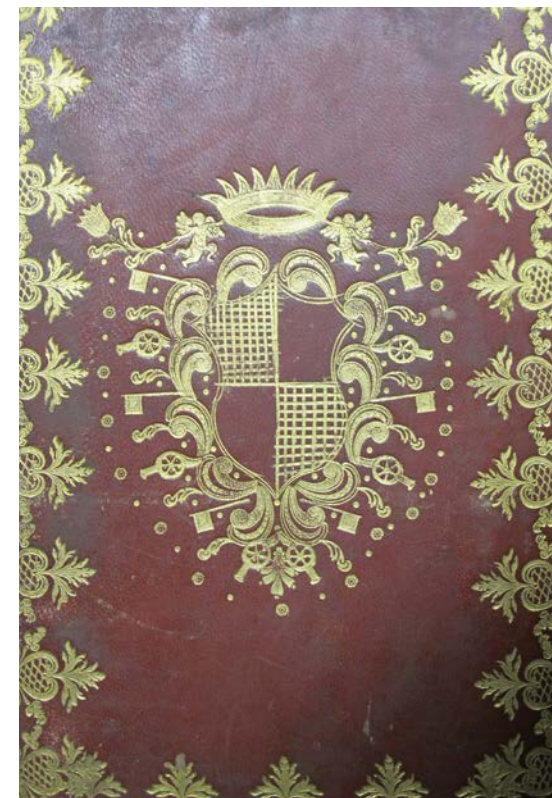
letí. Majoritním jazykem je italština, následuje latina, němčina a občasná francouzština.

letí. Majoritním jazykem je italština, následuje latina, němčina a občasná francouzština. Italská část fondu obsahuje tisky od 16. století do poloviny 19. století, velká část publikací byla vytištěna v Benátkách. K zajímavostem patří soubor knih dotýkajících se dějin a topografie oblastí Milána a Benátek. Zajímavá je publikace *Della istoria di Milano* vydaná roku 1820⁵⁹, která se zabývá dějinami města Milána od roku 1535.⁶⁰ Jejich autorem byl italský historik Carolo de Rosmini. K starším tiskům patří publikace od italského právníka Giovanniho Bonnifacia *Historia Trivigiana*. Ve fondu se nachází původní tisk z roku 1591 i přetištěné vydání z roku 1747.⁶¹ Další starý tisk je od italského autora Coria Bernardina⁶² *L'Historia di Milano*. Za zmínku stojí i publikace *Li pregi delle nobilità Veneta*, vydaná roku 1682, pojednávající o benátské šlechtě.⁶³ Ojediněle najdeme ve fondu mezi starými tisky hudebninu z roku 1589 *Canzone di Mution Sforza Venetia*.⁶⁴ Velmi pěkná je kniha s portréty *Scena d'huomini illustri d'Italia* z roku 1659.⁶⁵ Dalšími italskými tisky jsou pohřební písně, poezie, hudebniny, opery, knihy o zemědělství, o umění, životy svatých, slovníky, knihy o architektuře a dějiny států.

letí. Majoritním jazykem je italština, následuje latina, němčina a občasná francouzština.

letí. Majoritním jazykem je italština, následuje latina, němčina a občasná francouzština. V němčině je rozsáhlá zemědělská encyklopedie J. G. Krünitze, několik biblických komentářů a svazků o církevních dějinách, dále několik prací genealogických a heraldických. Mezi latinskými knihami, vesměs ze 16. a 17. století, nalezneme spisy církevních otců, sv. Ambrosia, sv. Bonaventury a biblické komentá-

letí. Majoritním jazykem je italština, následuje latina, němčina a občasná francouzština. Mezi latinskými knihami, vesměs ze 16. a 17. století, nalezneme spisy církevních otců, sv. Ambrosia, sv. Bonaventury a biblické komentá-

Heraldické supralibros rodu Collalto na knižecím stanu

Heraldické exlibris Giacoma Massimiliana hraběte di Collalto e San Salvatore

52 KNESCHKE 1861, s. 128–129; HITZINGER 1882.

53 KOHOUT 2018, s. 81–96; LIFKA 1982, s. 119.

54 SMUTNÝ 1995, s. 51–56.

55 Dle sdělení Mgr. Michaely Růžičkové, Moravský zemský archiv.

56 GOFF 1973, H 319.

57 GOFF 1973, M 422, ale jde o tiskovou variantu.

58 ELBEL – SCHMIDT – BÁRTA, s. 8.

59 MAREMAGNUM.

60 ENCICLOPEDIA TRECCANI.

61 ISTORIA DI TRIVIGI

62 INTERNET ARCHIVE CORIO BERNARDINO.

63 Viz DIOSCORIDEA SAGL.

64 EDIT16 SFORZA.

65 MUSE TRA I LIBRI.

Heraldické exlibris Rambalda XIII. hraběte di Collalto e San Salvatore

ře. Ve francouzštině je zde několik vydání oblíbených osudů ithackého prince Telemacha a několik děl historických.

V 19. století a v první polovině 20. století vznikla na zámku drobnější knihovna, kterou 23. 8. 1950⁶⁶ odvezl referent Národní kulturní komise Josef Chaloupka na zámek do Náměště nad Oslavou. Počet svazků byl v roce 1954 odhadnut na 323 svazků a tři alba. Knihovna obsahovala pohádky, chlapeckou dobrodružnou literaturu, dívčí romány, německou beletrii 19. a 20. století a menší množství hospodářské literatury, prakticky vše v němčině. Některé knihy byly podepsány Octavianem Collalto (1906–1973) a jeho dcerou Alexandrou (1930–1996). V roce 1955 byla celá knihovna předisponována do distribučního střediska, tři svazky byly odevzdány do sběru a dva převzalo Národní muzeum. -maš-, -kryš-

Budíškovice⁶⁷

Původně irský rod hrabat Wallisů získal na Moravě dva zámky, Moravské Budějovice a Budíškovice, na kterých se dochovaly knihovny. Knihovna Budíškovice (15 000 svazků) obsahuje stopy po sbírkách hrabat Brühlů, hrabat z Bünau, Thurn-Valsassina-Como-Vercelli a řady dalších. Obsahově je nejzajímavější soubor knih hraběte Josefa Wallise (1767–1818), prezidenta rakouské dvorské komory, nechvalně proslulého jako původce krachu státních financí v roce 1811. Budíškovická knihovna svědčí o tom, že se hrabě tématu financí pečlivě věnoval; najdeme v ní velké množství knih o bankovníctví, zavádění papírových peněz, lichvě, obchodu atd. Druhou oblastí jeho zájmu bylo pěstování ovoce, a proto v knihovně najdeme mnoho publikací pomologických. -maš-

Budkov⁶⁸

Zdejší zámeckou knihovnu vytvořili Karel Boromejský starohrabě ze Salmu (1871–1927), jeho manželka Alžběta Leontina, rozená princezna z Fürstenbergu (1878–1939), a jejich syn Kristián (1906–1973). Velká část knihovny je označena exlibris starohraběte Karla Boromejského. Dnešní fond obsahuje přes 400 svazků, z toho 14 starých tisků z konce 18. století s religiozní tematikou, např. C. A. Juliettiho sbírka kázání. Většinu fondu tvoří německá beletrie přelomu 19. a 20. století, občas s exotickou tematikou. Objektem zájmu starohraběte Karla bylo zjevně Rusko, před- i porevoluční, stejně jako nastupující nacionální socialismus. -maš-

66 AGENDA NKK.

67 MAŠEK 2014, s. 5–14.

68 MAŠEK 2012, s. 28–35.

Dačice

Dačice byly v 16. století centrem rozsáhlého panství Krajířů z Krajku, které se rozkládalo na pomezí jižních Čech a jižní Moravy. Krajířové si nechali postavit v Dačicích v krátkém časovém rozmezí let 1579–1591 dva renesanční zámky – tzv. Starý zámek, který později sloužil správě panství, a tzv. Nový zámek, panské sídlo majitele. Po smrti Oldřicha Krajíře († 1600) změnilo dačické panství několikrát svého majitele; ani Vilém Dubský z Třebomyslic, připravený o majetek pobělohorskými konfiskacemi, ani Berkové z Dubé a Lipého, Fürstenberkové a posléze Václav Albrecht z Vrbna a Bruntálu po sobě nezanechali žádnou hmatatelnou stopu v mobiliáři zámku, tím méně v knihovním fondu.

Novodobá historie začíná v roce 1728 s příchodem nového majitele, Heinricha Karla hraběte z Osteinu (1693–1742)⁶⁹. Jeho rod pocházel z Alsaska, patřil ke staré říšské šlechtě, roku 1712 byl povýšen do hraběcího stavu a měl zastoupení na říšském sněmu. Inkolát pro české země získal již v roce 1710 v souvislosti s koupí panství Malešev v Čechách⁷⁰. Heinrich Karl byl císařský diplomat, řadu let strávil na diplomatických misích, ale jeho venkovskou rezidencí se měl stát dačický zámek, který nechal upravit a nově zařídit. Podle pozůstalostního soupisu z roku 1744⁷¹ měl Heinrich Karl v Dačicích 279 titulů ve 493 svazcích, z nichž dnes můžeme identifikovat 96 titulů o 200 svazcích. Své knihy označoval podpisem, zpravidla na titulním listu, do mnohých si dělal poznámky v latině nebo v němčině. V některých knihách je podpis jeho první manželky Marie Karoliny hraběnky von Berlepsch (1707–1737), jejímž prostřednictvím se dostaly do Dačic i knihy z majetku této rodiny. Heinrichův tchán Sittich Herbold hrabě von Berlepsch (1673–1712), vyslanec u španělského dvora, připojoval ke svému podpisu i razítko s erbem rodu. Heraldické supralibros „Ph. C. de Berlepsch“ na 38 svazcích v kožené vazbě patří nejspíše Philippu Antonu hraběti von Berlepsch (1704–1732), prvnímu manželovi Marie Karoliny. Později přibýly do dačické knihovny i knihy Heinrichova syna Philippa Karla (1742–1766), duchovního⁷² – mezi nimi pozoruhodné dílo o vykopávkách v Herculaneu *Le pitture antiche d'Ercolano e contorni incise con qualche spiegazione* (Napoli 1757–1765), a syna Karla Maximiliana hraběte von Ostein (1735–1809)⁷³, posledního svého rodu; každý z nich měl své heraldické exlibris. Některé knihy pocházejí i z majetku nejvýznamnějšího člena rodu, Heinrichova bratra Johanna Friedricha Karla hraběte Osteina (1689–1763), mohučského arcibiskupa a kurfiřta; jeho exlibris je označeno 11 titulů. Mezi nimi vyniká svazek celostránkových rytin s portréty mohučských kurfiřtů v pergamenové vazbě, dále dílo *Le nouveau Newcastle ou nouveau traité de cavalerie, geometrique, theorique et pratique* (Lausanne 1744) nebo *Eröffnung Jäger-Practica, oder Der wohlgeübte und erfahrne Jäger* (Leipzig 1746).

69 Heinrich Karl hrabě von Ostein (1693 Amorbach - 1742 Frankfurt) pocházel z rodiny Johanna Franze Sebastiana a Anny Charlotty, rozené hraběnky von Schönborn. Dostalo se mu vzdělání na rytířské akademii ve Wolfenbüttelu, od roku 1723 působil jako přísedící českého lenního soudu v Praze, od roku 1726 byl členem říšské dvorní rady ve Vídni. V letech 1734–1739 byl vyslancem císaře Karla VI. u ruského dvora v Petrohradě, v roce 1740 byl pověřen diplomatickým zastoupením v Hannoveru a v Londýně. Po zvolení Karla VII. císařem byl jmenován prezidentem říšské dvorní rady, ale krátce nato nečekaně zemřel.

70 BISOVÁ 2000, s. 18–28; BISOVÁ 2019, s. 87–105, obr. příl.

71 MZA BRNO TRIBUNÁL.

72 Philipp Karl hrabě von Ostein (1742 Mohuč - 1766 Mohuč) se narodil jako pohrobek z druhého Heinrichova manželství s Marií Klarou hraběnkou von Eltz-Kempenich. Studoval v Mohuči, Trevíru, Würzburgu a Salzburgu, podnikl kavalírskou cestu po Itálii, Francii a Nizozemí. Stal se kanovníkem v Mohuči, Würzburgu a Trevíru a proboštem kolegiální kapituly sv. Bartoloměje ve Frankfurtu.

73 Karl Maximilian hrabě von Ostein (1735 Petrohrad/Rusko - 1809 Aschaffenburg) byl zpočátku ve službách mohučského kurfiřta jako komoří a tajný rada, v roce 1764 byl jmenován také císařským tajným radou, ale další kariéru se vzdal a věnoval se správě svých statků. Byl bohatým dědicem svého strýce kurfiřta, po otci dědicem obou panství v českých zemích. Vlastnil také palác v Mohuči a Aschaffenburgu, postavil zámek v Geisenheimu na Rýně a zřídil přírodně krajinářský park v blízkém Niederwaldu.

V osteinské části dačické knihovny převažují díla právnícká, politologická a historická. K nejcennějším knihám Karla Maximiliana hraběte Osteina patří kompletní soubor 21 svazků díla *Theatrum Europaeum*⁷⁴. Karl Maximilian pobýval převážně na svých sídlech v Porýní; s Dačicemi se seznámil bezpochyby při převzetí dědictví, později je doložen jeho pobyt jen v roce 1775. V Porýní měl rozsáhlou knihovnu, o kterou se pečlivě staral, ale žádný katalog nebo inventář není znám. Jeho knihovna byla po roce 1809 vydražena a jen malou část převezli dědicové do českých zemí a uložili na zámku v Dačicích.

Karl Maximilian hrabě von Ostein ustanovil svým dědicem synovce Friedricha, říšského svobodného pána von Dalberg (1787–1814)⁷⁵. Ten byl povýšen do hraběcího stavu a jako hrabě Ostein-Dalberg se po vyřešení dědického sporu s příbuznými ujal obou panství v českých zemích, Dačic a Malešova. Nebylo mu dopřáno, aby uskutečnil své plány; v letech 1813/14 se zúčastnil jako důstojník hulánského pluku osvobozené války proti Napoleonovi a krátce po návratu z vojenského tažení na následky zranění a válečných útrap v listopadu 1814 ve Vídni zemřel. Jeho dědicem se stal bratr Karl Anton Maximilian svobodný pán von Dalberg (1792–1859),⁷⁶ jehož rezidenci v rakouské monarchii se stal dačický zámek.⁷⁷ Postupně sem přivezl z Aschaffenburgu obrazy, nábytek a další zařízení domácnosti, ale také archiválie a knihy. On a další tři generace jeho rodiny potom vybudovali v Dačicích jednu z největších zámeckých knihoven u nás.

Dačická zámecká knihovna je vyvrcholením zájmu rodu o knihy a kulturu vůbec po řadu generací. Rod Komořích z Wormsu zv. z Dalbergu pocházel z Porýní; je doložen od roku 1239, v roce 1653 byl povýšen do stavu říšských svobodných pánů. Patřil k nižší říšské šlechtě a ve službách mohučských a falckých kurfiřtů zastával vysoké úřady i řadu církevních postů. S tím souvisela i nutnost získat patřičné vzdělání na univerzitách i vztah Dalbergů ke knihám. V několika rukopisech, uložených dnes v různých knihovnách či archivech, se dochovalo malované heraldické exlibris s vlastnickým vpiskem Philippa von Dalberg (1428–1492), pána na rodovém sídle v Herrnsheimu u Wormsu. Jeho synovec Johann von Dalberg (1455–1503) se stal knížecím biskupem ve Wormsu, patřil k okruhu německých humanistů a byl majitelem rozsáhlé knihovny latinských, hebrejských a německých spisů, převážně rukopisů, které jsou dnes také rozptýleny v evropských i mimoevropských knihovnách⁷⁸. Ve Dvorní knihovně v Aschaffenburgu se nachází žaltář ze 13. století, který obdržel darem u příležitosti povýšení rodu Johann von Dalberg (1614–1670), hejtman rytířstva Horního Porýní, a opatřil jej v roce 1654 vlastnickým vpiskem. V 18. století se rod rozdělil do tří větví, z nichž větev Dalberg-Herrnsheim proslavili tři bratři: Wolfgang Heribert (1750–1806), divadelní intendant v Mannheimu, Johann Friedrich Hugo (1760–1812), duchovní, spisovatel a skladatel, a především Karl Theodor (1744–1817), mohučský arcibiskup a kurfiřt, primas Rýnského spolku a velkovévoda frankfurtský. Karl Theodor nechal v roce 1802 rozdělit svou osobní knihovnu o 5 500 svazcích, kterou shromáždil během svého působení na místodržitelství v Erfurtu, mezi místní evangelické a katolické gymnázium⁷⁹. Do Dačic se dostala jeho jediná kniha, Klopstockův Mesiáš v kožené vazbě se zlateným heraldickým supralibros – podle erbu bylo vydání z roku 1794 svázáno teprve mezi lety 1806–1810.

74 V prvním publikovaném textu o dačické knihovně (BISOVÁ 1997) se autorka ještě dopustila omylu, když vlastnictví tohoto díla přisoudila kurfiřtu Osteinovi, strýci Karla Maximiliana.

75 Karl Maximilian von Ostein byl ženat s Louisou Charlottou svobodnou paní von Dalberg (1739–1805). Z jejich manželství se narodila jediná dcera a ta zemřela v dětství.

76 Karl Anton Maximilian svobodný pán von Dalberg (1792 Mohuč – 1859 Vídeň) byl nejprve komořím velkovévody frankfurtského v Aschaffenburgu, po přesídlení do rakouské monarchie c. a k. rakouským komořím, v roce 1816 mu byl udělen inkolát pro české země a v roce 1836 rytířský kříž císařského rakouského Leopoldova řádu.

77 BISOVÁ 2005, s. 25–54; o okolnostech příchodu Dalbergů z Porýní do rakouské monarchie a českých zemí též BISOVÁ 2016a; ve výběru v českém překladu viz BISOVÁ 2016b.

78 WALTER 2005, s. 89–152.

79 PAASCH 1994, s. 192–194.

Herrnsheimská větev rodu Dalbergů zanikla po meči v roce 1833, když zemřel Emmerich Joseph von Dalberg, syn Wolfganga Heriberta, diplomat a politik. Jeho vnuk John Emmerich von Dalberg-Acton (1834–1902), anglický historik, zámek v Herrnsheimu i s rodinným archivem a knihovnou v roce 1883 z finančních důvodů prodal. Nový majitel Cornelius Wilhelm Heyl⁸⁰ nechal knihovnu ještě téhož roku vydražit; aukční katalog uvádí 1916 položek, mezi nimi dva středověké rukopisy⁸¹.

V Mohuči si nechali Dalbergové počátkem 18. století postavit palác, ve kterém byly tři knihovní sály se sedmi tisíci knihami. Popis knihovny zaznamenal latinsky benediktin Oliver Legipont, který Dalbergům knihovnu uspořádal⁸². Kromě tištěných knih měla obsahovat i nemálo rukopisných děl. Záměr zpřístupnit knihovnu odborné veřejnosti však nebyl uskutečněn. V roce 1793 byl palác těžce poškozen během obléhání Mohuče za 1. koaliční války proti Napoleonovi a knihy ležely v neutěšeném prostředí řadu let, než se je podařilo v roce 1807 po vodě transportovat do rodinného domu v Hóchstu na Mohanu (dnes součást Frankfurtu)⁸³, a posléze do Aschaffenburgu, kde byla nakonec velká část vydražena⁸⁴. Tento historický exkurs vysvětluje, proč se v dačické knihovně nenacházejí žádné středověké rukopisy ani prvotisky a jen málo tisků ze 16. a 17. století. Když Karl Anton Maximilian von Dalberg převzal v roce 1815 bývalé osteinské dědictví po zemřelém bratrovi, mohl v Dačicích navázat jen na nepočetnou osteinskou knihovnu, kterou doplnil postupně knihami převezlenými z Aschaffenburgu, odkud přišel do Dačic a kde sídlila i nadále správa jeho německých statků. Byly to knihy, které přečkaly válečné události v Porýní a následně aukce, i knihy, které naopak při jiných aukcích v Aschaffenburgu získal. Jen tak můžeme vysvětlit podpisy duchovních, farářů, profesorů, úředníků a dalších osobností se vztahem k Mohuči a Aschaffenburgu v dačických kníž-

80 Cornelius Wilhelm, od roku 1886 Freiherr von Heyl zu Herrnsheim (1843–1923), podnikatel v kožedělném průmyslu, politik, sběratel umění a mecenáš.

81 Catalog der werthvollen und reichhaltigen Bibliothek des Schlosses Herrnsheim bei Worms a. Rh. gesammelt von W. H. Freiherrn von Dalberg, dem bekannten Intendanten der Mannheimer Bühne und Gönner Schillers und dessen Sohne Emmerich Joseph Herzogs von Dalberg; welche Montag, den 15. Oktober 1883 u. ff. TT. durch Fidelis Butsch Sohn (Arnold Kuczynski) in Augsburg [...] versteigert werden wird. Augsburg 1883.

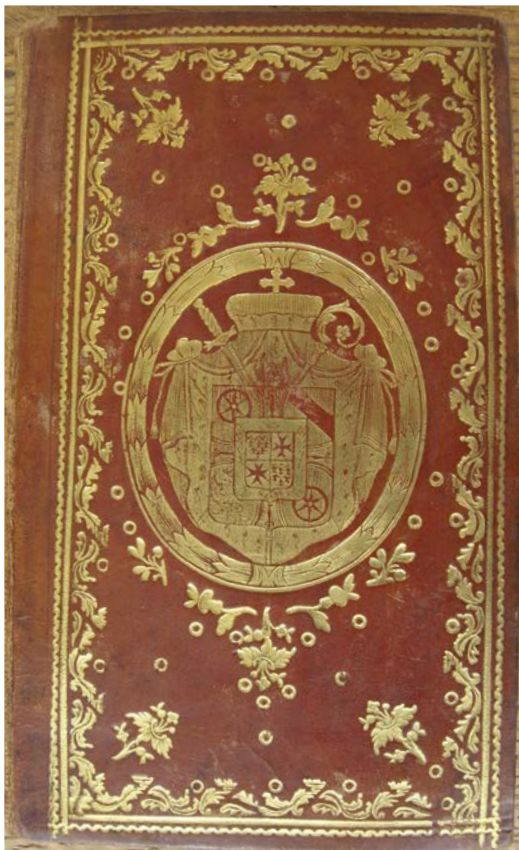
82 SCHNEIDER 1986, s. 203–204; LEGIPONTIUS, Oliverius. Syntagma de bibliothecis celebrioribus urbis Moguntinae (Universitäts- und Landesbibliothek Darmstadt, Hs. 2702, fol. 56/57); též LEGIPONTIUS DARMSTADT.

83 STADTARCHIV WORMS.

84 Aukční katalog patrně nebyl vydán, nebyla nalezena ani anonce o dražbě v dobovém tisku. Informace o dražbě knih vyplývají z rodinné korespondence (viz pozn. 9).

Heraldické exlibris Karla Maximiliana hraběte z Osteinu

Heraldické supralibros Karla Theodora svobodného pána z Dalbergu

kách⁸⁵. Limitující pro rozhodnutí, které knihy převést do Dačic, byly také nemalé náklady na transport a cla; řada knih zůstala nadále v Aschaffenburgu také pro potěchu Karlovy matky Marie Anny, rozené von Greiffenclau zu Vollrads.

Jen v několika málo desítkách knih je možné najít vlastnické vpisky Karlových předků a příbuzných, kteří své knihy četli ještě v Mohuči; např. Karlův děd Friedrich Anton Christoph von Dalberg (1709-1775), dlouholetý hudební intendant u mohučského dvora, nebo Karlův otec Friedrich Franz Karl von Dalberg (1751-1811), který vedle mnoha úřadů zastával také funkci intendanta mohučského divadla.

Karl Anton Maximilian nechal ve dvou etapách rekonstruovat dačický zámek, při druhé v roce 1830 byl zařízen také knihovní sál s prosklenými skříněmi a stropem s iluzivní malbou⁸⁶. To svědčí o jeho zájmu o rodinnou knihovnu. On sám však své nové knihy žádným podpisem neoznačoval, takže jeho osobní přínos pro knihovní fond lze posoudit jen přibližně: knih vydaných mezi rokem 1817, odkdy pobýval pravidelně v Dačicích, a rokem 1846, kdy jeho syn založil rodinu, je v knihovně na čtyři

a půl tisíce. Karlův jediný syn Friedrich Ferdinand von Dalberg (1822-1908)⁸⁷ obohatil během svého dlouhého života knihovnu mnoha tisíci svazky různorodého obsahu; jako majitel velkostatku, politik a přírodovědec měl široké zájmy a potřeby, navíc jako otec osmi dětí podporoval jejich vzdělání a výchovu. V jeho době přibyla do knihovny literatura historická, politologická, náboženská, genealogická, biografická, přírodovědná – především z mineralogie a ornitologie, knihy o lesnictví, lovu a zemědělství. Odbornou literaturu doplnilo mnoho

85 Svou knihovnu včetně sedmi prosklených knihovních skříní odkázal kromě jiného Karlovi dlouholetý rodinný sekretář Jakob Kertz (1769 - 1838 Aschaffenburg), viz MZA BRNO ARCHIV DALBERG.

86 Ve stejné době byl pro pobyt rodiny rekonstruován také lovecký zámeček Roztěž na malešovském panství, ve kterém vznikla druhá rodinná knihovna. Do ní byly zařazeny knihy z pozůstalosti Karla Alexandra von Dalberg (1775 - 1838 Aschaffenburg), jímž zanikla rodová větev Dalberg-Dalberg, i další knihy z osteinského majetku, především oslavné rukopisy věnované mohučskému kurfiřtu Osteinovi. Knihovnu doplňovaly další generace rodu až do roku 1945. Roztěžská knihovna Osteinů a Dalbergů, čítající na 6 665 svazků, byla po zestátnění zámku v roce 1945 převezena na zámek Žleby a v roce 1991 do depozitáře zámku v Dačicích, kde byla zkatalogizována. Jako depozitum je ve správě Knihovny Národního muzea v Praze, oddělení zámeckých knihoven. – K rukopisům věnovaným kurfiřtu Osteinovi viz PELGEN 2009, s. 23-54.

87 Friedrich Ferdinand von Dalberg (1822 Vídeň - 1908 Dačice) byl jediným dítětem Karla Antona Maximiliana. Vystudoval ve Würzburgu právo, ale pod vlivem matky Charlotty, roz. Sturmfeder von Oppenweiler, a odborníků působících na dačickém panství se jeho největším zájmem staly přírodní vědy, především ornitologie a mineralogie. Byl také doživotním a od roku 1907 dědičným členem panské sněmovny ve Vídni.

svazků beletrie, poezie a divadelních her, encyklopedií, slovníků a učebnic, literatury pro děti, i mnoho titulů časopisů. Na pět stovek knih přinesla do Dačic Kunhuta von Vittinghoff-Schell (1827-1892) z rodinné knihovny Vittinghoff-Schellů v Předklášteří u Tišnova po svém sňatku s Friedrichem Ferdinandem v roce 1846. Jsou označeny lokačním štítkem knihovny Vittinghoff-Schellů a razítkem s monogramem Kunhuty „DVS“, v řadě případů i monogramem Kunhutiny matky Ludoviky, rozené von Loë zu Wissen (1794-1859) „VSL“⁸⁸.

Friedrich Ferdinand kupoval knihy především u vídeňských knihkupců, antikvární původ často do příslušné knihy poznamenal, stejně tak označil knihy nabyté z pozůstalosti bratrance Karla Theodora svobodného pána Sturmfedera z Oppenweilera (1817-1901), který jako poslední svého rodu zemřel v Dačicích. Z rodu Sturmfederů pocházela i Friedrichova matka Charlotta Sturmfeder von Oppenweiler (1791-1866), z jejíhož pera pocházejí dva drobné rukopisy – seznamy ptáků a rostlin, které sestavila pro svého syna; vlastní knihy si označila svým podpisem jen v několika případech⁸⁹.

Ve druhé polovině 19. století byla většina knih dalbergovské knihovny v Dačicích označena oválným razítkem s textem v několika mírně odlišných variacích „Freiherrlich von Dalbergsche Bibliothek zu Datschitz“.

Dědicem Dačic se stal v roce 1908 Friedrichův mladší syn Friedrich Egbert von Dalberg (1863-1914)⁹⁰, který provedl v zámku poslední velké stavební úpravy podle návrhu vídeňského architekta Hanse Prutschera. Jejich výsledkem byl také velký sál s galerií s vestavěnými knihovními skříněmi v duchu pozdní secese, do kterých byla umístěna větší část do té doby již shromážděné rodinné knihovny.⁹¹ Friedricha Egberta, ačkoliv měl vojenské vzdělání, zajímalo především umění, cestovatelství a etnografie; většina knih s touto tematikou nese jeho osobní razítko. Byl také sběratelem exlibris – jeho sbírka činí na 800 kusů evropské i mimo-evropské provenience. Nechal si zhotovit i vlastní exlibris, kterým ovšem své knihy neoznačoval; jako drobný grafický tisk mu exlibris sloužilo k výměně s jinými sběrateli. Stejný tvůrce, Alfred Cossmann, navrhl vlastní exlibris i Friedrichově manželce Karolině, rozené von Raab (1874-1935).⁹²

Posledními, kdo přispěli do rodinné knihovny dalšími nákupy, byla Friedrichova manželka Karolina a synové Josef (1906-1929) a především Johannes von Dalberg (1909-1940), velký milovník literatury, poezie a divadla. Své knihy označoval různými typy razítek nebo podpi-

88 Majitel panství Karl Friedrich svobodný pán von Vittinghoff-Schell (1786-1849) nezanechal mužského potomka a je pravděpodobné, že jeho čtyři provdané dcery (též Alexandrine von Coudenhove, Sophie von Zichy a Helena von Waldstein-Wartenberg) si rozdělily rodinnou knihovnu mezi sebou.

89 Údaj Bohumíra Lífky o tom, že Charlotta přinesla do Dačic mnoho sturmfederovských knih z jižních Čech, je chybný (viz LIFKA 1960). Karl Anton Maximilian von Dalberg se oženil s Charlottou v roce 1817 v Aschaffenburgu, kde Charlotta žila a odkud si po sňatku přivezla do Dačic i své knihy. Statky Hrádek u Sušice a Velhartice v západních Čechách vyženil Charlottin bratr Karl Theodor Sturmfeder von Oppenweiler (1795-1867) v roce 1823 sňatkem s Franziskou Romanou hraběnkou Des Fours (1799-1826). V Dačicích se nenacházejí žádné knihy této provenience.

90 Friedrich Egbert von Dalberg (1863 Dačice - 1914 Dačice) získal vzdělání na benediktinském gymnáziu v Melku a na vojenských školách v Hranicích na Moravě a ve Vídni. Aktivním důstojníkem se nestal; působil v publicistice a věnoval se správě velkostatku. Velkostatek v Malešově se zámkem Roztěž a ostatní rodinný majetek v německých zemích zdědil jeho starší bratr Karl Heribert (1849-1920).

91 Vestavěné dubové knihovní skříně ve dvou patrech s vyřezávanou výzdobou zhotovila dačická truhlářská firma Ignáce Leixnera. Sloupky skříní v dolní části knihovny jsou zdobeny vyřezáváním s motivy, které odrážejí svět roku 1909. Jsou tu portréty významných osobností - vídeňského starosty Luegera, císaře Františka Josefa I., papže Pia X., vynálezce Edisona, dále Eskymák jako symbol tehdejšího zájmu o polární expedice, cestovatel Peary, hrabě Zeppelin a konečně vyobrazení indiána. Vztah k přírodě ilustrují vyřezávaná zvířata - veverka, ještěři a orli. Elegantní kované zábradlí na galerii zhotovil Tomáš Leixner, zámečník z Dačic.

92 Na Friedrichově exlibris je erb doplněn motivem Andělského hradu s mostem přes Tiberu v Římě, který se váže k rodovému privilegii přednostního pasování na rytíře. Exlibris Karoliny Dalbergové je motivováno jejím vztahem k hudbě - posmrtná maska Beethovenova je doplněná květy a černou rouškou.

Exlibris Friedricha Egberta svobodného pána z Dalbergu

sem. Jeho zápisy v deníku často končí větou: *Večer jsem strávil v knihovně*⁹³. Johannes zemřel svobodný a bezdětný jako poslední svého rodu v Dačicích 21. dubna 1940. Johannův dědic Franz Karl princ zu Salm-Salm (1917–2011) a jeho příbuzní zanechali v knihovně již jen ojedinělé stopy. Dačický velkostatek se zámkem a jeho zařízením byl v roce 1945 zestátněn a zámek byl již koncem 40. let zpřístupněn veřejnosti. Knihovna však byla inventarizována až v letech 1961–1962; knihy byly ve skříních nově uspořádány a jednotlivé svazky opatřeny novým razítkem a signaturou⁹⁴. Poslední signatura (= počet svazků) ve velké knihovně je 16 962, v malé knihovně 7 321, celkem tedy 24 283 svazků⁹⁵. Tento

strojopisný soupis sloužil pouze k pravidelným inventurám knihovny, neumožňoval orientaci v knihovně a využití jejího obsahového bohatství. V letech 1992–1998 zpracovala autorka tohoto příspěvku katalog knihovny v tehdy dostupném programu ISIS podle pravidel popisu starých tisků. Z této databáze lze zjistit zajímavé statistické údaje: v dačické knihovně je 13 317 titulů (popisných jednotek), jsou zastoupeny knihy v 21 jazycích, vydané ve 34 zemích. Jazykově převládá němčina (10 763 tituly), francouzština (1 618 titulů), angličtina (697 titulů), latina (404 tituly), v češtině je pouze 66 knih. Kromě 13 titulů vydaných v 16. století je zde 188 titulů ze 17. století a 970 titulů z 18. století. Knihovna obsahuje 1 669 titulů beletrie, 276 titulů časopisů, 46 různých encyklopedií, 758 cestopisů, 603 biografii, 295 divadelních her atd. V knihovně jsou zastoupeny také hudebniny, vesměs literatura klavírní. Větší část hudebnin, asi 400 signatur, byla však odvezena v roce 1950 do Moravského zemského muzea v Brně, kde je zpracována a zpřístupněna badatelům.

93 MZA BRNO ARCHIV DALBERG, inv. č. 274. – Poslední generace Dalbergů ovládala češtinu, ale jejich mateřštinou byla němčina, ve které jsou vedeny osobní zápisky a která převažuje i v četbě.

94 Soupisy vyhotovili Dr. Vilém Václav Kremer (1906–1990), právník a historik, a Josef Remeš (1928–1995), profesor, historik a archivář z Telče. Každý svazek (díl) dostal vlastní signaturu, jen ojediněle, např. pro nesevřané ročníky časopisů, bylo použito číslování s lomítkem. Ještě před zahájením soupisu knihovny se dostalo 16 titulů o 22 svazcích do knihovny Městského muzea a galerie v Dačicích, mezi tím třídílný rukopis o dějinách mohučských kurfiřtů z poloviny 18. století. Z dalbergovské doby není žádný katalog ani inventář znám, dochovaly se pouze dílčí soupisy související s transportem knih do Dačic, event. kniha výpůjček z let 1834–1899, viz MZA BRNO ARCHIV DALBERG, inv. č. 101 a 161.

95 Aktuální počet svazků je o něco nižší, protože počátkem devadesátých let 20. století byly z knihovny vyřazeny grafické listy a alba fotografií a pohlednic (364 svazků), převedeny do evidence mobiliáře a opatřeny novými inventárními čísly. Další ochuzení zaznamenala knihovna v důsledku (dosud neobjasněné) krádeže v roce 2007, kdy bylo zcizeno 15 knih, mezi nimi Ruxnerovo dílo o rytířských turnajích *Anfang, ursprung und herkommen des Thurniers inn Teutscher nation* (vydání z roku 1532), do té doby nejstarší kniha zámecké knihovny. Je namístě také zmínit, že knihy se signaturami 52/I–247/I pocházejí z knihovny Wallisů z blízkých Budiškovců (uložené také jako depozitum v dačickém zámku); byly do prosklených knihovních skříní velké dačické knihovny umístěny v padesátých letech 20. století z estetických důvodů (byly vybrány knihy v pěkných kožených vazbách a nahrazeny jimi drobné bibeloty, původně za Dalbergů ve skříních vystavené). Při soupisu knihovny v 60. letech byly potom budiškovické knihy zaevidovány jako dačické. Je mezi nimi především 69-svazkové vydání Voltairových spisů nebo 24 svazků Buffonovy *Histoire naturelle*.

Katalogizační záznamy dačické zámecké knihovny jsou uloženy v databázi dačického státního zámku, v evidenci Národního památkového ústavu a v generálním katalogu oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea v Praze. V letech 2018–2020 byly zpracovány provenienční znaky celé dačické knihovny, přičemž bylo určeno 185 vlastníků knih, kteří svým podpisem, dedikací, exlibris nebo supralibros některé knihy označili; tyto údaje budou součástí databáze Provenio.

Dačická zámecká knihovna neoplývá vzhledem k rozsahu velkým množstvím provenienčních znaků. Nejčastější jsou samozřejmě vpisky majitelů knihovny a jejich nejbližších, ale i vzdálenějších příbuzných (zde např. Berlepsch, Coudenhove, Degenfeld-Schonburg, Loë zu Wissen, Sturmfeder, Waldbott-Bassenheim). Bylo zvykem si knihy navzájem věnovat k různým příležitostem, o čemž svědčí mnohé dedikace mezi rodiči a dětmi nebo mezi sourozenci. Osteinové a Dalbergové nebyli vždy prvními majiteli knihy, v některých případech se v knize vyskytuje více vlastnických vpisků. Nejzajímavějším příkladem, a také badatelsky náročným, je kniha od právníka Heinricha Canisia vydaná v Ingolstadtu roku 1643. Její první vlastník ji nechal svázat do pergamenu, přední desku vazby opatřit svými iniciálami GFVO, erbem a rokem vydání a na titulním listu zanechal svůj podpis, který ovšem některý z dalších majitelů pečlivě přeškrtnal. Další vpisek z roku 1673 zaznamenává změnu: z pozůstalosti faráře Jakoba Homana ji ve Vídni získal právník Michael Losser. Posledním vlastníkem knihy byl Heinrich Karl von Ostein, který ji zařadil do své dačické knihovny. Je to zajímavá cesta knihy od studenta v Ingolstadtu, který se jmenoval Gottlieb Freiherr von Oedt⁹⁶, k císařskému diplomatu hraběti Osteinovi, pánu na Dačicích.

V případě antikvárních knih samozřejmě žádná souvislost mezi původním a novým majitelem knihy není, ale i v těchto případech se v Dačicích vyskytují zajímavá jména nebo místa. Např. konvolut drobných náboženských tisků vlastnil v roce 1681 řeholní bratr řádu kapucínů v Euskirchenu⁹⁷ Nicolaus Weiskirchen. Kniha s vpiskem knížecího biskupa ve Freisingu Franze Eckhera von Kapfing und Liechteneck (1649–1727)⁹⁸ pochází ze zámku Kalling v horním Bavorsku, v jehož věži měl biskup svou knihovnu a kapli. Knihu o dějinách maltéžského řádu vydanou v roce 1732 vlastnil podle heraldického exlibris nejprve Charles de Graillet (1762–1799), nemanželský syn knížecího biskupa v Lutychu⁹⁹, potom polský šlechtic, bibliofil a heraldik Karel Filip hrabě Mniszek (1794–1846)¹⁰⁰. Francouzský policejní ředitel Vidocq (1775–1857) svým podpisem potvrdil pravost vydání svých pamětí a varoval před trestným šířením patisků. Heraldické exlibris maršála Josefa Václava Radetzského z Radče (1766–1858) se nepřekvapivě nachází v příručce pro důstojníky kavalerie.

Zajímavé je sociální rozvrstvení původních majitelů knih; je mezi nimi kardinál, biskup, důstojník, vychovatelka, porybný, klíčnice, ale samozřejmě také řada příslušníků šlechtických rodů ze širokého příbuzenstva majitele knihovny či okruhu známých. Pátrání po důvodu, proč se mohla kniha původního majitele dostat do Dačic, patří k nejzajímavější fázi přípravy záznamu do databáze Provenio.

Dalbergové nepatřili k bibliofilům, nesbírali knihy pro jejich vazbu nebo bibliofilskou úpravu. Knihy ale patřily neodmyslitelně k jejich životu. Nejbliže ke krásné knize měl patrně Friedrich Egbert von Dalberg, sběratel exlibris, který odebíral i pěkně vypravený, secesí ovlivněný časopis pro přátele knih (*Zeitschrift für Bücherfreunde*), věnovaný bibliofilii, typografii, knižní vazbě a exlibris, jehož prvních deset ročníků z let 1897–1906 je v dačické knihovně evido-

96 HOHENECK 1732, s. 30; MEDERER 1792, s. 296; HANNERER 2013, podle knihy PRÖLL 1889; ANDRITSCH 1980, s. 148.

97 CLEMEN 1899, s. 47.

98 NDB 1974, s. 485–486.

99 OPHOVEN 1783; GRAILLET 1889.

100 WURZBACH 1868, s. 402; RADZISZEWSKI 1875, s. 117.

váno. Knihy sloužily Dalbergům po generace ke vzdělání, schopnosti orientovat se ve vedení majetkových a hospodářských záležitostí, schopnosti zastávat vysoké úřady, ale také všeobecnému rozhledu, osobním zájmům a rozptýlení. Tematický rozsah knihovního fondu je tedy velmi široký; uvedme alespoň několik příkladů zajímavých knih: dílo Cyriaka Spangenberg *Adels-Spiegel* z konce 16. století, dílo *Siben Bücher Von dem Feldbau und vollkommener bestellung eynes ordenlichen Meyerhofs oder Landguts*, které napsali Charles Estienne a Jean Liébault a v německém překladu vyšlo ve Strassburgu v roce 1579, čtyřdílný popis Číny *Description géographique historique, chronologique, politique et physique de l'empire de la Chine*, který sestavil Jean Baptiste Du Halde (Paris 1735), nebo 36 svazků Diderotovy a d'Alembertovy *Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des Sciences, des Arts et des Métiers* (Lausanne/Berne 1778–1781). Za zmínku stojí také pozoruhodné dílo francouzské historiografie, 52 svazků edice Petitotovy, *Collection complete des mémoires relatifs à l'histoire de France* (Paris 1819–1826), kritické vydání francouzských kronik, pamětí a deníků středověku a raného novověku. O hluboké katolické víře rodiny svědčí početná teologická literatura i modlitební knížky v pěkných vazbách. Mezi nimi zaujme rukopis modlitební knihy velkým písmem z majetku Charlotty Dalbergové, která trpěla ve vyšším věku vážnými problémy se zrakem.

Rozsáhlá dačická knihovna je stále uložena ve dvou původních sálech, zařízených Dalbergý. Jako kulturní památka je předmětem obdivu návštěvníků zámku, jako kulturní dědictví svědectvím o životě, vědění, smýšlení a zájmech minulých generací. -bis-

Hostim¹⁰¹

V této zámecké knihovně čítající 1 052 svazky je uchována řada převážně teologických barokních tisků z knihovny zrušeného kláštera v Louce u Znojma i menší množství podobně zaměřené literatury z fary v Hostimi. Ostatní literaturu shromáždili především majitelé tohoto zámku, Liechtensteinové a Trauttmansdorffové. Obsah knihovny tvoří historická a teologická literatura převážně z 18. století a hospodářská literatura ze stejného období a první poloviny 19. století. K nim lze přiřadit literaturu právní, militaria a cestopisy, převážně v německém jazyce. -maš-

Hrotovice

Tento zámek koupil v roce 1679 Ondřej Roden z Hirzenau († 1700), zemský místosoudce na Moravě. Rod byl nobilitován v roce 1633, v roce 1652 mu byl potvrzen predikát „z Hirzenau“, v roce 1659 získal český inkolát a v roce 1667 (1676) český rytířský stav.¹⁰² Jeho potomci zámek v roce 1826 prodali. Jednou z posledních spoluvlastnic zámku byla Paulina Rodenová z Hirzenau (1783–1855). Jejím manželem byl baron Ludwig z Königsbrunn (1776–1830), moravský guberniální rada v Brně, který pocházel ze staré štyrské rodiny. Několik jeho knih s tištěným vlastnickým štítkem a s textem „Ex Libris Ludovici Baronis de Königsbrunn“ a s dedikací zmíněnému se stalo součástí zámecké knihovny v Plavči.¹⁰³ Vzhledem k blízkosti obou zámků lze snad usuzovat, že tyto knihy byly původně v Hrotovicích. Jeden svazek s jeho vpiskem se ocitl v zámecké knihovně Bludov. -maš-

101 ANTONÍN 2003, s. 146–155.

102 MAŠEK 2010, s. 164.

103 MAŠEK 2008.

Jaroměřice nad Rokytňou¹⁰⁴

Jaroměřice nad Rokytňou získal v roce 1624 Gerhard z Questenbergu (1586–1646), který byl v roce 1627 povýšen do stavu svobodných pánů. Jeho vnuk Johann Adam (1678–1752) byl v roce 1716 povýšen do hraběcího stavu.¹⁰⁵ V roce 1734 přivezl z Vídně pozoruhodnou knihovnu, kterou umístil ve zvláštním, sochařsky vyzdobeném sále. Do jeho smrti knihovna vzrostla na 4 560 titulů o 6 357 svazcích a byla postavena oborově do 24 oddělení. Největšími odděleními bylo právo (1187 svazků), historie (1 478 svazků) a teologie (870 svazků). Dalšími obory byly lékařství s alchymii, geografie, architektura, etika a politika, ekonomie, miscelanea, lexika, heraldika s genealogií a literatura (asi beletrie). Zvláštní oddělení bylo věnováno knihám kacířským, kterých bylo 86 svazků. V tomto oddělení byla díla kritizující papežství, spisy protijezuitské, díla o husitství a svobodném zednářství, knihy Martina Luthera, Filipa Melancthona, Desideria Erasma a dalších reformátorů. Poezie byla v knihovně zastoupena především francouzskými básníky 18. století, četná byla díla antických autorů. Knihovna obsahovala také bohemika, např. V. Hájka z Libočan, právní spisy ze 16. století, Bohuslava Balbína, Bartoloměje Paprockého, Jana Floriana Hammerschmieda, Pavla Stránského i Jana Amose Komenského *Historia fratrum Bohemorum*, která byla v oddílu historie, nikoliv mezi knihami zakázanými. Hrabě doplňoval knihovnu zejména moderní francouzskou literaturou obsahující první náznamy osvícenství. Z antických autorů byl velmi četný Ovidius, kterého si shromážditel knihovny zjevně oblíbil. Jako správný hospodář měl hrabě také soubor moderní literatury věnované zemědělství. Je zajímavé, že literatura hudební v katalogu prakticky není, což je u hudbymilovného hraběte překvapující. Pravděpodobně měl ještě zvláštní hudební knihovničku, která není v soupisu zachycena. Johannem Adamem rod Questenbergů po meči vymřel, jméno, erb a majetek převzal synovec jeho druhé manželky Marie Antonie (1708–1778) Dominik Ondřej kníže Kaunitz-Rietberg-Questenberg (1739–1812). Toto jméno nosil ještě jeho jediný syn Alois Václav (1774–1848), poslední kníže z Kaunitz. Jméno knížecí linie rodu však převzal dle testamentu Rudolf z Wrbn (1864–1927) a vytvořil tak jméno: hrabě z Wrbn-Kaunitz-Rietberg-Questenbergu a Freudenthalu. Po letech soudních sporů získal i jaroměřické statky. Osud questenberské knihovny je ovšem nejasný. Starší domněnka, že větší část knihovny se dostala do Slavkova, se nepotvrdila. Ve slavkovské knihovně se prokazatelně nachází pouze jedna kniha s podpisem Jana Adama. Knihovnu snad, dle předpokladu Dr. B. Lifky, převzaly a odvezly dcery Rudolfa z Wrbn, Marie Terezie hraběnka Radetzka (* 1888) a Isabella hraběnka Esterházy (1894–1964). -maš-

Jevišovice¹⁰⁶

Základ knihovny položil bankéř Robert svobodný pán Biedermann z Turony (1849–1920), který koupil Jevišovice v roce 1898. V roce 1916 koupil panství Vilém rytíř Ofenheim z Ponteuxinu (1860–1932)¹⁰⁷, jehož exlibris, zhotovené H. Ranzonim (1896–1991), nese většina knih v zámecké knihovně Jevišovice. Jádrem knihovny jsou krásné edice francouzských a německých klasiků v moderních polokožených vazbách z první poloviny 20. století. Po smrti Viléma rytíře Ofenheima zdědil nakrátko panství Jevišovice jeho bratr Ernst, působící jako lékař v Londýně. Posledním soukromým majitelem zámku Jevišovice byl Ing. Eduard hrabě Larisch von Moenich (1916–1987), jehož rodina vytvořila nejnovější část knihovny, která dnes obsahuje 1 332 svazků. -maš-

104 DOLENSKÝ 1926, s. 46; D'ELVERT 1852, s. 116; HANUŠ 1921, s. 31–38; HELFERT 1916, s. 75–85; LIFKA 1953, s. 12; MILTOVÁ 2005, s. 81, pozn. 44.

105 MAŠEK 2010, s. 127.

106 ANTONÍN 2003, s. 146–155.

107 ŽUPANIČ 2012, s. 507–511.

Krasonice

Zámek v Krasonicích byl od poloviny 18. století v majetku hrabat Podstatzkých z Lichtensteinu. Hrabě Leopold (1763–1813) se oženil s Terezií hraběnkou Krakowskou z Kolowrat (1770–1849), která se po jeho smrti znovu provdala, tentokrát za Karla hraběte z Hardeggu (1782–1839). Krasonice zdědil její starší syn Gustav hrabě Podstatzký (1807–1904) a na přelomu padesátých a šedesátých let 19. století Krasonice prodal Karlu Fridrichovi šlechtici Kammelovi z Hardeggeru (1813–1886), který se oženil s Annou hraběnkou z Hardeggu (1805–1879) ze druhé linie zmíněného rodu. Poslední majitelkou zámku byla jejich vnučka Anna (1872–1973) provdaná za Maria Antona hraběte z Attemsů (1862–1947). V roce 1950 byla knihovna odvezena do Vranova nad Dyjí v odhadnutém počtu 296 knih, 948 brožur a 4 kusů not (celkem 1 248 svazků).¹⁰⁸ Po vyřídění se počet knih snížil na dnešních 470 knih. Přestože zámek posledních téměř 100 let hrabatům Podstatzkým nepatřil, dochovaná část knihovny byla shromážděna právě jimi. Novější knihy Kammelů a Attemsů byly pravděpodobně vyříděny a předány do distribučního střediska. V roce 1975 byl vyhotoven lokální katalog knihovny a v roce 2016 byla knihovna převezena do depozitáře Knihovny Národního muzea v Terezíně. Nejčastěji (jde o ca čtvrtinu dochovaných svazků) se ve fondu setkáme s razítkem „Therese Gräfin Podstatzki Lichtenstein“, někdy ojediněle přepsané „Comtesse Hardegg-Kollowrat“. Terezie četla především francouzskou literaturu druhé poloviny 18. století, romány, korespondence a memoáry. Některé knihy pocházejí z majetku její matky Terezie hraběnkyně Khevenhüller-Metsch (1741–1805), manželky Leopolda Viléma hraběte Krakowského z Kolowrat (1727–1809). Své knížky označovala vpiskem „C. Therese Kollowrat, née C. Khevenhüller“. Dalším přispěvatelem do knihovny byl Tereziin syn Gustav Podstatzký-Lichtenstein (1807–1904), který užíval razítko s hraběcí korunou a iniciálami „GPL“. Ojediněle najdeme též podpis jeho manželky Amalie Lipowské z Lipowetz (1804–1859), blíže neidentifikovaného Karla Lipowského a snad díky ní se do fondu dostal i francouzsko-latinský slovník s podpisem Michaela Kwiat z Kwiatkowských. Několika knihami přispěl též Gustavův bratr Adolf (1805–1898), diplomat, rytíř Maltéžského řádu a komtur u Sv. Josefa ve Vídni. Dochovaný fond obsahuje literaturu převážně druhé poloviny 18. století a počátku 19. století, většinou jde o německá a francouzská dobová prozaická a poetická díla, tištěné korespondence a biografie, ojediněle díla filozofická, např. Johann Gottfried Herder. Jen některé svazky pocházejí z druhé poloviny 19. století a počátku 20. století, např. autorů Lva Nikolajeviče Tolstého nebo Marka Twaina.

Kravsko

Zámek Kravsko koupil v roce 1789 Jan Václav hrabě Ugarte (1748–1796), po jeho smrti jej zdědil syn Alois hrabě Ugarte (1784–1845), jehož dcerou a dědičkou Kravska byla Louisa (1813–1887), provdaná nejprve za Viléma hraběte Chotka (1803–1850), po druhé za Clementa svobodného pána Vorst-Lombek-Gudenau (1806–1857). Z prvního manželství se narodily dvě dcery, Karolina (1837–1901), provdaná za Karla hraběte z Lützowa (1830–1892), a Aloisie Arnoštka (Luisa) (1840–1898), provdaná v roce 1857 za Arnošta Dentice knížete di Frasso (1825–1886). Tyto dcery držely Kravsko společně, později se stalo majetkem syna Aloisie Arnoštky Dentice Luigiho (* 1886), protože Karolina zemřela bezdětná. Zpočátku držel Luigi Kravsko spolu se sourozenci, ale nakonec je uváděn pouze s manželkou Emilií Thurn-Valsassina-Como-Vercelli (* 1886). Počátky knihovny vznikly již v době Ugartů, o čemž svědčí rukopisná dedikace Aloisovi hraběti Ugarte na vídeňském tisku z roku 1824. Zmí-

108 AGENDA NKK.

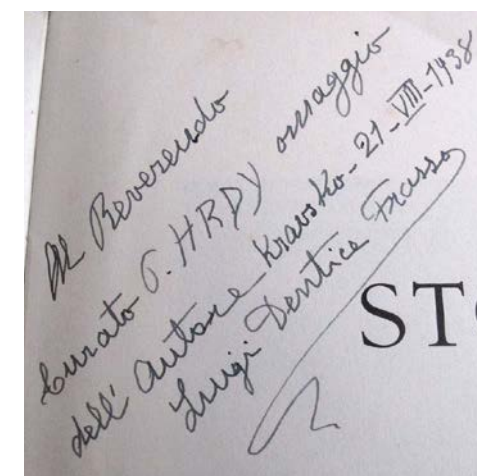

Heraldické razítko hrabat z Lützowa

Heraldický štítek Louisy Ugarte-Gudenau

něné Louise patřily heraldické štítky v několika barevných variantách s baronskou korunou s rostoucím lvem a iniciálami „L. U. G.“, které znamenají Louise Ugarte-Gudenau. Na hřbetech některých jejích knih je vyraženo jméno zámku „KRAWSKA“. Její druhý manžel, Clement Vorst-Lombek-Gudenau (1806–1857), byl radou moravského gubernia v Brně a majitelem Žádlovic. Po jeho synovci Ernestovi (1845–1901) najdeme v knihovně dedikaci datovanou v roce 1869 právě v Žádlovicích, které zdědil. Mladší Luisina dcera Karolina Chotková (1837–1901) zanechala své podpisy na francouzských historických dílech poloviny 19. století. Po jejím sňatku s Karlem z Lützowa (1830–1892) byla knihovna obohacena řadou knih z majetku příslušníků tohoto rodu. Na některých knihách nalezneme heraldické razítko Lützowů, ve dvou variantách, občas vpisek Karlovy matky Ignacie († 1864) nebo jeho švagrové Klementiny Kollonitz de Kollegrad (1842–1899), manželky jeho bratra Viktora z Lützowa (1833–1876). Další část knihovny shromáždili příslušníci rodu Dentice di Frasso. Aloisie Arnoštka četla anglické a francouzské romány a své knihy občas podepisovala na plátěných vazbách. Z početné knižecí rodiny najdeme v knihovně stopy po Luigiho sourozencích, Gabriele (* 1870), Karlovi (* 1876) a Tereze (1877–1909), a po Luigiho synovi Gerardovi (* 1890). V roce 1945 byla knihovna konfiskována a v roce 1951¹⁰⁹ byla odvezena na zámek Vranov nad Dyjí v odhadovaném počtu 3 105 svazků, včetně časopisů. Po vyřídění knihovny a jejím sepsáním do lokálního katalogu v roce 1975 činí její počet přes 2 700 svazků, z toho 250 svazků starých tisků. V roce 2016 byla knihovna převezena do depozitáře Knihovny Národního muzea v Terezíně. Staré tisky pocházejí, až na výjimku z poloviny 17. století, z konce

Osobní dedikace Arnošta Dentice knížete di Frasso

109 AGENDA NKK.

18. století. Ve fondu starých tisků nalezneme romány, memoárovou a historickou literaturu, vesměs francouzskou. Menší skupinu tvoří italská teatralia vydávaná ve Vídni. Mezi novými tisky dominuje francouzská beletrie, anglické romány vydané v Londýně a samozřejmě velkým souborem jsou italské knihy 19. a 20. století, občas věnované dějinám umění. Kniha Luigi Dentice publikoval dějiny svého rodu – *Storia di casa Dentice*, Roma 1938. Tato kniha je opatřena jeho osobní dedikací knězi P. Hrdému, ale zjevně mu nebyla předána. Kuriozitou je telefonní seznam Říma. -maš-

Moravské Budějovice¹¹⁰

Původně irský rod hrabat Wallisů získal na Moravě dva zámky, Moravské Budějovice a Budíkovice, na kterých se dochovaly knihovny. Menší knihovna z Moravských Budějovic (3 000 svazků) obsahuje beletrii, historii a v mladší části fondu z 19. století též díla přírodovědecká, zvláště ornitologická. -maš-

Myslibořice 1

Zámek Myslibořice zdědil po svém dědovi Rudolfovi hraběti Chotkovi (1706–1771) Jan Mikuláš hrabě Taaffe (1764–1814) ze starého irského rodu. Po něm vlastnil zámek jeho syn Josef (1795–1845). V této době zde měli mít Taaffové svou knihovnu.¹¹¹ -maš-

Myslibořice 2

Zámek Myslibořice zakoupil v roce 1836 Georg Simon Sina (1782–1856), který pocházel z řecké obchodnické a finanční rodiny, v roce 1818 povýšené do uherského šlechtického stavu s predikátem „de Hodosd et Kisdia“ a v roce 1832 do stavu svobodných pánů. Georg Simon byl ředitelem Rakouské národní banky a nashromáždil rozsáhlý majetek v celé monarchii, patřilo mu několik desítek panství v Dolním Rakousku, Čechách, na Moravě, v Uhrách a ve Valašsku. Rozsáhlé statky zdědil jeho syn Simon Georg (1810–1876), podporovatel Uherské akademie a Uherského muzea, a po něm jeho dcera Iphigenia (1846–1914), provdaná za Edmonda de la Croix vévodu de Castries († 1886). Počátkem osmdesátých let 19. století prodala vévodkyně Iphigenia Myslibořice Antonínu Dreherovi.¹¹² V Myslibořicích vybudovali Sinové vzácnou obrazárnu¹¹³ a sbírku hudebních nástrojů. Osud knihovny není znám, pravděpodobně byla odstěhována na jiný z mnoha zámků, které byly v majetku rodu Sinů. -maš-

Myslibořice 3

Zámek Myslibořice zakoupil počátkem osmdesátých let 19. století pivovarník Antonín Dreher. Není zřejmé, zda tou dobou byla na zámku knihovna svobodných pánů Sina, nebo zde vznikla knihovna jiná. Pro velké zadlužení odkoupil v roce 1921 zámek Československý stát a přidělil jej Československému družstvu pro sociální účely. Když zámek počátkem dvacátých let 20. století navštívil Dr. A. L. Krejčík,¹¹⁴ prohledal pečlivě sklepy i půdu a stopy po knihovně či archivu nenalezl. „Výslechem správce zámku a zahradníka myslibořického mohlo býti pouze

110 MAŠEK 2014, č. 3-4, s. 5-14.

111 D'ELVERT 1852, s. 116.

112 TITTEL 1885, s. 25.

113 HRADY, ZÁMKY A TVRZE 1981, s. 166.

114 KREJČÍK 1929, s. 55.

zjištěno, že veškeré knihy zámecké knihovny myslibořické a s nimi i některé spisy odvezeny byly dřívějším majitelem Dreherem do Schwechat u Vídně nebo ředitelem agrární banky moravské v Brně p. Filipem před převzetím panství státním úřadem pozemkovým.“ -maš-

Nové Syrovice¹¹⁵

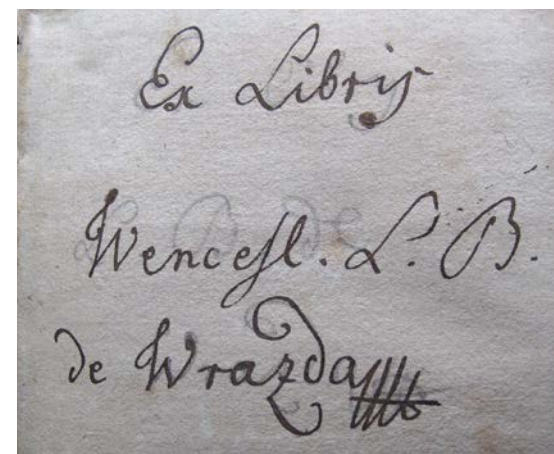
Zámek Nové Syrovice zakoupil v roce 1783 Jan Jindřich hrabě z Nimptsche (1723–1806). Po něm následoval syn Josef (1763–1838) a vnuk Karel (1803–1869). Jeho dcera Marie Anna (1831–1916) se provdala za Josefa hraběte ze Stubenbergu (1824–1896) a jejich potomci si spojili jméno na Stubenberg-Nimptsch a byli posledními soukromými majiteli zámku a knihovny. Celkový počet svazků je 4 938, z toho 56 rukopisů, 9 tisků ze 16. století a 3 370 starých tisků. Asi polovinu fondu tvoří německá literatura, ostatní je především francouzská. Velmi četná jsou latinská právníká díla vydávaná v 17. a 18. století v Německu a díla historická. Další skupinu představuje ekonomie a publikace věnované obchodu. Zbytek fondu je věnován teatraliím, beletrii, cestopisům a filozofii. -maš-

Okříšky

Zámek Okříšky získal v roce 1751 italský rod Collalto a San Salvatore, který byl v roce 1822 povýšen do knížecího stavu. Rod držel též další moravské statky, Brtnici a Uherčice. Zámek Okříšky sloužil jako hospodářská a správní budova. Stopou po tamní úřední knihovně jsou razítka „COLLALTO'sche GUTSVERWALTUNG OKŘÍŽKO“ a „VRCHNÍ SPRÁVA VELKOSTATKU OKŘÍŽKY“, která se nacházejí v zámecké knihovně Uherčice. -maš-

Police

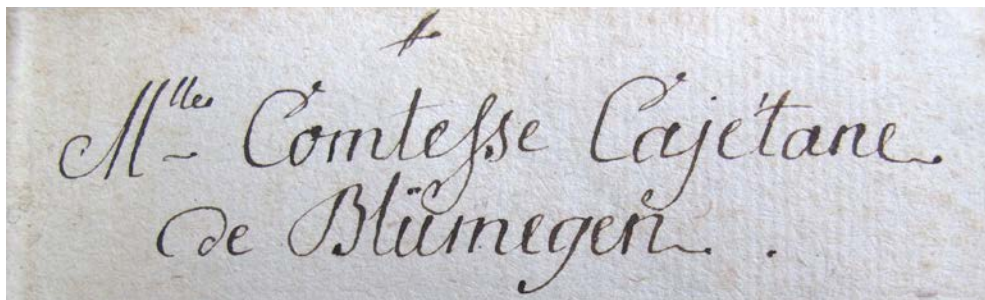
Zámek Polici získal v roce 1887 Alfred svobodný pán Wražda z Kunwaldu (1855–1948) výměnou za statek Červený Hrádek u Kolína. Wraždové byli českou vladyckou rodinou, jejíž jméno se poprvé objevuje v 15. století. Český rytířský stav byl rodu potvrzen v roce 1603, v roce 1759 byli povýšeni do stavu svobodných pánů. Jan Václav Wražda (1681–1749) držel Kralovice, byl hejtmanem Jičínského kraje a v roce 1738 koupil statek Červený Hrádek u Kolína. Jeho synem byl Jan Nepomuk Václav (1711–1778), který zdědil Červený Hrádek a byl místopísařem a místosudím. Měl dva syny, Prokop († 1823) byl radou apelačního tribunálu, František Josef (1754–1807) zdědil Červený Hrádek a Terešov a jeho syn Jan Václav (1784–1866) bojoval v roce 1809 v bitvě u Wagramu a byl těžce raněn. Jeho syn Jan Nepomuk (1824–1884) zdědil statky, byl okresním před-

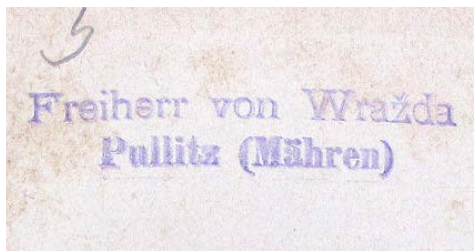
Vpisek Jana Václava Wraždy z Kunwaldu

115 První zmínka o knihovně viz LIFKA 1957, s. 14–16. Stručný popis knihovny MAŠEK A KOL. 1997, s. 154–155.

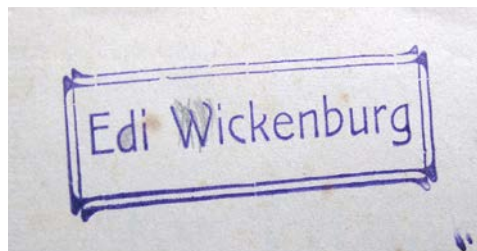
Kompletní studie o knihovně bude publikována po provedení provenienčního průzkumu.

Vpisek Cajetany hraběnky z Blümegenu

Razítko Alfreda svobodného pána Wrazdy z Kunwaldu

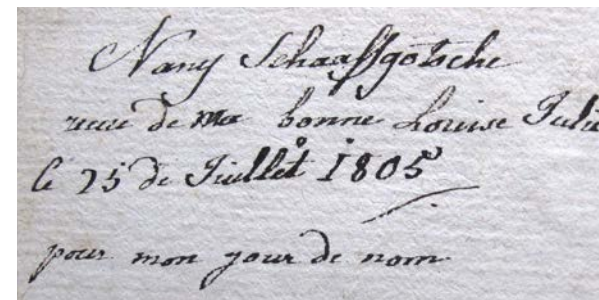
Razítko Eduarda hraběte z Wickenburgu

nostou v Postoloprtech, hejtmanem v Rumburku a Jablonci nad Nisou. Jeho synem byl již zmíněný Alfred (1855–1948), jehož jediný syn Josef (1890–1915) padl v první světové válce. Na zámku v Polici žily též jeho dcery Johanna (1883 – po 1936) a Marianne (1887–1978). Knihovna vznikla jistě již na Červeném Hrádku. Nejstarším provenienčním označením je vpisek „Ex Libris Wencesl. L. B. de Wrazda“ na Sallustiově díle z roku 1751. Jde pravděpodobně o Jana Václava (1711–1778). Jeho nejmladšímu synovi Prokopovi († 1823) věnoval kněz Josef Lorentz z nedalekých Solopysk exemplář genealogie Woraczických z Pabienicz sepsané Michaelem Adamem Franckem z Franckensteina. Tato kniha se později stala součástí zámecké knihovny Nové Syrovice. V polické knihovně najdeme také stopy po manželce Františka Josefa (1754–1807) Cajetaně hraběnce z Blümegenu (1756–1810) v podobě vpisku „Mlle Comtesse Cajetane de Blümegen“. Další přínos můžeme vysledovat u manželky jejich syna Jana Václava (1784–1866) Marii Anně hraběnce ze Schaffgotsche (1791–1851), která užívala přezdívky Nani a její podpisy „Nani Schaaffgotsche...1805“ a po sňatku „Nani Wrazda-Schaaffgotsche“ nalezneme na francouzských náboženských knížkách počátku 19. století. Její syn Jan Nepomuk (1824–1884) nám zanechal podpis na dvou přírodovědeckých knížkách pro děti z počátku 19. století. K dalšímu rozšíření knihovny došlo za barona Alfreda (1855–1948), který v dětství označoval své dobrodružné knihy, verneovky i mayovky, ale i soubor o dějinách světa, razítkem s textem „Freiherr von Wrazda Pullitz Mähren“. Místy se setkáme s knihou Alfredovi dedikovanou, např. Hermann svobodný pán Czezc z Lindenwaldu (1854–1904) mu věnoval své dílo o danění lihovin. Alfredova manželka Terezie hraběnka ze Stubenbergu (1862–1946) četla běžné romány přelomu 19. a 20. století, německé i francouzské, a jejím oblíbeným autorem byl Ludwig Ganghofer. Do knihovny pronikly také knihy Tereziiny dočasné švagrové Mathildy, rozené von Tinti (1863–1927), která byla manželkou jejího bratra Wolfganga hraběte ze Stubenbergu (1857–1896). Velkou část knihovny představují různá periodika z 19. století. Za Alfredova života došlo k převezení knihovny z Červeného Hrádku do Police. Podle novinové zprávy vypukl na zámku Police dne

2. 2. 1909 okolo 4. hodiny ráno požár a mnohé cenné staré knihy se staly jeho obětí.¹¹⁶

Posledními doplňovateli knihovny byly Alfrédovy děti, Johanna (1883 – po 1936), Josef (1890–1915), ale nejvíce Marianne (1887–1978), která také četla francouzské a německé romány přelomu 19. a 20. století, po sňatku i cestopisnou literaturu o exotických zemích. Své knihy

označovala podpisem. Jejím manželem byl Eduard hrabě z Wickenburgu (1866–1936), který žil v Polici a zemřel na horské cestě v rakouském pohoří Höllengebirge. Před sňatkem procestoval hrabě Eduard prakticky celý svět, navštívil Indii, Indočínu, Austrálii, středoafričtí země a Etiopii a později i celou Jižní Ameriku. O svých cestách publikoval cestopisy. Pro označení svých knih užíval razítka s textem „Edi Wickenburg“ nebo podpisy, které nalezneme na cestopisech a románech konce 19. a počátku 20. století. Jejich syn Eduard (* 1925) četl v mládí dobrodružné knihy, mayovky a opatroval je svým dětským podpisem. V roce 1945 byla knihovna konfiskována a v roce 1950 odvezena na zámek Vranov nad Dyjí¹¹⁷ a její počet odhadnut na 2 500 svazků, obdobný počet brožur, 560 sešitů a 7 map. Po vyřídění zůstalo přes 3 200 svazků a brožur. V roce 1975 byl vyhotoven lokální katalog a v roce 2016 byla knihovna převezena do depozitáře Knihovny Národního muzea v Terezíně. Ve skupině sedmi rukopisů nalezneme opisy básní, osobní poznámky a jeden rukopis o geometrii. Fond starých tisků obsahuje přes 400 svazků, vesměs z 18. století, výjimečně starších. Část tohoto fondu jsou vydání antických autorů, M. T. Cicero, Iuvenalis a další. Větší soubor tvoří také díla německých filozofů, J. G. Herdera, I. Kanta aj. Rozsáhlejší je též fond zemědělské literatury, např. J. K. Schmid: *Praktischer Landwirth in Beyspielen...*, Prag 1787, a dvě publikace se věnují vaření piva, ač v Červeném Hrádku, kde knihovna tehdy byla, žádný pivovar nebyl. Ve fondu tisků 19. a počátku 20. století, kromě běžné francouzské a německé beletrie, se také výrazněji vyskytuje literatura hospodářská a zemědělská, např. J. N. Schwerz: *Beschreibung und Resultate der Fellenbergischen Landwirtschaft zu Hofwyl*, Hannover 1816. Z počátku 19. století pocházejí cestopisy po evropských zemích, z přelomu 19. a 20. století cestopisy ze zemí exotických, což nepochybně souvisí s Eduardem z Wickenburgu, např. K. Normann: *Quer durch Afrika*, Leipzig 1880, nebo B. Matuschka: *Jagdsafari in Deutsch Ostafrika*, Berlin s. a. V knihovně jsou pochopitelně i Wickenburgova vlastní díla, *Fahrten und Ritte durch die La Plata Staaten und Chille*, München 1924 a *Wanderungen in Ost-Afrika*, Wien 1899. Najdeme zde také román Eduardova příbuzného z druhé linie rodu, Erika (1903–1998), který v roce 1940 publikoval ve Frankfurtu román *Florian*. Další část fondu je věnována historii, často Pruska, občas nalezneme lékařskou literaturu, např. o vodoléčbě, homeopatii apod. Zvláštní skupinu tvoří již zmíněná dětská a zejména dobrodružná literatura, nechybějí jména jako K. May nebo J. Verne. Knihovna obsahuje také obvyklé obory, jako kynologii, lovectví, sbírky zákonů, ale ne ve velkém množství. Bohemikální literatura se ve fondu příliš nevyskytuje, jazykově česká prakticky vůbec, a z překladů lze zmínit německý překlad Švejka z roku 1927.

Vpisek Marie Anny hraběnky ze Schaffgotsche

116 ZNAIMER TAGBLATT.

117 AGENDA NKK.

Sádek 1¹¹⁸

Zakladatelem zdejší knihovny byl v polovině 17. století Gottfried Walldorf (1618–1687), který pocházel z bohaté kupecké rodiny z Kolína nad Rýnem a roku 1664 byl povýšen do šlechtického, v roce 1670 do rytířského stavu a v roce 1672 zakoupil panství Sádek. Knihovnu zkatalogizoval jeho syn Gottfried Ignác z Walldorfu († 1739) v roce 1733. V roce 1796 ji získali od Waldorfů hrabata Chorinští z Ledské a umístili ji v Želeticích, kde knihovna zůstala až do prodeje zámku a byla převezena zpět na Sádek. Pak byla definitivně umístěna na zámku ve Veselí nad Moravou a spojena s tamní rodovou knihovnou Chorinských. -maš-

Sádek 2¹¹⁹

Panství Sádek držela hrabata Chorinští z Ledské již od roku 1796. Chorinští jsou starou slezskou rodinou, která držela v českých zemích řadu statků. V roce 1761 byli bratři Mathias Franz (1720–1786)¹²⁰ a Ignác Dominik (1729–1792) povýšeni do hraběcího stavu a založili dvě větve rodu. Hlavním sídlem starší (Mathiasovy) větve rodu bylo Veselí nad Moravou, kde také vznikla rozsáhlá rodová knihovna.¹²¹ V Sádku byl jen menší fond, jehož základ položila Anna hraběnka z Trauttmansdorff-Weinsbergu (1843–1925), manželka Viktora Paula hraběte Chorinského z Ledské (1838–1901), majitele zámku Sádek. Své knihy původně označovala razítkem s faksimilovaným podpisem „Nanni Trauttmansdorff“, později vpisky „Anni Chorinsky“. Četla francouzské a německé romány. O podstatné rozšíření knihovny se postarala její snacha, Margareta svobodná paní Mikos von Tarródháza (1877–1955), manželka Viktora hraběte Chorinského z Ledské (1874–1947), která na zámku v Sádku žila. Vedle německých a anglických románů měla zájem o díla indického filozofa Džiddú Krišnamúrthi (1895–1986),¹²² který patří k nejvýznamnějším duchovním učitelům 20. století. V roce 1912 byl v rámci Theosofické společnosti prohlášen za novodobého Mesiáše, což způsobilo rozkol této společnosti. Do sádecké knihovny se dostal také fragment knihovny Margaretiny tety Gisely (1846–1921), rozené svobodné paní Mikos von Tarródháza (1846–1921), která se poprvé provdala za Salvadora prince Iturbide y de Marzána (1849–1895), adoptivního syna mexického císaře Maxmiliána (1832–1867), podruhé za Emila hraběte z Jenison-Walworthu (1853–1910). Z majetku prince Iturbide pocházejí francouzská díla druhé poloviny 19. století, knihy o Japonsku, Číně či Madagaskaru. Gisela četla také francouzské a německé romány, např. G. Meyrinka. Oba manželé si své knihy označovali vpisky. Gisele věnoval exemplář své knihy *Erinnerungen eines Konsuls*, Wien, Leipzig 1917, její autor rytíř Karl von Gsiller, který ji ovšem publikoval pod jménem Friedrich Schwan. Knihu svých básní jí věnovala Alexandra svobodná paní ze Schleinitz (1842–1901), německá spisovatelka, odpůrkyně antisemitismu. Na dvou knihách se setkáme s dedikacemi prince Salvadorovi de Iturbide od Cesara Augusta Levího a A. di Somaridy. Posledním majitelem Sádku byl Viktorův bratr Friedrich-Karl hrabě Chorinský (1867–1947), ale s jeho proveniencemi se ve fondu nesetkáme. Po druhé světové válce byla knihovna konfiskována, počátkem padesátých let 20. století byla odvezena na zámek v Náměšti nad Oslavou, v roce 1973 byl vytvořen její lokální katalog, v roce 1990 byla knihovna odvezena do Žďáru nad Sázavou a odtud v roce 2011 do Třebíče, kde byla instalována v rámci expozice tamního zámku. Dnešní fond obsahuje 318 svazků, přičemž asi

118 D'ELVERT 1852, s. 116–117; ANTOŠOVÁ NEDVĚDICKÁ 2009; HEILANDOVÁ 2009, s. 227–237.

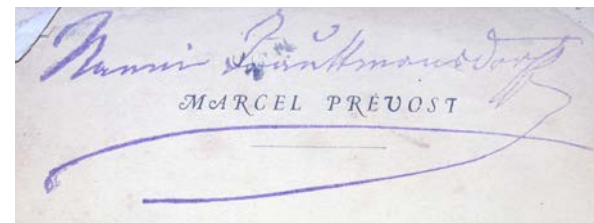
119 MAŠEK 1999–2000, s. 209–215. Na základě nově provedeného provenienčního průzkumu byla studie doplněna a otištěna v této podobě.

120 MAŠEK 2008a, s. 402–403.

121 Fond byl ne zcela šetrně integrován do Moravské zemské knihovny v Brně. Srv. VOBR – DOKOUPIL 1977.

122 KRIŠNAMŮRTI – BOHM 2016.

250 svazků bylo počátkem padesátých let 20. století předáno do distribučního střediska. Zbylá literatura je především francouzská a německá beletrie konce 19. a počátku 20. století. Jsou zde zastoupeni slavní autoři (Guy de Maupassant, George Ohnet), časté jsou francouzské překlady ruských autorů Lva Nikolajeviče Tolstého a Fjodora Michajloviče Dostojevského. Z dalších evropských autorů je nejčetnější Maurice Maeterlinck a Friedrich Nietzsche v německých originálech i francouzském překladu. Anglické romány pocházejí z lipské edice B. Tauchnitz. -maš-

Razítko s faksimilovaným podpisem Anny hraběnky z Trauttmansdorff-Weinsbergu

Podpis Gisely princezny Iturbide y de Marzána

Staré Hobzí 1

Staré Hobzí koupil v roce 1703 Maxmilián František rytíř z Deblína (1664–1732), který byl v roce 1710 povýšen do českého stavu svobodných pánů a v roce 1729 z rodinného majetku vytvořil fideikomis, jehož součástí byla i knihovna.¹²³ Rod vymřel po meči bratry Josefem († 1784), který byl zastřelen v lese pytlákem, a Benvenutem († 1816), který vstoupil do řádu františkánů. Další osud knihovny není znám. -maš-

Staré Hobzí 2

V roce 1842 koupil Staré Hobzí Alfons markrabě Pallavicini (1807–1875), po něm následoval syn Alexander Oswald (1853–1933) a jeho syn Alfons (1883–1958) byl posledním majitelem do konce druhé světové války. V roce 1936 odvezli zdejší knihovnu na svůj zámek do Jemnice.¹²⁴ Jemnická knihovna byla dle zprávy Národní kulturní komise určena Z. Wirthem pro Universitní knihovnu v Olomouci a v roce 1948 byla odvezena. Dnes je rozptýlena ve fondu Vědecké knihovny v Olomouci. -maš-

Telč¹²⁵

Zámek Telč získal Alois Arnošt hrabě Podstatzký († 1793) dědictvím po Františku Antonínovi z Lichtenstein-Kastelkornu († ca pol. 18. stol.) s podmínkou spojení jména a erbů. Již v této době vznikl základ dnešní knihovny. Celkově obsahuje knihovna asi 8 500 svazků. Fond starých tisků obsahuje literaturu matematickou, přírodovědeckou, zvláště mineralogickou a botanickou. Pozornost byla věnována také hospodářství a zemědělství. Velkou část fondu 19. století tvoří díla beletristická. Významnou skupinou v telčské knihovně je cestopisná literatura. Zvláštní soubor představuje ca 1 000 teatralií z konce 18. století a první poloviny 19. století. -maš-

123 HRADY, ZÁMKY A TVRZE 1981, s. 216.

124 AGENDA NKK.

125 MAŠEK 2012, s. 28–35.

Třebíč

Panství Třebíč získal v roce 1628 Adam z Waldsteinu († 1638) a jeho potomci jej drželi až do konce druhé světové války. Knihovna na zámku začala vznikat až za posledních generací tohoto rodu. Nejstaršími stopami jsou občasně vpisky Josefa Vincenta hraběte z Waldstein-Wartenbergu (1836–1929) a jeho bratrance Františka Salesia hraběte z Waldstein-Wartenbergu (1834–1887), který zároveň užíval slepotiskového razítka s iniciálami „F W“ s hraběcí korunou. Do knihovny přispěl také jeho syn Zdenko (1862–1936), který sídlil na nedalekém zámku Zátíší. Zdenko své knihy razítkoval: „ZDENKO WALDSTEIN-WARTENBERG WALDSTEINOVO ZÁTÍŠÍ, p. Kamenice u Jihl. st. osob. Brannsouze-Brtnice, rych. Okříšky“ nebo „Zdenko Waldstein-Wartenberg Král. Vinohrady 422 Telef 8586-IV“. Ve fondu najdeme také několik knih s podpisem jeho syna Karla (1897–1978). Zdeňkův bratranec Otakar (1866–1928) zanechal ve fondu knihu s osobním věnováním autora Wilhelma Vallentina (1862–1912), který se zúčastnil búrské války. Větší část fondu shromáždili potomci zmíněného Josefa Vincenta, dcera Marie (1878–1950), provdaná za Ferdinanda hraběte Bossi-Fedrigotti de Campobove (1866–1956), a rodina jejího bratra Eugena (1873–1952), jehož syn Emanuel (1911–1979) užíval bohužel jen nečetně dochované exlibris s vyobrazením zámku Třebíč a textem „EX LIBRIS EMANUELI COMITIS de WALDSTEIN et Wartenberg“. Ojediněle nalezneme knihy s podpisem jeho manželky Adrieny, rozené Tümové (1914–1994). Nejčastěji se ve fondu setkáme s knihami rodiny dalšího bratra, Josefa (1874–1932). Jeho manželka Marie Anna hraběnka z Blanckensteinu (1892–1989) si z rodného zámku Batelov přinesla německé romány a cestopisy podepisované „Mitzi Blanckenstein“ i některé knihy svého otce Johanna hraběte z Blanckensteinu (1861–1940). Nejčastěji se v knihovně setkáme s heraldickým exlibris s textem „EX LIBRIS BERTHOLDI COMITIS de Waldstein et Wartenberg“, které patřilo jejímu synovi Bertholdovi (1925–1992), který se později stal historikem, předsedou heraldicko-genealogického spolku „Der Adler“ a ředitelem archivu. Jeho knihy obsahují německou, francouzskou i anglickou beletrii a katolickou literaturu. Nalezneme zde také většinou dětské knihy jeho sester Marie Johanný (1922–1945), která ve vpiscích užívala své přezdívky Itschi¹²⁶, Karoliny (1923–1936) a Anny Marie (* 1928), později autorky citované knihy vzpomínek. Asi tři desítky knih jsou označeny štítkem s textem „Seniorat F. C. Trebitsch, Aufnahme 1876“ s doplněným inventárním číslem. Další skupinu v knihovně tvoří knihy z majetku rodiny svobodných pánů Baratta-Dragono, s nimiž se třebíčští Waldsteinové přátelili,¹²⁷ např. se vpiskem „Klotilde Baratta“ (1838–1890). Svou knihovnu měli baroni Barattové v nedalekém Budišově.¹²⁸ Obyvatelé třebíčského zámku bedlivě sledovali politické události, o čemž svědčí přípisek asi jedné z dcer hraběte Josefa (1874–1932) o tom, že v rozhlase vysílali zprávu o Mussoliniho sesazení.¹²⁹ Z dalších cizích proveniencí lze zmínit např. Richarda hraběte Coudenhove-Kalergi (1867–1934), Ernesta rytíře Dombrowského (1862–1917),¹³⁰ Constanze Hohenbühel gennant Heufler zu Rasen (* 1903) nebo Nicolause prince zu Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst (1877–1948). Po druhé světové válce byl majetek třebíčských Waldsteinů zabaven, knihovna byla v roce 1949 odvezena do Náměště nad Oslavou,¹³¹ v roce 1955 byla vytržena; 934 svazků tvořilo historické jádro, 1 381 svazků bylo určeno pro distribuční středisko, 210 do sběru. V roce 1962 byla knihov-

¹²⁶ WALDSTEIN-WARTENBERG 2014.

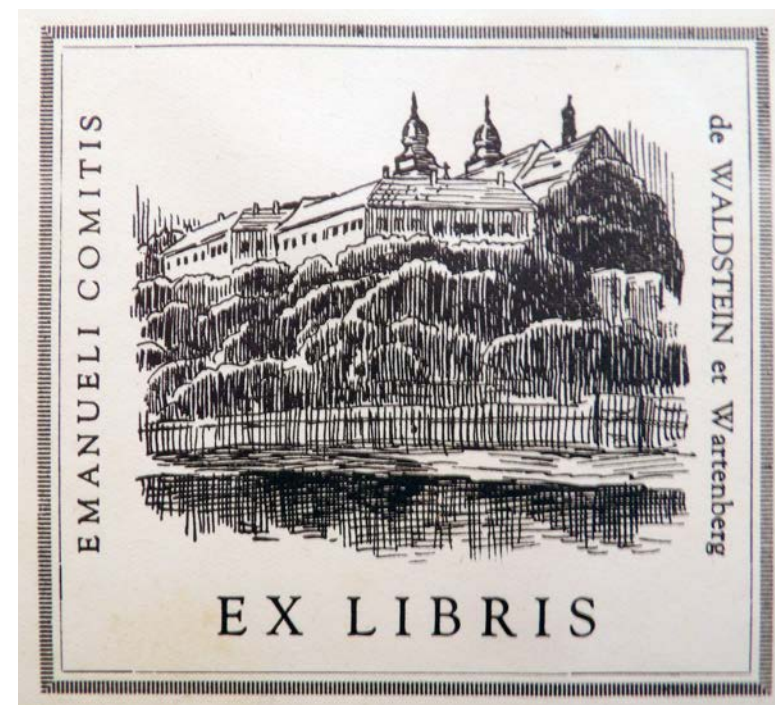
¹²⁷ Tamtéž s. 130.

¹²⁸ O budišovské knihovně srv. MAŠEK 1999–2000, s. 209–215. Není ovšem vyloučeno, že k přimíchání těchto knih do třebíčského fondu došlo po jejich konfiskaci a následném uložení na zámku v Náměšti nad Oslavou.

¹²⁹ MAŠEK 2020, s. 49.

¹³⁰ STURM 1979, 270.

¹³¹ AGENDA NKK.

Exlibris Emanuela hraběte z Waldstein-Wartenbergu

Exlibris Bertholda hraběte z Waldstein-Wartenbergu

na svěřena Západo-moravskému muzeu v Třebíči. Zároveň byl vyhotoven lokální katalog této knihovny, ale zcela nepoužitelný, protože knihy nebyly osignovány! V roce 1978 se Západo-moravské muzeum v Třebíči knihovny vzdalo a byla odvezena do Muzea knihy ve Žďáru nad Sázavou. V roce 2013 Západo-moravské muzeum v Třebíči opět projevilo o knihovnu zájem a byla na zámku reinstalována a byl vyhotoven její nový lokální katalog. Knihovna obsahuje 971 titulů, tj. ca přes 1 000 svazků, většinou z druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století, pouze jeden tisk L. Claussena o stavění mlýnů je z konce 18. století. Z několika v knihovně dochovaných rukopisů je nejzajímavější osobní deník Františka Salesia hraběte z Waldstein-Wartenbergu (1834–1887) z let 1849–1856. Deník je psán většinou německy, ale nejsobnější pasáže, ve kterých popisuje, jak se v Krakově, kde působil na vojně, zamiloval, píše česky. Vedle četných děl beletristických je v knihovně výraznější skupinka knih o lékařství, např. W. Graf: *Wie wird man Gicht und Rheumatismus los?* Berlin 1911. Léčení dny patří v tomto souboru k nejčastějším tématům, dále se setkáme s literaturou o chorobách plicních, srdečních či žaludečních. Druhou skupinu tvoří školní učebnice přírodopisu, chemie, fyziky a dalších přírodních věd a četná jsou školní vydání antických autorů. Menší skupiny tvoří militaria, zemědělské publikace, sbírky zákonů a katolická literatura. Ze známých romanopisců se ve fondu nachází Lev Nikolajevič Tolstoj, Fjodor Michajlovič Dostojevský, August Strindberg, T. Dreiser a další, vesměs v německých překladech. Z moderních německých autorů se objevuje např. Ch. Morgenstern, S. Zweig nebo dva exempláře prvního vydání Ericha Maria Remarque: *Im Westen nichts Neues*, Berlin 1929, s dobovými recenzemi z novin a časopisů. Z francouzských autorů lze uvést např. A. Dumas, E. Zola, M. Prévost, anglické romány jsou nejčastěji v lipských vydáních B. Tauchnitz. Četná je také dětská literatura, pohádky i díla dobrodružná, velmi oblíbeným autorem byl islandský romanopisec a jezuita Jón Svenson. Z českých autorů se, ovšem v německých překladech, setkáme s J. Zeyerem, A. Jiráskem nebo V. Hálkem. -maš-

Třešť 1

Koncem 15. století získali Třešť Vencelíkové z Vrchovišť a v osmdesátých letech 16. století přestavěli původní tvrz na zámek. V něm měl údajně svou „bohatou knihovnu“¹³² Jan Václav Vencelík z Vrchovišť († 1600 nebo 1606?) a odkázal ji synu Kryštofu Adamovi s podmínkou, že zůstane vždy kompletní. Kryštof Adam ovšem zůstal bez potomstva a majetek převzala vdova, která měla z prvního manželství dva syny, Ferdinanda Franze a Georga Ruprechta z Herbersteinu. Knihovna Vencelíků z Vrchovišť se ovšem na zámku rozhodně nezachovala, o jejím osudu nejsou žádné zprávy. -maš-

Třešť 2

V majetku rodu Herbersteinů Třešť zůstala až do roku 1831, kdy linie na Třešti, v osobě Otty Josefa Franze z Herberstein-Moltke¹³³ (1811–1831), vymřela. Po dlouhém soudním sporu Třešť získal Ferdinand svobodný pán Wenzel ze Sternbachu (1815–1897), jehož prababička Josefa hraběnka z Herbersteinu (1723–1811) se vdala za Johanna Antona svobodného pána Wenzela ze Sternbachu (1731–1806). Tento rod pochází z Tyrolska, v roce 1571 obdržel Pankrác Wenzl erbovní list, do rytířského stavu byl rod povýšen v roce 1664 s predikátem „ze Sternbachu“, který byl mnohdy užíván namísto původního jména. V roce 1698 byl rod povýšen do říšského

132 HRUBÝ 1932, s. 113–114; HRADY ZÁMKY A TVRZE 1981, s. 236–37.

133 Genealogické údaje o rodu Herberstein jsou převzata z genealogie hraběte Dobrzenského č. 341 v Národním archivu a z KRICK 1924, Tf. 57, s. 128–134, a z různých ročníků Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser. Gotha 1825–1942.

Razítko Josefa šlechtice Fleischmanna z Theissrucku

Razítko Ferdinanda svobodného pána Wenzla ze Sternbachu

stavu svobodných pánů a rozvětvil se do několika linií. Třešť zdědil Ferdinandův syn Leopold (1846–1918) a po něm jeho syn Leopold (1887–1957). Po hrabatech z Herbersteinu zůstaly jen ojedinělé stopy v podobě vpisku Nikolause Norberta hraběte z Herbersteinu (1706–1736), syna Ferdinanda Ernsta Karla (1668–1720), majitele zámku Třešť. Lze spekulovat, zda z jejich knihovny nepochází většina starých tisků. Asi není náhoda, že dva ze tří tisků 16. století jsou basilejská vydání cestopisů Siegmunda z Herbersteinu: *Rerum Moscoviticarum Commentarii* z let 1556¹³⁴ a 1571¹³⁵; zcela jistě šlo o cílené akvizice. Dále pak nalezneme dedikaci již zmíněnému Ottovi Josefu Franzovi hraběti z Herberstein-Moltke (1811–1831) a dle vpisku „Graf Herberstein in Triesch 1843“ je vidět, že příslušníci tohoto rodu na zámku pobývali ještě v době probíhajícího soudního procesu.

Další vývoj knihovny je spojen s barony Wenzely. Baron Ferdinand (1815–1897) užíval pro označení svých knih oválného razítka s iniciálami „F. St.“. Nalezneme je často na dílech věnovaných aktuálním politickým otázkám nebo na militariích. V roce 1867 byl vyhotoven katalog¹³⁶ třešťské knihovny, který obsahoval 485 děl, celkem 1 022 svazků. Záznamy v katalogu jsou stručné, obsahují číslo či signaturu knihy, autora, zkrácený název, někdy datum vydání. Knihy jsou rozděleny podle oborů do 14 kategorií: jazykověda, přírodní vědy (dále děleno na zoologii, botaniku, mineralogii a chemii), matematika spojená s fyzikou a mechanikou, filozofie, dějiny, právo, geografie, lékařství, teologie, beletrie, poezie, technologie, varia, časopisy a almanachy. Baron Leopold (1846–1918) si své knihy neoznačoval, takže jeho přínos pro knihovnu lze těžko odhadnout. Do knihovny přispěla jeho manželka Marie Edita (1859–1939), která přivezla některé knihy svého otce, Karla Franze hraběte z Blanckensteinu (1814–1891). Kvantitativní rozvoj knihovny začal v poslední generaci rodu, kterou představoval baron Leopold (1887–1957), užívající exlibris s oknem s knihami, výhledem na hrad Landštejn¹³⁷, erbem rodu a s textem „EXLIBRIS LEOPOLD REICHSFREIHERR WENZEL-STERNBACH“. Toto exlibris nalezneme především na dějepisných knihách z 19. a 20. století, též na memoárech a biografiích příslušníků evropských panovnických rodů. Pravděpodobně baronu Leopoldovi věnoval exemplář své knihy *Iwan der Schreckliche*, Wien s. a., její autor, spisovatel a překladatel z ruštiny Franz Xaver hrabě von Schaffgotsch (1890–1979), který ve svém dedikačním vpisku zmínil přátelské a podnětné rozhovory v Třešti a Budíšovcích¹³⁸ v roce 1942. Leopoldova manželka hraběnka Christiane (1894–1975), dcera Quida hraběte Dubského z Třebomyšlic (1835–1907), majitele Lysic, si do Třešti přivezla některé knihy své matky, hraběnky Elisabeth Leopoldiny (1855–1942), rozené hraběnky Kin-

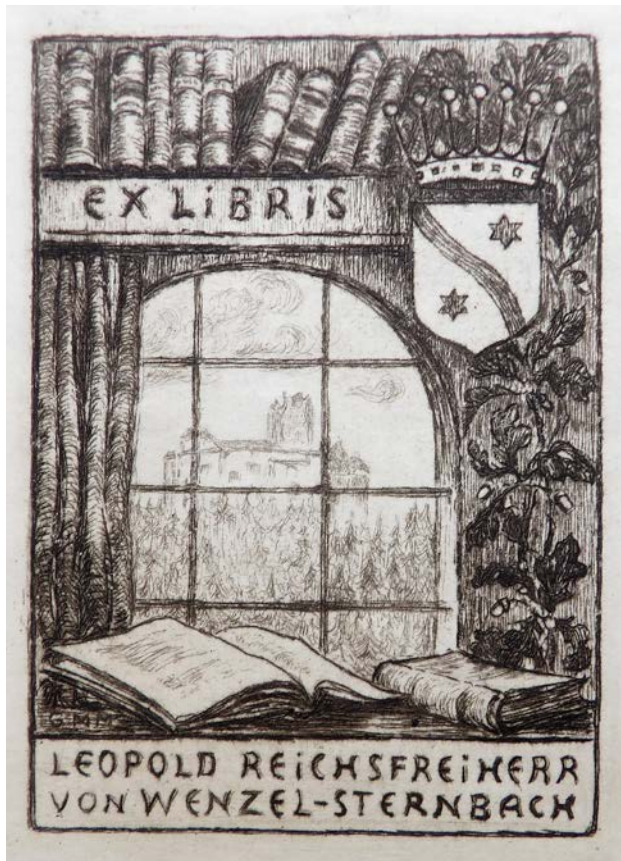
134 MAŠEK A KOL. 2015, Díl II., s. 226–227, č. 3089.

135 Tamtéž, s. 227, č. 3091.

136 Bücher – Verzeichniss. Katalog je součástí zámecké knihovny.

137 Hrad byl též v majetku rodu.

138 V Budíšovcích žil jeho bratranec Guido hrabě Schaffgotsch (1894–1958).

Exlibris Leopolda svobodného pána Wenzla ze Sternbachu

českých povstalců v květnu 1945. Zřejmě dožil bez trestu ve městě Remscheid. Ze zcela cizích provenienčních označení, která se v knihovně nacházejí, lze upozornit např. na vpisek Thekly kněžny Collalto (1878–1950) z nedaleké Brtnice, vpisek Chlodwiga Karla Josefa Maria prince zu Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst (1848–1929) nebo razítko Josefa šlechtice Fleischmanna z Theissrucku (1850–1931), důstojníka, od roku 1905 generálmajora.¹⁴⁰ Zámek Třešť byl v roce 1945 konfiskován, knihovnu odvezl dne 23. 8. 1950¹⁴¹ referent Národní kulturní komise Josef Chaloupka na zámek do Náměště nad Oslavou. Tehdy byl její počet odhadnut na 3 051 svazků, 780 brožur, 22 not, 17 map a 11 alb. Pro distribuční středisko bylo v roce 1955 vyčleněno 1 255 knih, které byly skutečně odvezeny, asi 190 knih bylo předáno do sběru, přes 50 knih bylo určeno pro Náprstkovu muzeum. Do Muzea Vysočiny v Pelhřimově se dostalo několik knih a zejména časopisů, které pocházejí z majetku baronů Wenzelů ze Sternbachu, ale spíše z jejich dalšího zámku Proseč-Obořiště. V roce 1974 byl vyhotoven lokální katalog knihovny, v roce 1990 byla odvezena z Náměště do Žďáru nad Sázavou a odtud v roce 2011 do depozitáře Národního muzea v Terezíně. Odhadované počty svazků celkem odpovídají, protože dnešní stav knihovny je přes 2 200 svazků, z toho 3 tisky ze 16. století, přes

139 PEJŘIMOVSKÁ 2016.

140 VAVŘÍNEK 2012, s. 165.

141 AGENDA NKK.

ské, která koncem života žila na Třešti. Z mládí hraběnky Christiany pocházejí anglické knihy, které jí věnovala Agnes Presley, pravděpodobně anglická guvernánka. Řadu knih si Christiane označila svým podpisem, většinou jde o romány v němčině, francouzštině a angličtině. Na některých nejnovějších knihách ze třicátých a čtyřicátých let 20. století najdeme podpisy či dedikace dětí barona Leopolda a Christiany, Elisabet-Anny (* 1923), Franze-Andrese (* 1924), Eleonory (* 1928) a Leopoldiny (* 1929). Leopoldině a Eleonore (Nora) dedikoval několik knih Otto Gambe, neidentifikovaný církevní hodnostář, pravděpodobně působící v Třešti. Jednu knihu obdržela Eleonora (Nora) od Ewalda Radtkeho (* 1900)¹³⁹, německého ředitele chemické továrny Alexanderwerk v Třešti. Radtke byl fanatický nacista a válečný zločinec. V Třešti se osobně účastnil vraždění

500 titulů ze 17.–18. století a přes 10 novodobých rukopisů¹⁴² 18.–19. století. Rukopisy jsou hospodářského zaměření, záznamy školních přednášek apod. O tiscích 16. století již bylo referováno, mezi starými tisky dominují latinská díla právnícká, např. H. Zoesius: *Commentarius ad Digestorum seu Pandectarum Juris civilis Libros...*, Coloniae Agr. 1745, J. Ch. Schambogen: *Praelectiones publicae in D. Justiniani Institutionum Juris quatuor libros...*, Pragae 1732, nebo J. Pickler: *Jurisprudentia elementaris juxta ordinem institutionum imperialium...*, Viennae 1747. Druhou rozsáhlou skupinu tvoří několik desítek italských, v Benátkách tištěných libret divadelních her z let 1797–1799. Ze druhé poloviny 18. století pocházejí francouzské romány, četná díla F. Voltaira či J. J. Rousseaua, tištěné korespondence a biografie. V menší skupině německých tisků nalezneme některá díla historická, několik cestopisů a beletrii konce 18. století. Většina německých tisků byla vydána v Hohenzollernu u Johanna Baptisty Wallishausera v devadesátých letech 18. století. Z nečetných bohemik lze zmínit např. J. F. E. Albrecht: *Die Töchter Kroks Böheims Fürstinnen*, Hohenzollern 1793. Tisky prvních dvou desetiletí 19. století obsahují německá beletristická díla autorů jako např. A. Lafontaine (přes 50 titulů) a C. M. Wieland (přes 20 titulů). Mezi tisky 19. a počátku 20. století jsou nejčtenější díla věnovaná aktuálním politickým otázkám, např. F. Schuselka: *Oesterreich und Russland...*, Leipzig 1855, nebo L. Mandl: *Oesterreich-Ungarn und Serbien nach dem Balkankriege*, Wien 1912. Oblíbeným autorem byl radikální, mírně kontroverzní politik a autor četných publikací Adalbert ze Sternbergu, setkáme se též s dílem R. N. Coudehove-Kalergi: *Totaler Staat*, Wien 1937, nebo s biografií Karla Kramáře od F. Wichtla z roku 1918 a dále s memoáry významných osobností. Druhým tématem v knihovně je hospodářství a zemědělství, zajímavé jsou velkostatkové schematismy z rakouských zemí, místy lze spatřit zájem o techniku nebo elektrickou energii. Menší množství knih je věnováno historii, součástí fondu je známá „Kronprinzenzyklopedie“, soubor monografií věnovaných jednotlivým zemím podunajské monarchie, jejíž vydávání řídil korunní princ Rudolf. Knihovna obsahuje také cestopisnou literaturu, např. W. Hoffmann-Harnisch: *Wunderland Brasilien. Eine Fahrt mit Auto, Bahn u. Flugzeug*, Hamburg 1938. Velká část fondu je tvořena beletrií, německou (H. Heine, A. Stifter), anglickou, např. četná jsou díla M. L. Molesworthové, objeví se slavné dílo B. Stokera *Dracula*, Westminster 1904. V knihovně se setkáme též s dvacetisvazkovým souborem spisů J. Verna ve vídeňské edici ze sedmdesátých let 19. století. Součástí fondu jsou též periodika, německé noviny a časopisy nebo francouzské módní žurnály. České knihy jsou ve fondu jen okrajově, nechybí ovšem v zámeckých knihovnách oblíbený titul J. Pekaře *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*, Praha 1923.

-maš-

Uherčice

Zámek Uherčice získal v roce 1768 Eduard kníže Collalto a San Salvatore (1747–1833) z prastarého italského rodu, který byl v roce 1822 povýšen do knížecího stavu. Rod držel již dříve jiný moravský statek, Brtnici, kde také vznikla menší knihovna, a od roku 1751 také Okříšky u Třebíče. Tyto statky dědili postupně jeho potomci; posledními byli kníže Manfred Eduard (1870–1940) a jeho syn Ottaviano (1906–1973). Stopy v knihovně zanechali zmíněný Manfred Eduard a jeho mladší syn Rambaldo (1908–1992) v podobě několika vpisků. Vedle toho najdeme v knihovně také stopu po zámecké knihovně Teschendorf v severoněmeckém Meklenbursku. Na oválném razítku čteme „M. Graf Collalto Teschendorf b. Brodersdorf Meklenburg“. Jde tedy také o razítko Manfreda Eduarda, který tento zámek na prahu 20. století získal. Na dobrodružné knížce z roku 1937 nalezneme rukopisně doplněné předtištěné dětské exlibris Oktaviánovy dcery Alexandry (1930–1996). Stopou po zámecké, ač spíše úřední než

142 TOŠNEROVÁ – KOSTLÁN – PETR 1998, s. 143, č. 199.

Razítko Manfreda Eduarda knížete Collalto a San Salvatore

dnešní fond 185 svazků. V roce 2016 byla knihovna převezena do depozitáře Knihovny Národního muzea v Terezíně. Prakticky celou knihovnu tvoří německá beletrie první poloviny 20. století, biografie, memoáry a několik cestopisů. Zmínit lze např. biografii Ch. Chaplina od E. Burgra, vydanou v Berlíně v roce 1929. Výjimku představuje několik italských knih, např. C. Zoli: *Etiopia D'Oggi*, Roma 1928, a několik italských melitensí, např. *Sovrano Militare Ordine de Malta*, Roma 1938.

-maš-

Vranov nad Dyjí 1

V letech 1618–1793 vlastnila zámek Vranov nad Dyjí hrabata z Althannu, která zde údajně měla svou knihovnu,¹⁴⁴ o jejímž osudu není nic dalšího známo, snad ji majitelé odvezli na některé ze svých uherských sídel Murakós či Csakathurn.¹⁴⁵

-maš-

Vranov nad Dyjí 2¹⁴⁶

V roce 1799 koupil Vranov Stanislav hrabě Buženin-Mniszek¹⁴⁷ (1774–1846) z polského rodu povýšeného v roce 1598 do šlechtického, v roce 1783 do hraběcího stavu. Protože jeho jediný syn Adam (1810 – po 1840) zemřel předčasně, zdědila Vranov jeho sestra Luitgarde (1823–1911), provdaná za Eduarda hraběte Stadniki-Stadnického¹⁴⁸ (1817–1902). Tím přešel zámek na tento polský šlechtický rod povýšený do hraběcího stavu v roce 1788. Zámek zdědil Eduardův vnuk Adam (1882–1982), ale byl rodu zabaven již v průběhu druhé světové války v roce 1942 a prodán Gebhardovi von der Wense (1902–1969), kterému byl v roce 1945 konfiskován. Lze předpokládat, že hrabata Mniszkové si do Vranova přivezli základ své knihovny, pravděpodobně většinu francouzských a německých tisků z konce 18. století ve vázaných do zelených vazeb. Dr. B. Lífka nazval tuto knihovnu „knihovnou empirového a romantického období“¹⁴⁹. Na několika knihách nalezneme podpis „Mniszek née Siekierzyńska“. Jde o Felicii hraběnkou Siekierzyńskou (1760–1826), manželku Adama Josefa hraběte Mniszka (1721–1784/1786), jejichž synem byl zmíněný hrabě Stanislav (1774–1846). Jeho manželka Helene, rozená princezna Lubomirská (1784–1876), si své knihy neoznačova-

143 AGENDA NKK.

144 D'ELVERT 1852, s. 116.

145 LIFKA 1957, s. 14–16.

146 MAŠEK A KOL. 1997, s. 196; LIFKA 1957, s. 14–16.; KNEIDL 1959, s. 151.

147 Rod užíval jména Mniszek.

148 Rod užíval podoby jména Stadnicki.

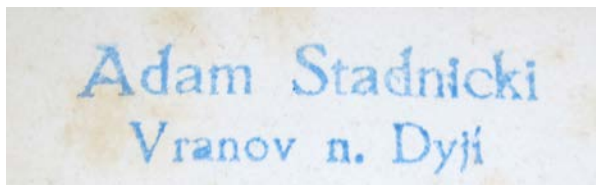
149 LIFKA 1957, s. 14.

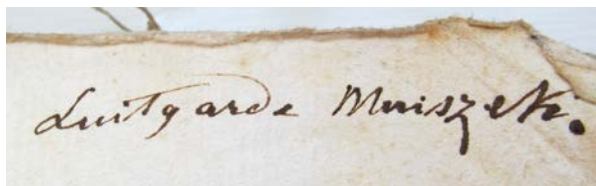
Exlibris Kurta Cronau

la, ale ve fondu najdeme publikaci *Nachklänge von der Dienstag den 6. Jänner 1874 im Schlosse zu Frain stattgefundenen 90. Geburtstags-Feier Ihrer Excellenz der hochgeborenen Frau, Frau Helene Gräfin Mniszek, Gebornen Fürstin Lubomirska...*, Brünn 1874. S podpisem hraběte Stanislava se ve fondu setkáme také jen ojediněle, stejně jako s podpisem jeho syna Adama (1810 – po 1840) a starší dcery Felicie (1810–1855), provdané kněžny Lubomirské, která si podepsala některé hudebniny. Podpis její mladší sestry Luitgarde (1823–1911) najdeme na jedné italské a jedné polské knize z první poloviny 19. století. Jako dvanáctiletá dívka napsala hudební kompozici, kterou věnovala své sestře Felicii. Její manžel, Eduard hrabě Stadnicki (1817–1902), majitel zámku Nawojowa (Nowy Sącz, Malopolské vojvodství, jihovýchodně od Krakova), přivezl z tohoto zámku do Vranova část tamní knihovny, o čemž svědčí občasné vpisky „Graf Stadnicki'sche Bibliothek zu Nawojowa.“. Sám si místy podepsal („Biblioteka Frain E. Stadnicki“ s datací nebo „Edward Stadnicki Frain“) několik francouzských a německých knih z poloviny 19. století. Stanislav sám údajně knihovnu, respektive její francouzskou část, abecedně postavil.¹⁵⁰ Za jeho života se na zámku provozovalo divadlo, o čemž svědčí vpisek „Joué a Frain le 4 Novembre 1872“ na francouzské divadelní hře s doplněnými osobami k divadelním rolím. Rodina udržovala četné, sňatky potvrzované, příbuzenské i kulturní styky s polskou aristokracií. Proto nalezneme v knihovně stopy po Paulu Romanovi

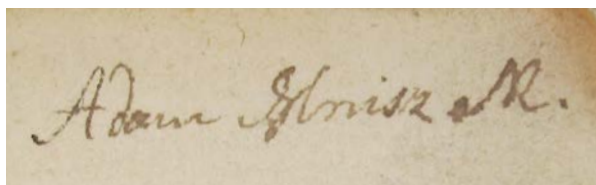
150 Tamtéž, s. 15.

Razítko Adama hraběte Stadnicki-Stadnického

Vpisek Luitgardy hraběnky Buženin-Mniszek

Podpis Adama hraběte Mniszka

pen list s autografem jeho básně Litevský vzdor (*Upór litewski*), kterou napsal na protest proti nucenému zavádění ruštiny do katolických kostelů v minské gubernii. Báseň je datována 16. května 1888 a jde pravděpodobně o nejstarší zachycenou podobu této básně, která byla později mnohokrát publikována. Autor měl dokonce strach, že ho kvůli ní ruské úřady potrestají vyhnáním.¹⁵² Hrabě Eduard měl stejnojmenného syna Eduarda (1856–1885), který v knihovně prokazatelné stopy nezanechal, ale jeho syn Adam (1882–1982) označil razítkem „Adam Stadnicki Vranov n. Dyjí“ soubor vesměs francouzských knih z přelomu 18. a 19. století. Ve fondu jsou také dvě jím sepsané publikace, *W sprawie reformy agrarnej*, Krakow 1927, a *Praktyczne Uwagi dla Lesników i miłośników lasów*, kterou vydal ve Vranově. Z cizorodých proveniencí lze upozornit na dvě knihy z umělecké sbírky shromážděné v Římě markýzem Giampietrem Campana, která byla v roce 1861 zakoupena Napoleonem III. pro muzeum v Louvru. Zajímavostí je kniha s exlibris Alexandra Balthasara Laurenta Grimod de la Reynière (1758–1838)¹⁵³, slavného francouzského kuchaře, autora knih o kuchařském umění.

V roce 1940 byl zámek Vranov hrabatům Stadnickým konfiskován nacistickými úřady a nabídnut Gebhardovi von der Wense (1902–1969), který jej v roce 1942 zakoupil. Není známo, zda si hrabě Adam některé knihy odvezl do svého polského zámku v Nawojowe. Rod von der Wense je starým dolnosaským rodem pocházejícím z oblasti Lüneburgu. Gebhard von der Wense (1902–1969)¹⁵⁴ (druhá podvětev druhé větve šlechtické linie) získal zemědělské vzdělání a převzal některé rodové statky. Podnikal v průmyslu, cukrovarnictví, naftařství a byl

princi Sanguzsko (1834–1876) nebo po princezně Dorothe (1871–1947), dceři Matthiase prince Radziwiłła (1842–1907), která se provdala za Hanse Georga hraběte z Oppersdorffu (1866–1948). Velká část knih konce 18. a 19. století je ve vázání do jednotných polokožených vazeb nebo již zmíněných vazeb zelených. Ojediněle nalezneme knihvazačský štítek „G. SIMONIS Buchbinder“. Místy najdeme na knihách první poloviny 19. století vpisek či štítek vídeňského knihkupce „LIBRAIRES Schaumburg et Comp. VIENNE WOLLZEIL“. Na Vranově hostil hrabě Eduard i umělce, například i Henryka Sienkiewicze,¹⁵¹ který zanechal v zámecké knihovně zajímavou památku. V antologii polské poezie *Kwiaty rodzinne*, Warszawa 1883, je vle-

také spolujatelem kávovníkové plantáže v Angole. Do Vranova si přivezl desítky knih z rodové knihovny ze zámku Mörse,¹⁵⁵ který rod vlastnil od roku 1639 a Gebhard jej v roce 1938 byl donucen prodat firmě „Gesellschaft zur Vorbereitung des Volkswagens“ (později firma DAF). Tato knihovna byla označována heraldickým exlibris s textem „VON DER WENSE“, „A. D. H. MÖRSE.“ a rodovým heslem „HALT WAS DU HAST“. Většinou jde o německou literaturu 19. a 20. století. Nalezneme zde i knihy s podpisy Gebhardova otce Ludwiga (1863–1929), jeho matky Irmgard, rozené svobodné paní von Grote (1880–1923), a Ludwigových sester Marie von der Wense (1854–1921), řádové sestry v benediktinském klášteře Lüne v Lüneburgu v Dolním Sasku, a Helene (1856 – po 1932), řádové sestry v cisterciáckém klášteře Börstel u Osnabrücku v Dolním Sasku. Na Vranov si přivezl část své knihovny také Kurt Cronau (1870–1945), otec Gebhardovy manželky Erny (* 1906). Kurt Cronau užíval exlibris s vyobrazením zámku, knihami a textem „EX LIBRIS CURT CRONAU“, signované „P. Heiligstein, Hofgr.“, nebo slepotiskového razítka „C. CRONAU“. Tyto proveniencce nalezneme na mnoha desítkách svazků. Jeho knihovna obsahovala starší encyklopedie z 18. století, moderní historickou literaturu, zejména o Německu a Rusku, napoleonika¹⁵⁶, a především cestopisy a popisy exotických zemí, zvláště pak afrických. V knihovně nechybí ani jeho vlastní dílo *Hinter-Pommern: Wirtschafts- und Kulturaufgaben eines Grenzbezirks*, publikované ve Štětíně v roce 1929. Skupina knih z přelomu 19. a 20. století byla vydána v Hannoveru a některé jsou i věnovány dějinám či uměleckým památkám této oblasti.

Exlibris Gebharda von der Wense

155 Dnes je součástí města Wolfsburg v Dolním Sasku, severně od Braunschweigu.

156 Část jeho knih s touto tematikou byla počátkem 50. let vytržena pro umělý knižní fond Napoleonika, uložený v depozitáři KNM 4.

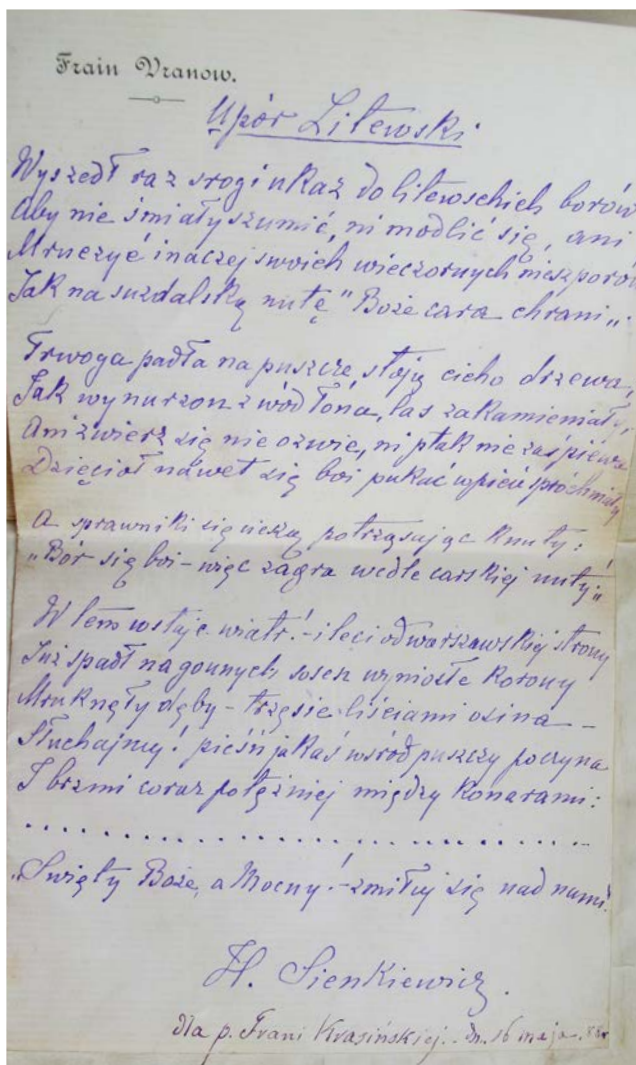
151 HRADY, ZÁMKY a TRVZE, s. 261.

152 MAŠEK 2021, s. 39.

153 NBG 1858, vol. 22, sl. 102–107.

154 MAŠEK 2010, s. 246.

Autograf básně Litevský vzdor Henryka Sienkiewicze

Zmíněné rukopisy jsou novodobé a jejich obsahem jsou teatralia, svazek válečných zpráv a německý spis Wilhelma Schmidta o dějinách Vranova¹⁵⁷. Velkou část knihovny tvoří díla ve francouzštině, z 18. století zejména historické, politické a náboženské publikace, cestopisy a popisy cizích zemí z přelomu 18. a 19. století, a četné romány 19. století, např. Paul de Kock, Alexander Dumas, George Sandová, Eugène de Mirecourt či Émile Gaboriau, vydávané v Paříži nebo Bruselu. Z první poloviny 19. století pocházejí četná teatralia vydávaná v Paříži, ale ještě častěji v Berlíně, Vídni či Bielefeldu. Již zmíněna byla dobová napoleonika. Celkem vzácný je komplet časopisů *Journal de l'Empire* z let 1807–1813 a *Journal des Débats* z let 1814–1898. Z přelomu 18. a 19. století pocházejí také německé romány, např. C. G. Cramer, A. v. Kotzebue, Ch. H. Spiess, C. M. Wieland, teatralia, včetně divadelních almanachů, i německé překlady, např.

V roce 1945 byla knihovna spolu se zámekem konfiskována, ale hrabatům Stadnickým se nepodařilo dosáhnout restituce. V té době byla knihovna instalována v černých stylových regálových skříních ve dvou místnostech prvního poschodí, značný počet knih byl na stolech a na podlaze, šlo o novější knihy a periodika¹⁵⁷. Katalog na místě nebyl a správa zámku se domnívala, že jej odvezli hrabata Stadnickí. Nový lokální katalog byl vypracován v roce 1960. Tehdejší plán byl přestěhovat knihovnu do přízemí zámku, ale v roce 1976 byla knihovna přemístěna do původní obslužné chodby pro personál a stala se součástí nové expozice.

Počet knih nebyl v padesátých letech 20. století umenšen distribucí ani předáváním knih státním institucím, jejich počet mírně přesahuje 10 000 svazků, z toho 4 rukopisy, 2 francouzské tisky ze 16. století, přes 60 tisků ze 17. století, opět většinou francouzských, ojediněle německých nebo latinských, a více než dva a půl tisíce starých tisků do konce roku 1800.

157 AGENDA NKK.

158 TOŠNEROVÁ – KOSTLÁN – PETR 1995, s. 150, č. 213.

z polštiny A. Bronikowského či z francouzštiny A. Lafontaine. Z počátku 20. století pochází soubor děl H. Heineho a historické publikace, stejně jako cestovatelské příručky. Menší skupinu představují moderní díla o zahradnictví. V našich knihovnách je neobvyklý, ale zde očekávatelný počet knih v polštině, nejčastěji jde opět o beletrii a poezii, ale i díla o výtvarném umění, historické a heraldické publikace. Tyto knihy byly vydávány především ve Varšavě, Krakově či Lvově. Rozsáhlým souborem jsou koncem 18. století v německém Zweibrückenu vydávaná díla antických autorů. Z dalších jazyků je třeba zmínit angličtinu, beletristická díla, např. J. Swifta, a historická díla, např. W. Robertsona, vydávaná v Londýně, ale místy i v Paříži na přelomu 18. a 19. století. Z počátku 20. století je v knihovně několik děl vydaných v New Yorku. Menší jazykovou skupinu tvoří italská teatralia, díla historická i beletrie a poezie z konce 18. a počátku 19. století. Jen místy nalezneme německojazyčná moravika. Fond je doplněn skupinou map, souborem hudebnin, např. G. Rossini, W. A. Mozart aj., většinou jde o vídeňská vydání, řada hudebnin jsou opisy, některé mají tištěné dedikace hrabatům Mniszkům.

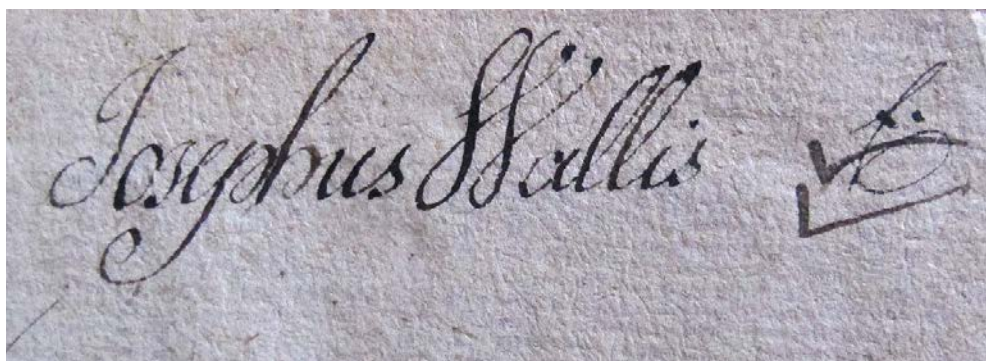
Zátiší

Zámeček Zátiší (Waldsteinovo Zátiší, též Seč) vybuodovala v druhé polovině 19. století hrabata z Waldsteinu a Wartenbergu nedaleko obce Svatoslav na panství Třebíč. V roce 1925 byl třebíčský velkostatek rozdělen a část se zámek Zátiší získal Zdenko hrabě z Waldsteinu a Wartenbergu (1862–1936), který statek předal svým dětem, Marii (1891–1943), provdané za Oskara rytíře z Montlongu (1874–1932), Gabriele (1896–1974), provdané za profesora Antonína Křečana (1887–1972), po rozvodu za Hermegilda Jirečka (1906–1975), a Karlovi (1897–1978). Hrabě Zdenko užíval pro označení svých knih razítka s textem „ZDENKO WALDSTEIN-WARTENBERG WALDSTEINOVO ZÁTIŠÍ, p. Kamenice u Jihl. st. osob. Brannsouze-Brtnice, rych. Okříšky“, „Zdenko Waldstein-Wartenberg Král. Vinohrady 422 Telef 8586-IV“ nebo svého podpisu. Jeho syn Karel si své knihy místy podepisoval. Po druhé světové válce byl zámek konfiskován a 20. 6. 1949¹⁵⁹ byla knihovna převezena na zámek Náměšť nad Oslavou. V roce 1954 byl počet svazků odhadnut na 615 svazků, 105 brožur, 25 map a 7 alb, v roce 1956 bylo vyčleněno 200 svazků pro distribuční středisko a 155 svazků bylo určeno pro sběrné suroviny. Podle dobové poznámky o provenienci fondu je ovšem zřejmé, že do knihovny byla přimíšena část fondu Velké Meziříčí, toho času v Náměšti též uloženého. V roce 1962 byla knihovna zapůjčena Západoslováckému muzeu v Třebíči, v téže roce byl vypracován její lokální katalog, ale v roce 1977 byla odvezena do Muzea knihy ve Žďáru nad Sázavou. V roce 1991 byla knihovna v rámci restitučního řízení předána panu JUDr. Antonínu Křečanovi, který ji odvezl na původní zámek. Fond obsahuje přes 550 svazků z 19. a počátku 20. století, většinou německých, v menší míře francouzských. Výraznější skupinu tvoří umělecko-historické publikace, např. M. Collignon: *Geschichte der griechischen Plastik*, Strassburg 1897. Dalším oborem byla dobová politika a první světová válka. Velkou část fondu tvoří beletrie, z moderních autorů lze zmínit např. H. Barbusse, R. Rollanda, K. Hamsuna a F. Werfla.

159 AGENDA NKK.

ZÁVĚR

Historicky nejstarší zámeckou knihovnou v této oblasti byla Brtnice. Renesanční sbírka Hynka Brtnického z Waldsteina (1545–1595) ovšem zmizela během třicetileté války. Podobný osud měla knihovna Jana Václava Vencelíka z Vrchovišť († 1600 nebo 1606?), která též mizí beze stop v 17. století. V průběhu 18. století vznikají knihovny Jankovských z Vlašimi na Bítově, Althannů ve Vranově nad Dyjí a snad v této době přivázejí do Brtnice svou italskou knihovnu Collaltové. V tomto století vzniká řada dalších knihoven, z nichž nejvýznamnější i nejrozsáhlejší je nepochybně knihovna Osteinů a jejich dědiců Dalbergů v Dačicích. Hned za ní svým významem následují knihovny hrabat Wallisů v Budíškovcích a Moravských Budějovicích. Ve stejné době přivázejí do Jaroměřic nad Rokytnou svou vídeňskou knihovnu hrabata Questenbergové, která ovšem v 19. století beze stop mizí. Podobně zmizela na zámku v Batelově právnická knihovna Johanna Christoha Ludwiga Burkhardta von der Klee (1697–1760), ze které se zachoval pouze katalog. Koncem 18. století přicházejí ze svých slezských sídel hrabata z Nimptsche i se svou knihovnou a tou dobou zakládají v Kravsku hrabata z Ugartu knihovnu, kterou později rozšíří italský knižecí rod Dentice di Frasso. Je zajímavé, že knihovnu hrabat Podstatzkých z Lichtensteinu vzniklou v 18. století na zámku Krasnice její následní majitelé buď nijak více nerozšířili, nebo byl jejich přínos zlikvidován v distribučním středisku v padesátých letech 20. století. Druhá, rozsáhlejší sbírka hrabat Podstatzkých z Lichtensteinu se utvořila na zámku Telč. Na počátku 19. století přivázejí do Vranova nad Dyjí základ „knihovny empirového a romantického období“ polská hrabata z Mniszku a o další vývoj knihovny se postarali jejich dědicové hrabata Stadniční. Nacistická konfiskace jejich majetku knihovnu nepoškodila, vlastně naopak ji rozšířila o knihy dočasných německých majitelů. V průběhu 19. století shromáždují své knižní soubory hrabata z Blanckensteinu v Batelově, hrabata Schaffgotschové a jejich následovníci princové z Thurnu a Taxisu v Biskupicích, menší knihovnu zanechali na zámku Sádek hrabata Chorinští z Ledské, do Police umístili svobodní páni Wraždové z Kunwaldu svou starší knihovnu vytvořenou na zámku Červený Hrádek u Kolína, ale počátkem 20. století ji zde poškodil požár. Na zámku v Myslibořicích se utvořily celkem tři knihovny, ale všechny později přestaly existovat, zmizely. Na prahu 20. století shromáždila starohrabata ze Salmu menší osobní knihovnu na zámku Budkov, Robert svobodný pán Biedermann z Turony a Vilém rytíř Ofenheim z Ponteuxinu v Jevišovicích, a hrabata z Waldstein-Wartenbergu v Třebíči a Zátíší. Neobvyklou knihovnu, sbírku zoologické a kynologické literatury, vytvořil na Bítově nadšený chovatel zvířat Georg svobodný pán Haas z Hasenfelsu.

Vpisek Josefa hraběte Wallise ze zámecké knihovny Budíškovice

Kvalitativně i kvantitativně je nejvýznamnější osteinsko-dalbergovská knihovna v Dačicích, která obsahuje nejen řadu starých tisků, ale i novější literaturu; její majitelé a shromážditelé se snažili vybudovat encyklopedickou knihovnu, umožňující jim vytvářet si plastický obraz známého světa. Velmi zajímavou sbírkou je také wallisovská budíškovická knihovna, obsahující velké množství knih o bankovníctví, zavádění papírových peněz, lichvě, obchodu atd. Menší je knihovna v Telči, která uchovává velký soubor cenných, mnohdy unikátních teatralií. Z dalších knihoven lze zmínit např. Třešť, se starší latinskou právnickou literaturou a novodobými publikacemi věnovanými aktuálním politickým otázkám, podobně jako Biskupice, obsahující řadu děl o problematice česko-německých vztahů či sudetských Němců. V Polici zaujmou cestopisy z exotických zemí. Majoritními jazyky všech knihoven jsou němčina a francouzština, pro starší období latina, anglická díla nalezneme např. v Biskupicích, Kravsku, Sádku či Třebíči; v našich zámeckých knihovnách je pak unikátní soubor děl v polštině, která se přirozeně nacházejí ve Vranově nad Dyjí. S jazykově českou literaturou se setkáme, a to ve velmi omezeném množství, v Dačicích a na Bítově. Po druhé světové válce byly hrady a zámky a spolu s nimi i jejich knihovny majitelům konfiskovány. Jako památky 1. kategorie byly vybrány pouze Telč, Dačice a Bítov, ostatní knihovny v následných desetiletích složitě putovaly po České republice. V expozicích původních zámků lze dnes vidět knihovny v Dačicích, v Telči, v Třebíči a na Vranově. V současné době jsou všechny knihovny vybaveny lokálními katalogy, některé jsou obsaženy i v souborném katalogu zámeckých knihoven v Knihovně Národního muzea a lze jich využívat ke studiu.

Exlibris Wilhelma z Ofenheimu ze zámecké knihovny Jevišovice

Litevský vzdor

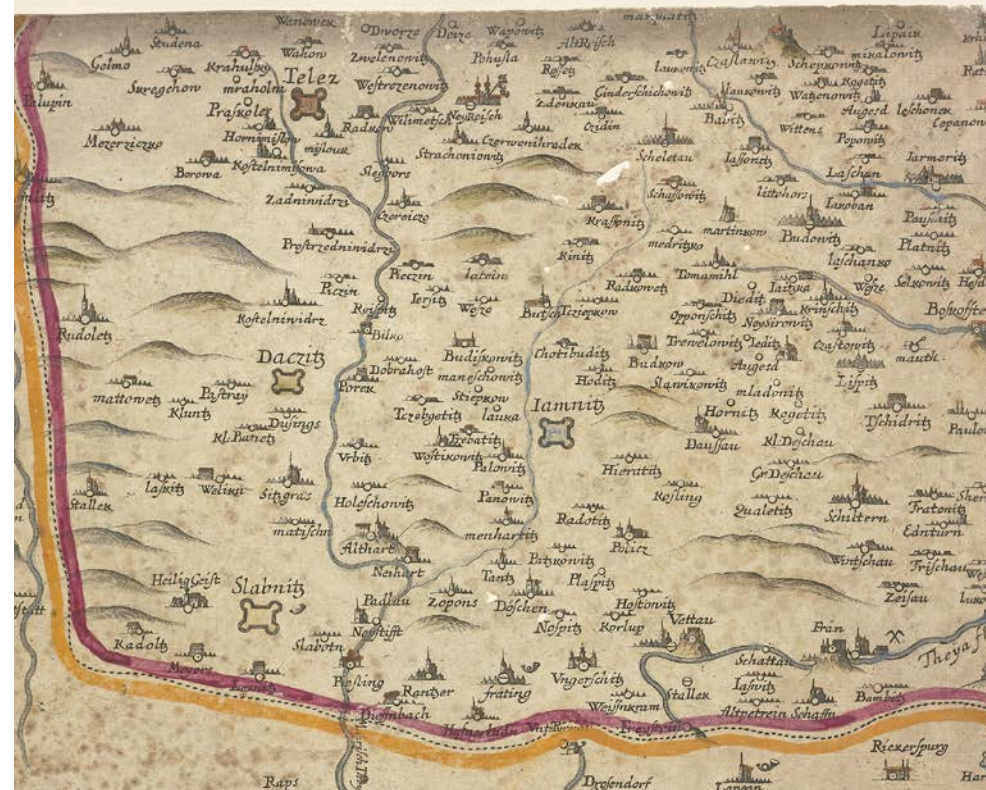
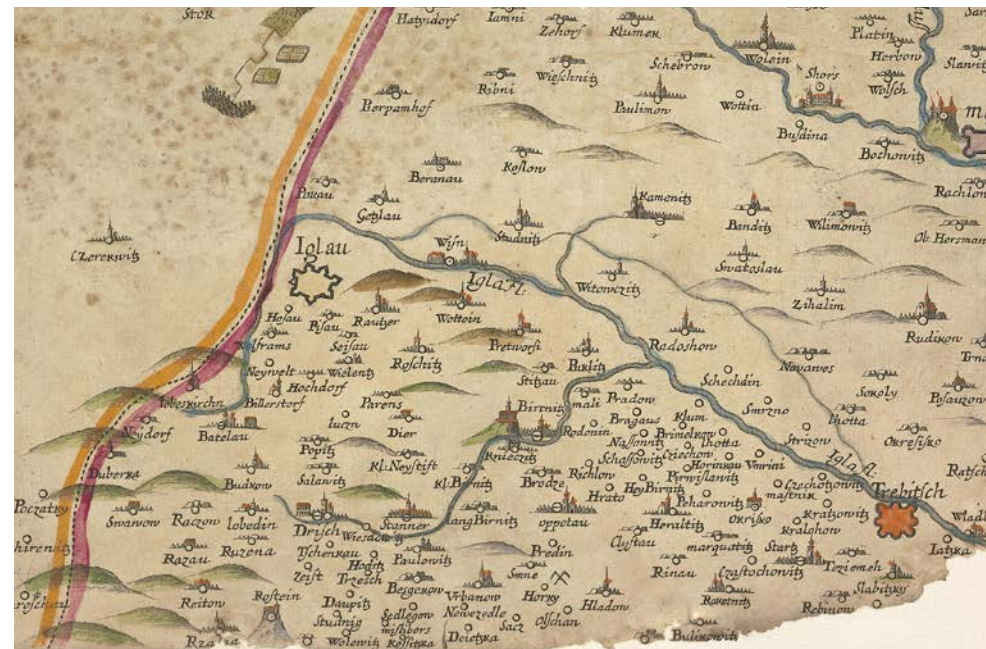
*Když přišel rozkaz do litevských borů,
dostaly lesy strach se bránit,
změnily modlitby za nešporů:
Bůh musí cara Rusi chránit.*

*I stromy v pustinách se hrůzou chvějí,
strach rozhostil se mezi všemi,
zvěř mlčí a ptáci nezapějí,
a datel neklepe na shnilé kmeny.*

*A drábové potrásají své knuty:
„Les se bojí, bude hrát dle carské noty.“*

*Však od Varšavy vítr svěží,
přiletí a po korunách běží,
osika listy třese, duby mručí,
a divočinou píseň zvučí,
hlasitě zní mezi korunami,
Svatý Bože a silný – smiluj se nad námi.*

Překlad básně Henryka Sienkiewicze „Upór litewski“, nalezený v zámecké knihovně Vranov nad Dyjí, přeložil Petr Mašek

G. M. Vischerova mapa Moravy z roku 1692

PRAMENY A LITERATURA

Prameny:

- AGENDA NKK:** Agenda Národní kulturní komise a Státní památkové správy a Knihovny Národního muzea, uloženo v KNM, oddělení zámeckých knihoven.
- CATALOG DALBERG:** Catalog der werthvollen und reichhaltigen Bibliothek des Schlosses Herrnsheim bei Worms a. Rh. gesammelt von W. H. Freiherrn von Dalberg, dem bekannten Intendanten der Mannheimer Bühne und Gönner Schillers und dessen Sohne Emmerich Joseph Herzogs von Dalberg: welche Montag, den 15. Oktober 1883 u. ff. T. T. durch Fidelis Butsch Sohn (Arnold Kuczynski) in Augsburg [...] versteigert werden wird. Augsburg 1883.
- LEGIPONTIUS DARMSTADT:** LEGIPONTIUS, Oliverius. *Syntagma de bibliothecis celebrioribus urbis Moguntinae*. Rukopis. Universitäts- und Landesbibliothek Darmstadt, sbírka rukopisů č. 2702.
- LEPIČOVSKÝ – HAMPEIS – MACHÁČKOVÁ 1976–1977:** LEPIČOVSKÝ, Václav – HAMPEIS, Karel – MACHÁČKOVÁ, Eduarda. *Lokální a inventární katalog zámecké knihovny Biskupice*. Praha: Knihovna Národního muzea, 1976–1977.
- MZA BRNO ARCHIV BISKUPICE:** Rodinný archiv Thurn-Taxisů Biskupice, Velkostatek Biskupice, Moravskoslezské zemské právo.
- MZA BRNO ARCHIV DALBERG:** *Moravský zemský archiv v Brně, fond G 399 – Rodinný archiv Dalbergů*.
- MZA BRNO TRIBUNÁL:** *Moravský zemský archiv v Brně, fond C 2 Tribunál – pozůstalosti*, inv. č. O 44.
- STADTARCHIV WORMS:** *Stadtarchiv Worms, Abt. 159 – Herrnsheimer Dalberg-Archiv*, Nr. 331/3.

Literatura:

- ANNUARIO 1879:** *Annuario della Nobiltà Italiana 1879*. Pisa 1879.
- ANDRITSCH 1980:** ANDRITSCH, Johann. *Die Matrikeln der Universität Graz*. Bd. 2 1630–1662. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1980, s. 148.
- ANTONÍN 2003:** ANTONÍN, Luboš. Tři menší zámecké knihovny jižní Moravy. *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků*, č. 17, 2001–2002. Praha: Národní knihovna, 2003, s. 209–215.
- BERTARELLI – PRIOR 1902:** BERTARELLI, Achille – PRIOR, David-Henry. *Gli Ex Libris Italiani*. Milano: U. Hoepli, 1902.
- BISOVÁ 1997:** BISOVÁ, Jana. Zámecká knihovna v Dačicích. In: *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze* 14, 1997, s. 131–140.
- BISOVÁ 2000:** BISOVÁ, Jana. Osteinové v Německu a v českých zemích. In: *Muzejní a vlastivědná práce – Časopis společnosti přátel starožitností* 38, 2000, č. 1, s. 18–28.
- BISOVÁ 2005:** BISOVÁ, Jana. Dalbergové v českých zemích. In: *Dačický vlastivědný sborník*, 3, 2005.
- BISOVÁ 2016a:** DALBERG, Maria Anna von – DALBERG, Friedrich von – DALBERG, Carl von – BISOVÁ, Jana. *Von Aschaffenburg nach Datschitz. Die Korrespondenz Maria Annas von Dalberg mit ihren Söhnen Friedrich und Carl (1807–1828) als Zeugnis epochalen Wandels*. Hrsg., erläutert und eingeleitet von Jana Bisová. Aschaffenburg: Geschichts- und Kunstverein Aschaffenburg e.V., 2016.
- BISOVÁ 2016b:** *Z Aschaffenburgu do Dačic: čtení z korespondence Dalbergů (1809–1823)*. K vydání připravila Jana Bisová. Dačice: Spolek přátel muzea v Dačicích, 2016.
- BISOVÁ 2019:** BISOVÁ, Jana. Panství Malešov pod správou Osteinů, Dalbergů a Salmů. In: *Dačický vlastivědný sborník*, 10, 2019, s. 87–105, obr. příl.
- BOLLMUS 2005:** BOLLMUS, Reinhard. Rosenberg, Alfred. *Neue Deutsche Biographie* 22, 2005, S. 59–61.
- BRÜNNER ZEITUNG 1827:** *Brünner Zeitung der k. k. priv. mähr. Lehenbank*, 22. Juni 1827, S. 198–199.
- D'ELVERT 1852:** ELVERT, Christian d'. Die Bibliotheken und andern wissenschaftlichen, Kunst- und Alterthums-Sammlungen in Mähren und österreichisch Schlesien. In: *Schriften der historisch-statistischen Section der k.k.m. schl. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*. III. Heft. Brünn: Gedruckt bei Rudolph Rohrer's Erben, 1852.
- DOLENSKÝ 1926:** DOLENSKÝ, Antonín. Staří čeští sběratelé knih. In: *Knížní kultura doby staré i nové. Příručka pro výstavy Mezinárodního sjezdu knihovníků a přátel knihy*. V Praze: [Pracovní výbor Mezinárodního sjezdu knihovníků], 1926.
- CLEMEN 1899:** CLEMEN, Paul. *Die Kunstdenkmäler der Rheinprovinz. Bd. IV. Kunstdenkmäler des Kreises Bergheim*. Düsseldorf: L. Schwann, 1899.
- ELBEL – SCHMIDT – BÁRTA:** ELBEL, Petr – SCHMIDT, Ondřej – BÁRTA, Stanislav. *Z Treviza do Brtnice. Příběhy šlechtického rodu Collalto ukryté v českých archivech (katalog výstavy)*. Brno: Masarykova univerzita, 2019.
- GAGD 1878:** *Giornale Araldico-Genealogico-Diplomatico*. Diretto Dal Cav. Giovanni Battista Di Crollanza. Anno 1877–1878, Tomo V., 1878.
- GOFF 1973:** GOFF, Frederick Richmond. *Incunabula in American Libraries*. New York: The Bibliographical Society of America 1973.
- GGT Grf 1825–1942:** *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser*. Gotha 1825–1942.
- GRAILLET 1989:** GRAILLET, Lambert. *Charles-François-Antoine-Maire Graillet (1762–1799), fils du prince-évêque, mort pour la république*. Liège: Roger Feron, 1989.
- HANUŠ 1921:** HANUŠ, Josef. *Národní museum a naše obrození. K stoletému jubileu založení musea*. Kniha 1. Praha: Nákladem Národního musea, 1921.
- HEILANDOVÁ 2010:** HEILANDOVÁ, Lucie. Zámecká knihovna hrabat Chorynských. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Sborník z 18. odborné konference Olomouc, 14.–15. října 2009*. Ed. Rostislav Krušínský. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci et al., 2010.
- HELFERT 1916:** HELFERT, Vladimír. *Hudební barok na českých zámcích: Jaroměřice za hraběte Jana Adama z Questenberku († 1752)*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1916.
- HITZINGER 1882:** HITZINGER, Hans Ritter v. (Hrsg.) *Leben, Wirken und Stipendienstiftung des Joachim Grafen von und zu Windhag, Münzbach, Pragthal und Saxenegg, Freiherrn von Rosenberg, Herrn der Herrschaften Reichenau am Freiwalde, Gross-Perchtholz, Kirchberg, Gross-Poppen und Neunzehn, Wurmbach etc.* Wien: Verlag von Carl Konegen, 1882.
- HOHENECK 1732:** HOHENECK, Johann Georg Adam Freyherr von. *Die Löbliche Herren Herren Stände Deß ErtzHerzogthumb Oesterreich [...] oder Genealog- und Historische Beschreibung*. T. 2. Passau: Mangold, 1732.
- HOPF 1858:** HOPF, Karl. *Historisch-genealogischer Atlas seit Christi Geburt bis auf unsere Zeit. Abteilung I. Deutschland*. Gotha: Perthes, 1858.
- HRADY, ZÁMKY A TVRZE 1981:** HOSÁK, Ladislav – LOUDA, Jiří – ZEMEK, Metoděj. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. [Sv.] 1, Jižní Morava. Praha: Svoboda, 1981.
- HRUBÝ 1932:** HRUBÝ, František. Knihovny na moravských zámcích ve století 16. a 17. *Bibliofil* 9, 1932, č. 7, s. 113, 141, 142, 144.
- KNEIDL 1959:** KNEIDL, Pravoslav. Vranov n. Dyjí. In: *Knihovna Národního muzea*. Praha: Národní muzeum, 1959, s. 151.
- KNESCHKE 1861:** KNESCHKE, Ernst Heinrich. *Neues allgemeines Adels-Lexicon*. Bd. 3. Leipzig: Friedrich Voigt's Buchhandlung, 1861.
- KOHOUT 2018:** KOHOUT, Štěpán. Archivní prameny k zániku knihovny olomouckého kanovníka Gianiniho. In: *Bibliotheca antiqua 2018*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2018.

- KOSIČ 2005:** KOSIČ, Ivan. Bibliotheca Zriniana. In: *Modrá krv, tlačiarska čerň. Šľachtické knižnice 1500–1700. Medzinárodná putovná výstava. Zagreb, Bratislava, Martin, Budapest, Burg Forchtenstein jeseň 2005 – jeseň 2007*. Martin: Slovenská národná knižnica, [2005], s. 17–40.
- KREJČÍK 1929:** KREJČÍK, Adolf Ludvík. *Príspevky k soupisu archivů velikých statků = (Beiträge zur Beschreibung der Archive und Wirtschaftsregistraturen des Tschechoslowakischen Grossgrundbesitzes = Quelques notes relatives à la description des archives et des papiers des bureaux administratifs des grandes propriétés tchécoslovaques)*. V Praze: nákladem Československé akademie zemědělské, 1929.
- KRICK 1924:** KRICK, Ludwig Heinrich. *Stammtafeln adeliger Familien denen geistliche Würdenträger des Bistums Passau entsprossen sind mit Einbeziehung der geistlichen Würdenträger anderer Bistümer*. Passau: Missionkloster, 1924.
- KRIŠNAMÚRTI – BOHM 2016:** KRIŠNAMÚRTI, Džiddu – BOHM, David. *O budoucnosti lidstva*. Hodkovičky: Pragma 2016.
- LA TOISON 1962:** *La Toison d'or. Exposition organisée par le Ministère de l'Education Nationale et de la Culture et la Ville de Bruges au Musée communal des Beaux-Arts, Musée Groeninge etc*. Bruges: Administration Communale, 1962.
- LAŠTŮVKOVÁ 2003:** LAŠTŮVKOVÁ, Jiřina. *Biskupice od pravěku po současnost*. Biskupice: Obecní úřad, 2003.
- LIFKA 1953:** LIFKA, Bohumír. Zámecká knihovna questenberská. In: *Jaroměřice, státní zámek a okolí*. Praha: Čedok, 1953, s. 12.
- LIFKA 1957:** LIFKA, Bohumír. Knihovny na Vranově. In: *Vranov nad Dyjí. Státní zámek a okolí*. Praha: STN, 1957, s. 14–16.
- LIFKA 1960:** LIFKA, Bohumír. Zámecké knihovny v Dačicích. In: *Dačice. Státní zámek, město a památky v okolí*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství pro Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1960, s. 17–19.
- LIFKA 1982:** LIFKA, Bohumír. *Exlibris a supralibros v českých korunních zemích v letech 1000 až 1900*. V Praze: Spolek sběratelů a přátel exlibris, 1982.
- MACEK 1993:** MACEK, Jaromír, red. *Julius Payer 1841–1915. Sborník k 150. výročí narození*. Teplice: Regionální muzeum v Teplicích, 1993.
- MAŠEK 1999–2000:** MAŠEK, Petr. Tři zámecké knihovny ze Třebíčska. In: *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků, 16, 1999–2000*, s. 209–215.
- MAŠEK 2003:** MAŠEK, Petr. Zámecká knihovna Bítov. *Zprávy památkové péče*, 63, 2003, č. 1, s. 21.
- MAŠEK 2008:** MAŠEK, Petr. Zámecká knihovna Plaveč. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 3/2008, roč. 116, s. 184–185. Příloha.
- MAŠEK 2008a:** MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl 1. Praha: Argo, 2008.
- MAŠEK 2010:** MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl 2. Praha: Argo, 2010.
- MAŠEK 2012:** MAŠEK, Petr. Tři zámecké knihovny z Telčska. *Knihy a dějiny 2012*, č. 1. *Zvláštní číslo věnované PhDr. Anežce Baďurové*, s. 28–35.
- MAŠEK 2014:** MAŠEK, Petr. Zámecké knihovny hrabat Wallisů z Karighmainu. In: *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*, roč. 59, 2014, č. 3–4, s. 5–14.
- MAŠEK 2019:** MAŠEK, Petr. Zámecká knihovna Batelov. In: *Habent sua fata bibliothecarii. Věnováno PhDr. Ilovi Šedovi*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2019, s. 114–126.
- MAŠEK 2020:** MAŠEK, Petr. *Vyhnutí Mussoliniho*. In: ŠÍPEK, Richard, ed. *Vzdělaný čtenář. Katalog výstavy. Státní zámek Kynžvart 8. 8. – 10. 10. 2020*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2020, s. 49.
- MAŠEK 2021:** MAŠEK, Petr. *Polský spisovatel polskému hraběti na Moravě*. In: HÁJEK, Pavel – ŠÍPEK, Richard, ed. *V nehlubší úctě. Katalog výstavy. Státní zámek Kozel. 1. 6. – 31. 7. 2021*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2021, s. 39.
- MAŠEK A KOL. 1997:** BAUER, Matthias – BLUM, Claudia – MAŠEK, Petr, ed. *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Band 2. Tschechische Republik, Schloßbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums in Prag*. Hildesheim: Olms-Weidmann, 1997.
- MAŠEK A KOL. 2015:** HÁJKOVÁ, Zuzana – HÁJEK, Pavel – MAŠEK, Petr, red. *Tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky*. České Budějovice: Národní muzeum, Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2015.
- MEDERER 1792:** MEDERER, Johann Nepomuk, ed. *Annales almae literarum universitatis Ingolstadii*. Pars 2. Ingolstadt: Wilhelm Krüll, 1792.
- MILTOVÁ 2005:** MILTOVÁ, Radka. F. X. *Wagenschoen a „Metamorphoses d'Ovide en Rondeaux“*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná = Opuscula historiae artium 2005, roč. 54, č. F49, s. [71]–90.
- NBG 1858:** *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours, avec les renseignements bibliographiques et l'indication des sources à consulter*. Paris: Firmin Didot frères, 1855–1866. 46 sv. (vol. 22, Paris 1858).
- NDB 1966:** BAUMANN, Gerhart. Grillparzer, Franz Seraphicus. *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 7, 1966, S. 69–75.
- NDB 1974:** *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 10 (1974), S. 485–486.
- NDB 1997:** HOPPE, Brigitte. Müller, John W. Freiherr von. *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 18, 1997, S. 429.
- NDB 2005:** BOLLMUS, Reinhard. Rosenberg, Alfred. *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 22, Berlin, 2005, S. 59–61.
- NDB 2013:** DRECOLL, Axel. Streicher, Julius. *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 25, 2013, S. 534–535.
- ÖBL HAUSNER:** *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Bd. 2. (Lfg 8, 1958), S. 222. Kapitola Hausner, Otto (1827–1890).
- OPHOVEN 1783:** OPHOVEN, Jean Christian. *Continuation du recueil héraldique des Seigneurs Bourgmestres de la Noble Cité de Liège, avec leurs généalogies etc*. Liège: chez la Veuve S. Bourguignon, 1783.
- OSN XI 1897:** *Ottův slovník naučný. Díl XI*. Praha: Jan Otto, 1897.
- OSN XVI 1900:** *Ottův slovník naučný. Díl XVI*. Praha: Jan Otto, 1900.
- PAASCH 1994:** PAASCH, Kathrin. Die Privatbibliothek Karl Theodor von Dalbergs. In: *Carl von Dalberg. Erzbischof und Staatsmann (1744–1817)*. Hrsg. v. Konrad M. Färber, Albrecht Klose u. Hermann Reidel. Regensburg: Mittelbayerische Druck- und Verlags-Gesellschaft, 1994, S. 192–194.
- PEJŘIMOVSÁ 2016:** PEJŘIMOVSÁ, Klára. *Herta Kašparová (1923–1946) a květnové povstání v Třebíči*. Bakalářská práce. České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty, 2016.
- PELGEN 2009:** PELGEN, Franz Stephan. Huldigungsschriften aus der Privatbibliothek von Johann Friedrich Karl von Ostein (1743–1763) in der Schlossbibliothek von Dačice (Mähren). *Mainzer Zeitschrift*, 104, 2009, S. 23–54.
- PODAVKA 2016:** PODAVKA, Ondřej. Formování náboženského přesvědčení Zdeňka Brtnického z Valdštejna a Ladislava Veleny ze Žerotína. *Studia comeniana et historica*. Roč. XLVI, č. 95–96, 2016, s. 147–172.
- POLIŠENSKÝ – KOLLMANN 1995:** POLIŠENSKÝ, Josef – KOLLMANN, Josef. *Valdštejn. Ani císař, ani král*. Praha: Academia, 1995.
- PRÖLL 1889:** PRÖLL, Laurenz. Ein Blick in das Hauswesen eines österreichischen Landedelmannes aus dem ersten Viertel des 17. Jahrhunderts. In: *Jahresbericht über das k.k. Staatsgymnasium im VIII. Bezirke Wiens für das Schuljahr 1889*, Wien 1890, S. 1–25.
- POUZAR 2001:** POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických rodů 2001*. Praha: Martin, 2001.
- RADZISZEWSKI 1875:** RADZISZEWSKI, Franciszek. *Wiadomość historyczno-statystyczna: o znakomitszych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych tak niegdyś [...] w Królestwie Polskiem, Galicyi, W. Ks. Poznańskiem i Zachodnich guberniach Państwa Rossyjskiego [...]*. Kraków: Nakł. autora W drukarni Wł. L. Anczyca i Sp., 1875.

- SMUTNÝ 1995:** SMUTNÝ, Bohumil. Depozita v Moravském zemském archivu do r. 1918. In: *155 let archivnictví v českých zemích. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 155. výročí založení Moravského zemského archivu v Brně ve dnech 31. května – 1. června 1994*. Brno: Moravský zemský archiv, 1995, s. 51–56.
- SCHNEIDER 1986:** SCHNEIDER, Reinhard. *Der Dalberger Hof in Mainz und sein Architekt Caspar Herwartel 1675–1720. Idee und Gestalt eines barocken Stadtpalastes*. Worms: Wernersche Verlagsgesellschaft, 1986.
- STURM 1979:** STURM, Heribert hrsg. *Biographisches Lexikon zur Geschichte der Böhmischen Länder, Bd. I*. München [u.a.], Oldenbourg Verlag, 1979, S. 270.
- TITTEL 1885:** TITTEL, Ignaz. *Statistik und Beamten-Schematismus des Gross-Grundbesitzes in der Markgrafschaft Mähren und im Herzogthume Schlesien*. Wien, Olmütz: E. Hölzel, 1885.
- TOŠNEROVÁ – KOSTLÁN – PETR 1995:** TOŠNEROVÁ, Marie – KOSTLÁN, Antonín – PETR, Stanislav. *Rukopisné fondy zámeckých, hradních a palácových knihoven*. Praha: Archiv Akademie věd České republiky, 1995.
- TOŠNEROVÁ – KOSTLÁN – PETR 1998:** TOŠNEROVÁ, Marie – KOSTLÁN, Antonín – PETR, Stanislav. *Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl I. Rukopisné fondy archivů v ČR*. Praha: Archiv Akademie věd ČR, 1998.
- TRUHLÁŘ 1906:** TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů C. k. veřejné a universitní knihovny pražské*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.
- VAVŘÍNEK 2012:** VAVŘÍNEK, Karel. *Almanach českých šlechtických a rytířských rodů 2017*. Praha: Zdeněk Vavřínek, 2012, s. 165.
- VOBR – DOKOUPIL 1977:** VOBR, Jaroslav – DOKOUPIL, Vladislav. *Tisky 16. století z knihovny hrabat Chorinských ve Veselí nad Moravou a z knihovny bývalého jezuitského gymnasia v Brně*. Brno: Univerzitní knihovna, 1977.
- WALDSTEIN-WARTENBERG 2014:** Waldstein-Wartenberg, Anna Maria. *Když byla Třebíč ještě valdštejnská...: Als Trebitsch noch bei Waldstein war... : vzpomínky Starorakušanky na léta 1938 až 1968*. Třebíč: Muzeum Vysočiny Třebíč, 2014.
- WALTER 2005:** WALTER, Peter. „Inter nostrae tempestatis Pontifices facile doctissimus“. *Der Wormser Bischof Johannes von Dalberg und der Humanismus*. In: *Der Wormser Bischof Johann von Dalberg (1482 1503) und seine Zeit*. Hrsg. von Gerold Bönnen und Burkard Keilmann. Mainz: Selbstverlag der Gesellschaft für mittelrheinische Kirchengeschichte, 2005, S. 89–152.
- WARNECKE 1890:** WARNECKE, Friedrich. *Die deutschen Bücherzeichen (Ex-Libris) von ihrem Ursprung bis zur Gegenwart*. Berlin: J. A. Stargardt, 1890.
- WOLNY 1837:** WOLNY, Gregor. *Die Markgrafschaft Mähren. III. Band. Znaimer Kreis*. Brünn: G. Wolny, 1837.
- WOLNY 1842:** WOLNY, Gregor. *Die Markgrafschaft Mähren. VI. Band, Iglauer Kreis und mährische Enklavuren*. Brünn: G. Wolny, 1842.
- WURZBACH 1868:** WURZBACH, Constantin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich: enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben. Theil 18. Metastasio-Molitor*. Wien: Verlag der Universitäts-Buchdruckerei von L.C.Zamarski, 1868.
- ZÍBRT 1900:** ZÍBRT, Čeněk. *Bibliografie české historie. Díl 1*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1900.
- ZNAIMER TAGBLATT:** *Znaimer Tagblatt* 6. 2. 1909.
- ŽUPANIČ 2012:** ŽUPANIČ, Jan. *Židovská šlechta podunajské monarchie: mezi Davidovou hvězdou a křížem*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012.

Literatura dostupná online:

- ANTOŠOVÁ NEDVĚDICKÁ 2009:** ANTOŠOVÁ NEDVĚDICKÁ, Nikol. *Veselí nad Moravou. Historie panského sídla, jeho přerod z hradu na zámek. Příspěvek k problematice architektury, přestaveb a využití* [online]. Brno, 2009 [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/d3voe/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jiří KROUPA.
- BISKUPICE BISNET:** Vznik Biskupic a šlechtické rody [online]. *BisNet, 2008–2016* [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://www.biskupice-ujevicka.cz/biskupice/117-historie/403-vznik-biskupic-a-%C5%A1lechtick%C3%A9-rody>
- BRADLEY 1944:** BRADLEY, Lyman R. Literary Trends under Hitler [online]. *Science & Society, vol. 8, no. 2, 1944*, s. 104–114 [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/40399576.
- DB PRAWDIN:** Prawdin, Michael [online]. *Deutsche Biographie* [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://www.deutschebiographie.de/pnd107024381.html>
- DIOSCORIDEA SAGL:** Frescot-Li pregi della Nobiltà Veneta [online]. *Rare and Antiquarian Books Dioscoridea SAGL* [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://dioscoridea.com/it/araldica-blasoni/82-1682-frescot-li-pregi-della-nobiltaveneta.html>
- EDIT16 SFORZA:** SFORZA, Muzio. Canzone ... In Venetia : appresso Gio. Antonio Rampazetto, 1589 [online]. *EDIT16 Censimento nazionale delle edizioni italiane del XVI secolo* [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: http://edit16.iccu.sbn.it/scripts/iccu_ext.dll?fn=10&i=75379
- ENCICLOPEDIA TRECCANI:** Rosmini, Carlo de' [online]. *Enciclopedia Treccani* [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://www.treccani.it/enciclopedia/ricerca/Carlo-de-rosmini/>
- HANNERER 2013:** HANNERER, Erwin. *Freiherr Wolf von Oedt, Herr von Helfenberg und Primmersdorf. Inventarium-Beschreibung des Hausstandes*. Zusammengestellt und ergänzt von Erwin Hannerer [online]. Götzendorf 2013. [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: https://www.oegeschichte.at/fileadmin/media/heimatforscher/dokumente/monografien/hannerer_erwin_wolf_von_oedt_beschreibung_des_hausstandes_2013.pdf
- INTERNET ARCHIVE CORIO BERNARDINO:** CORIO, Bernardino. L'Historia di Milano [online]. *Internet Archive* [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://archive.org/details/lhistoriadimilan00cori>
- ISTORIA DI TRIVIGI:** BONIFACCIO, Giovanni. Istoria di Trivigi [online]. *Senato della Repubblica – Biblioteca* [cit. 2021-09-10]. Dostupné z: <https://notes9.senato.it/w3/Biblioteca/FondoAnticoDiStoriaLocale.nsf/23051974/8CE259F1BE40DE89C1256ED9003E2ECB/?OpenDocument>
- MAREMAGNUM:** De'Rosmini, Carlo. Dell'Istoria di Milano [online]. *Maremagnum. Libri antichi, moderni, introvabili e novità* [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://www.maremagnum.com/libri-antichi/dell-istoria-dimilano/162727137>
- MUSE TRA I LIBRI:** Scena d'huomini illustri d'Italia [online]. *Le muse tra i libri* [cit. 2021-09-11]. Dostupné z: <https://www.movio.beniculturali.it/bupd/lemusetrailibri/it/106/54-scena-dhuominiillustri-ditalia>
- PROVENIO DATABÁZE:** PROVENIO. Databáze vlastníků historických a moderních knižních sbírek a provenienčních záznamů v knihách Knihovna Národního muzea [online]. *PROVENIO. Virtuální rekonstrukce knižních celků* [cit. 2021-01-15]. Dostupné z: <https://www.provenio.net/>

Keywords

Historical book collections – chateau libraries – aristocratic libraries - southwest Moravia

Abstract

The land tenure in the region of southwest Moravia was highly varied in the past, with a number of domains and estates having been established there along with their centres, i.e. chateaus. The owners of these chateaus then assembled their libraries at many of them. Studies on several libraries have already been published in the literature and these are presently only briefly, with reference to the published article. Also included are descriptions of the libraries that have not been preserved, but of which there is at least some mention. In total the publication provides twelve completely new studies on existing libraries, nine references to already published articles and reports on fourteen no longer existing libraries in this region.

The oldest chateau library in this area historically was Brtnice. The Renaissance collection of Hynek Brtnický of Waldstein (1545–1595) disappeared during the Thirty Years' War however. The library of Jan Václav Vencelík of Vrchoviště (d. 1600 or 1606?) met a similar fate, also disappearing without a trace in the 17th century. Over the course of the 18th century, the libraries of the Jankovský of Vlašim family in Bítov and of the Althans in Vranov nad Dyjí were established, and it was also likely around this time that the Collalto family brought its Italian library to Brtnice. A number of other libraries were also established in this century, the most important and extensive of them undoubtedly being the library of the Osteins and their heirs the Dalbergs in Dačice. Right behind it in terms of significance are the libraries of the Counts Wallis in Budíškovice and Moravské Budějovice. Around the same time, the Counts Questenberg brought their Vienna library to Jaroměřice nad Rokytnou, but this then disappeared without a trace in the 19th century. The legal library of Johanna Christoph Ludwig Burkhardt von der Klee (1697–1760) at the chateau in Batelov disappeared in a similar manner, with only a catalogue preserved. At the end of the 18th century, the Counts Nimpsche arrived from their Silesian seats along with their library and during the same period the Counts Ugarte founded a library in Kravsko, which was later expanded by the Italian noble family Dentice di Frasso. It is interesting that the library of the Counts Podstatzky Lichtenstein, established at the Krasonice chateau in the 18th century, was not expanded upon in any way by subsequent owners, or else their additions were destroyed at the distribution centre in the 1950s. A second, more extensive collection of the Counts Podstatzky Lichtenstein was put together at the Telč chateau. At the start of the 19th century, the Polish Counts Mniszek brought the foundations of the "library of the Empire and Romantic periods" to Vranov nad Dyjí and their heirs the Counts Stadnicky took care of expanding it. The Nazi confiscation of their property did not damage the library, on the contrary in fact expanding it to include books of the temporary German owners. Over the course of the 19th century, the Counts Blanckenstein assembled their book collections in Batelov, as did the Counts Schaffgotsch and their successors the Princes of Thurn and Taxis in Biskupice; the Counts Chorinsky-Ledske left a smallish library at the Sádek chateau; the Freiherrns Wražda von Kunwald placed their older library, established at the Červený Hrádek chateau near Kolín, in Police, but at the start of the 20th century it was damaged by a fire there. A total of three libraries were created at the chateau in Mylbořice, but later they all ceased, disappeared. At the turn of the 20th century, the Old Counts von Salm assembled a small personal library at the Budkov chateau, as did Freiherr Robert Biedermann-Turony and Sir Wilhelm Ofenheim von Pontouxin in Jevišovice and the

Counts Waldstein-Wartenberg in Třebíč and Zátíší. An unconventional library, a collection of zoological and cynological literature, was established at Bítov by passionate animal keeper Freiherr Georg Haas von Hasenfels.

Qualitatively and quantitatively, the most significant library is the Ostein-Dalberg library in Dačice, which not only contains many old prints, but also more recent literature; its owners and collectors were trying to create an encyclopaedic library that would allow them to form a plastic image of the known world. Another very interesting collection is the Wallis library in Budíškovice, which contains a great many books on banking, the introduction of paper money, usury, trade, etc. The library in Telč is smaller and contains a large set of valuable, in many cases unique theatre works. Of the further libraries, we can mention for example Třešť, with older Latin legal literature and modern publications devoted to current political issues, as well as Biskupice, which contains a number of works on the issue of Czech-German relations and Sudeten Germans. Of interest in Police are the travelogues from exotic lands. The majority languages of all the libraries are German and French, for older works Latin, with English works found e.g. in Biskupice, Kravsko, Sádek or Třebíč; our chateau libraries also hold a unique set of works in Polish, which are naturally found in Vranov nad Dyjí. We encounter Czech literature, very limited in extent, in Dačice and Bítov.

After World War II, castles and chateaus were confiscated from their owners and their libraries along with them. Only Telč, Dačice and Bítov were chosen as "Category 1" monuments, with the remaining libraries being shipped around the Czech Republic over the coming decades. Currently, all the libraries are equipped with local catalogues, some also being contained in the file catalogue of chateau libraries at the National Museum Library, where they can be used for study.

Zámecké knihovny

jihozápadní Moravy

Pavel Hájek – Richard Šípek (edd.)

Lenka Bendová – Jana Bisová – Jan Kryštůfek – Petr Mašek

Vydalo Národní muzeum Praha

Překlad resumé: Michael Maclean Allen

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom: Daniel Dědek

Autor mapy: Jiří Mašek

Vytiskla tiskárna powerprint s.r.o.

Vydání první

Praha 2021

Náklad 300 výtisků

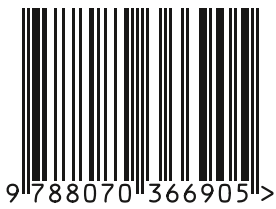
ISBN 978-80-7036-690-5

9 788070 366905 >

ISBN 978-80-7036-690-5

9 788070 366905 >